B.C.U.
II 296053

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU

SCHIŢĂ DE TIPOLOGIE A GRAIURILOR DIN MOLDOVA

EDITURA UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI
– 1996 –

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota II 296053
Inventar 804245

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU

SCHIȚĂ DE TIPOLOGIE A GRAIURILOR DIN MOLDOVA

(pe baza regulilor fonologiei nivelului cuvântului)

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
1 9 9 6

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREŞTI
Cota II 296053
Inventar 804245
576/96

Referenţi ştiinţifici: Acad. Prof. EMANUEL VASILIU
Prof. dr. MIHAELA MANCAŞ

© Editura Universităţii din Bucureşti
Şos. Panduri, 90-92, Bucureşti - 76235; Telefon: 410.23.84

ISBN - 973-575-100-3

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

NOTĂ

Monografia de față reprezintă teza de doctorat susținută de autoare la Universitatea din București, în iulie 1970. Deși membrii comisiei de susținere au apreciat că lucrarea "marchează un moment în evoluția dialectologiei românești" recomandând publicarea "pentru a putea marca și menține prioritatea lingvisticii românești în acest domeniu", o serie de împrejurări au împiedicat realizarea acestui deziderat. Restrângerea activității cunoscutei edituri olandeze Mouton (de la Haga) a avut ca rezultat desființarea seriei în care această monografie urma să apară în 1972 (vezi Catalogul editurii pe 1972, p. 64). Ca atare, numai anumite capitole au fost publicate, sub forma unor studii, în revistele de specialitate românești (SCL, FD, RRL) și străine (Language Sciences).

Chiar dacă au trecut peste 25 de ani de la realizarea ei, lucrarea se numără încă printre puținele de acest fel din domeniul dialectologiei, păstrându-și - credem - actualitatea.

Autoarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

0. OBSERVAȚII PRELIMINARE

0.1. Lucrarea de față este o încercare de aplicare a principiilor teoretice și metodologice ale gramaticii transformaționale la studierea fonologiei graiurilor din Moldova.

0.2. Înainte de a interpreta datele lingvistice, am considerat necesar să definim noțiunile referitoare la structura și la modul de funcționare ale modelului transformațional și să stabilim o procedură adecvată de lucru.

Prima parte a lucrării cuprinde un capitol de precizări teoretice și unul de precizări metodologice. În partea a doua sunt prezentate o serie de reguli fonologice care permit obținerea formelor înregistrate în Moldova și se discută principalele probleme ale ordonării acestor reguli. Partea a treia este consacrată tipologiei graiurilor vorbite în Moldova. În această parte, am expus și avantajele legate de adoptarea punctului de vedere transformațional în clasificarea graiurilor regionale.

Întrucât cercetările de dialectologie transformațională se află încă la început, au apărut anumite dificultăți inerente în interpretarea variatelor fapte dialectale, iar unele amănunte nu au putut fi pe deplin elucidate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Concluziile lucrării pun în evidență principalele rezultate teoretice și practice ale cercetării întreprinse.

0.3. Supunând unui examen critic observațiile teoretice și regulile formulate de alți cercetători, am reținut pe acelea care permit explicarea fonologiei graiurilor studiate și am încercat să aducem - acolo unde am considerat necesar - unele precizări și soluții proprii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PARTEA ÎNTÂI

1. PRECIZĂRI TEORETICE

a. Structura componentei fonologice a unei gramatici transformaționale

1.1. Gramatica transformațională reprezintă o teorie completă a limbii, întrucât recunoaște în cadrul aceluiași sistem cele trei niveluri "clasice" ale analizei lingvistice: gramatica, fonologia și semantica. Fiecare dintre ele reprezintă "o parte funcțional independentă a mecanismului conceptual al unei singure *teorii integrate*" (subl. ns.) (Katz-Postal, 1964, p.2). Distingerea celor trei componente se realizează făcând apel la dicotomiile generativ/interpretativ și structură de adâncime/structură de suprafață.

Componenta sintactică reprezintă sursa generativă a întregii gramatici; ea generează pentru fiecare propoziție o structură de suprafață, interpretabilă fonetic și o structură de adâncime, interpretabilă semantic. Producând un șir de structuri abstracte, componenta sintactică mediază deci relația dintre șirurile de semnale reprezentate fonetic și interpretarea lor semantică (Chomsky, 1965, p. 15-17).

Din formulările de mai sus, rezultă că atât componenta fonologică cât și cea semantică sunt interpretative. Ele au în comun faptul că operează asupra structurilor generate de componenta

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sintactică. Nu se pot neglija elementele de izomorfism prezente în organizarea acestor două componente (izomorfismul caracterizează, de altfel, organizarea celor trei componente ale gramaticii; v. unele precizări la Vasiliu - Golopenţia, 1969, p. 52), dar, după cum subliniază Katz şi Postal, între ele nu există nici o relaţie teoretic semnificativă, întrucât operaţiile pe care le îndeplinesc sunt independente şi se efectuează cu trăsături diferite (Katz - Postal, 1964, p.2; cf. şi Ruwet, 1967, p.321).

1.2. După aplicarea regulilor aparţinând componentei sintactice, se obţin şiruri terminale de formative lexicale şi gramaticale, care au structura: *bază & flectiv* (*& articol*) - în cazul numelor, *bază* (*&sufix*) (*& augment*) *& flectiv* - în cazul verbelor etc. Convertirea lor în elemente concrete ale limbii descrise se face apelând, în primul rând, la lexiconul gramaticii, parte constitutivă a subcomponentei de bază a componentei sintactice. Lexiconul este lista neordonată a tuturor formativelor lexicale, în care fiecare articol are structura (D, C), D reprezentând matricea trăsăturilor fonologice distinctive, iar C - un simbol complex, cuprinzând trăsăturile semantico-sintactice ale formativului considerat (Chomsky, 1965, p. 84, 164).

În lexicon nu sunt notate deci toate trăsăturile fonologice ale unităţilor sonore care compun formativele, ci numai acele trăsături care permit distingerea lor. Aceste trăsături sunt considerate *fonemice*. Sunt considerate *nonfonemice* numai trăsăturile distribuite în conformitate cu anumite reguli generale ale limbii, cu alte cuvinte, acelea care definesc alofonele (variantele poziţionale). Menţionarea trăsăturilor a căror distribuţie depinde de individ, deci a celor care definesc variantele libere, nu este necesară (Halle, 1959, p.29, 37).

Rezultă că primele operaţii care trebuie efectuate în cadrul componentei fonologice sunt: (a) înlocuirea formativelor lexicale prin reprezentările lor fonologice din lexicon; (b) introducerea în aceste

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

reprezentări a trăsăturilor nenotate în lexicon (non-fonemice), pentru că se pot deduce din context.

Operații similare sunt necesare și pentru formativele gramaticale. Ele sunt însă ulterioare operațiilor (a) și (b), întrucât selectarea formativelor gramaticale este dependentă de structura fonologică a bazelor (mai ales de finala bazelor, dar şi de alte caracteristici fonologice ale lor: poziția accentului etc. (V. în acest sens, Guțu - Romalo, 1968). După selectarea formativelor gramaticale se efectuează din nou o operație de tipul lui (b): înlocuirea în reprezentarea lor a trăsăturilor care se pot deduce din context.

Punerea în relație a bazelor cu formativele gramaticale determină o serie de modificări fonologice referitoare la accent (modificarea structurii accentuale a secvențelor) şi la structura bazei (alternanțe determinate de timbrul vocalic din afixul următor sau de schimbarea locului accentului).

În fine, după exprimarea tuturor modificărilor de mai sus, este necesară convertirea secvențelor de segmente fonice obținute, în secvențe concrete ale limbii considerate, eliminându-se secvențele incompatibile cu structura limbii și introducându-se trăsăturile care indică variantele fonetice concrete prin care se realizează unitățile fonematice.

Nu trebuie omis nici faptul că și semnele concatenării formativelor (&) trebuie transpuse în joncturi fonologice sau eliminate. (Pentru precizarea operațiilor care revin componentei fonologice, v. Golopenția, 1967, p. 408; Vasiliu - Golopenția, 1969, p. 53 și remarca lui Halle, 1959, p. 41).

1.3.1. Ținând seamă de diversitatea problemelor pe care trebuie să le soluționeze, urmează să precizăm structura componentei fonologice. Dispunem de două descrieri detaliate ale acestei componente : prima a lui M. Halle, din 1959 (*The Sound Pattern of Russian*), cea de a doua - versiune aprofundată a primei

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

descrieri - realizată de N. Chomsky și M. Halle în 1968 (*The Sound Pattern of English*).

În ambele descrieri apare ideea că organizarea regulilor aparținând componentei fonologice este guvernată de existența, în cadrul ei, a unui nucleu de reguli de transformare: pentru Halle - regulile de flexiune și derivare (Halle, 1959, p.28, 37-40,55), pentru Chomsky și Halle - regulile ciclului transformațional, la definirea cărora ne vom referi ulterior (Chomsky-Halle, 1968, p.15-44, 60, 89-90,156, 163, 225, 227, 236, 349-350 etc). Celelalte reguli ale componentei în discuție sunt reguli de redundanță, care se deosebesc după cum sunt ordonate înainte sau după acest nucleu. Natura lor este esențial diferită de aceea a regulilor nucleului: ele sunt reguli de rescriere, în general, sensibile la context și nu reguli de transformare. Regulile la care ne referim reprezintă echivalentul, la nivel fonologic, al regulilor de constituenți existente la nivelul sintactic.

1.3.2. În 1959, M. Halle denumise aceste reguli de rescriere *reguli F,* stabilind, în interiorul lor, o distincție între grupul *regulilor de structură a morfemelor* (MS) și grupul *regulilor fonologice* (P). Regulile MS se caracterizează prin ordonarea înaintea regulilor de transformare. Ele precizează restricțiile distribuționale ale trăsăturilor non-fonemice, cu alte cuvinte, introduc trăsături non-fonemice devenite redundante în anumite contexte. Regulile P sunt ordonate după regulile de transformare și au rolul de a stabili forma concretă a lanțului sonor obținut (v. Halle, 1959, p. 37 - 39, 55 - 56). Diferențele între regulile MS și regulile P se referă, după Halle, atât la ordinea aplicării lor în raport cu regulile de transformare, cât și la unitățile cărora li se aplică: morfeme - pentru regulile MS și cuvinte, fără a lua în considerație structura lor morfematică - pentru regulile P.

1.3.3.1. În versiunea din 1968 descrierea componentei fonologice este complicată prin introducerea categoriei *regulilor de reajustare* (v. Chomsky-Halle, 1968, p. 9 - 11, 23, 61 etc.). Prezența

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

acestor reguli ar fi justificată de faptul că structura de suprafață furnizată de regulile sintactice și de lexicon nu este întotdeauna apropriată pentru aplicarea regulilor componentei fonologice. Regulile de reajustare *precedă* regulile componentei fonologice, stabilind de fapt relația între această componentă și componenta sintactică a gramaticii. După aplicarea lor, structura de suprafață obținută prin aplicarea regulilor sintactice capătă acea formă care permite aplicarea regulilor componentei fonologice (ea devine, după expresia lui Chomsky și Halle, "a still more superficial structure" - Chomsky - Halle, 1968, p. 10).

Ce operații pot îndeplini regulile de reajustare? Chomsky și Halle citează exemplul perfectelor verbelor *mend* și *sing*: *mended* și *sang*, care reprezintă în structura de suprafață, generată sintactic, secvențele de formative [v [vmend] vpast] v și respectiv [v [vsing] vpast] v. În primul caz, prin regulile de reajustare simbolul *past* este înlocuit prin *d*, iar în cel de-al doilea, prin intermediul aceluiași grup de reguli, el este eliminat, iar *i* primește specificarea, redată prin asterisc, că va fi supus unei reguli fonologice ulterioare, care-l va converti în *æ*. Rezultatul regulilor de reajustare este deci reprezentat în aceste cazuri prin formele [v [vmend] v d] v și [vs * ng]v (p. 10 - 11).

Regulile de reajustare pot elimina deci anumite noduri ale derivației unui șir terminal sau pot modifica matricea de trăsături a anumitor formative. Exemplele de mai sus indică și faptul că aceste reguli au rolul de a efectua selectarea formativelor gramaticale. Deci nu se poate stabili o echivalență între regulile de transformare, considerate de Halle, în 1959, nucleu al componentei fonologice, și regulile ciclice, categorie apărută în versiunea din 1968; din exemplele citate s-ar deduce că regulile de flexiune (și derivare) sunt

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

excluse din cadrul componentei fonologice şi integrate grupului regulilor pre-fonologice, al regulilor de reajustare.

Alt grup de reguli care ocupă o poziţie modificată în versiunea din 1968 este grupul regulilor de structură a morfemelor. Acestea sunt denumite *reguli de redundanţă lexicală* şi sunt, de asemenea, încadrate în grupul regulilor de reajustare (Chomsky - Halle, 1968, p.67).

Deşi Chomsky şi Halle atribuie regulilor de reajustare rolul unic de a converti reprezentarea lexicală a şirurilor terminale într-o reprezentare fonologică, sfera lor de acţiune fiind limitată la formative individuale, nu putem să nu observăm caracterul eterogen al acestui grup de reguli, atât sub aspectul funcţiilor, cât şi sub aspectul formulării lui concrete. Cum ar putea fi scrisă o regulă care să exprime virtualitatea modificării lui *i* din radicalul verbului *sing*, dacă modificarea de trăsături ca atare urmează a fi exprimată prin reguli fonologice? În afară de faptul că se aplică unor formative considerate separat, ce ar mai putea justifica excluderea regulilor "de redundanţă lexicală" din grupul regulilor fonologice, de vreme ce aceste reguli operează exclusiv cu trăsături fonologice?

Este adevărat că regulile de reajustare permit "degajarea" componentei fonologice, delimitându-i mai clar domeniul dar înclinăm să credem că acest fapt nu contribuie la o simplificare *reală* a gramaticii (v. şi recenzia Sandei Golopenţia - Eretescu: Golopenţia, 1969, p. 11).

1.3.3.2. În versiunea Chomsky - Halle, componenta fonologică ar cuprinde numai două categorii de reguli - *regulile ciclice* şi *regulile fonologiei nivelului cuvântului* (v. p. 163, 236 etc.).

Esenţa principiului ciclului transformaţional este aceea că unor unităţi aparţinând la nivele de complexitate diferite li se aplică reguli similare. La baza unui asemenea principiu stă ideea că forma

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

unei expresii complexe este determinată de un anumit grup de procese care explică forma părţilor ei (Chomsky - Halle, 1968, p. 15, 17).

În conformitate cu principiul ciclului transformaţional există un grup de reguli fonologice care se aplică succesiv unor unităţi din ce în ce mai ample, până când se atinge domeniul maxim al proceselor fonologice. Transpunând într-o reprezentare orizontală descrierea structurală sub formă de arbore a oricărui şir terminal, rezultat în urma aplicării regulilor componentei sintactice, vom obţine o secvenţă de formative, separate printr-un sistem de paranteze, dispuse în funcţie de modul în care se stabilesc relaţiile dintre formative. Pornind de la o astfel de reprezentare, Chomsky și Halle formulează următoarele principii:

(a) Regulile componentei fonologice sunt ordonate linear, într-o secvenţă $R_1 ... R_n$;

(b) Fiecare regulă se aplică șirului maxim care nu conţine nici o paranteză internă;

(c) După aplicarea regulii R_n se reîncepe cu regula R_1;

(d) Dacă nu se aplică regula R_n, regula R_j nu poate fi aplicată după ce regula R_i a fost aplicată ($j<i$);

(e) R_n este regula suprimării parantezelor interne (Chomsky - Halle, 1968, p.20).

Aceste principii definesc noţiunea de ciclu transformaţional. Din formularea lor se poate deduce că aplicarea corectă a regulilor ciclului transformaţional este determinată strict de schema structurală obţinută prin regulile componentei sintactice. Ea presupune nu numai cunoașterea limitei formativelor, ci și a claselor de morfeme la care aparţin acestea (deci a modului de categorizare a lor) și a relaţiilor existente între ele la nivel sintactic.

Având în vedere precizările de mai sus, acceptarea noţiunii de "ciclu transformaţional", așa cum a fost ea definită de Chomsky și Halle, pare a fi în afara oricăror discuţii. Semnalăm totuși faptul că, la

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

autorii citați, apar două observații asupra cărora considerăm necesar să ne oprim:

(1) "Exemplele de aplicare ciclică a regulilor par a fi restrânse la trăsăturile prozodice și la modificările segmentale strâns legate de trăsăturile prozodice (...). Am experimentat regulile ciclice pentru trăsături segmentale (v. de ex, Halle, 1963), dar suntem înclinați în prezent să credem că toate cazurile cercetate pot fi tratate mai bine prin reguli non-ciclice. Oricum, ar fi prematur să excludem posibilitatea ca regulile ciclice să joace un rol și în fonologia segmentală" (Chomsky - Halle, 1968, p. 349 - 350).

(2) Regulile ciclice "se reaplică, *în general*, (subl. ns.) la stadii succesive ale ciclului transformațional" (ibidem, p.60).

Prima observație restrânge mult importanța noțiunii în discuție, limitând-o la domeniul elementelor suprasegmentale. Cea de a doua pare a exprima o îndoială în legătură cu necesitatea repetării unuia și *aceluiași* set de reguli la toate nivelele considerate.

1.3.3.3. Definirea grupului regulilor fonologiei nivelului cuvântului implică unele explicații prealabile asupra noțiunii de *jonctură*.

După eliminarea tuturor parantezelor care reprezintă indicii analizei sintactice a secvențelor, absolut necesari aplicării regulilor ciclice, se obțin secvențe conținând exclusiv unități de două tipuri: segmente și joncturi ("boundaries"), primele caracterizate prin trăsătura [+ segment], celelalte -prin trăsătura -segment]. Trăsăturile joncturale se deosebesc de cele segmentale prin aceea că nu au corelate fonetice universale (cel mult joncturile de cuvânt ar putea fi actualizate opțional ca pauze) (Chomsky - Halle, 1968, p.364).

Chomsky și Halle disting trei tipuri de joncturi: *joncturi de formativ* ("formative boundaries"), caracterizate prin trăsăturile și notate prin +, *joncturi de cuvânt* ("word boundaries"), caracterizate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

prin trăsăturile și notate prin # și un tip nedenumit de joncturi, notat prin semnul = și caracterizat prin trăsăturile

$$\begin{bmatrix} -\ \text{segment} \\ +\ \text{jonctură de formativ} \\ -\ \text{jonctură de cuvânt} \end{bmatrix}$$

și notate prin +, *joncturi de cuvânt* ("word boundaries"), caracterizate prin trăsăturile

$$\begin{bmatrix} -\ \text{segment} \\ -\ \text{jonctură de formativ} \\ +\ \text{jonctură de cuvânt} \end{bmatrix}$$

și notate prin # și un tip nedenumit de joncturi, notat prin semnul = și caracterizat prin trăsăturile

$$\begin{bmatrix} -\ \text{segment} \\ -\ \text{jonctură de formativ} \\ -\ \text{jonctură de cuvânt} \end{bmatrix}$$

Ne raliem punctului de vedere exprimat de Sanda Golopenția - Eretescu în recenzia la lucrarea la care ne referim (Golopenția, 1969, p.8 - 9), în sensul că nu considerăm utilă ultima categorie de joncturi, întrucât ea exprimă o segmentare pe care vorbitorul obișnuit nu o poate realiza. Această segmentare se referă la vocabularul savant. Caracterul analizabil al unor cuvinte ca engl. *permit, interrogate, contradict, transfer* etc., în care Chomsky și Halle notează joncturi de tipul al treilea (*per=mit, inter=rogate, contra=dict, trans=fer*), nu poate fi perceput de vorbitori. Ca atare, prezența unei astfel de joncturi nu poate influența modificarea unităților segmentale. (V. și corespondentele din limba română ale cuvintelor citate. În general, neologismele au un statut aparte în ceea ce privește tratamentul fonetic).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ni se pare util să reţinem numai primele două tipuri de joncturi, întrucât ele permit delimitarea a două tipuri de reguli: regulile de redundanţă lexicală şi regulile fonologiei nivelului cuvântului. Regulile de redundanţă lexicală se referă, aşa cum am arătat, la structura formativelor individuale. Joncturile de formativ, care delimitează aceste unităţi, sunt parte integrantă a reprezentării lor în lexicon (Chomsky - Halle, 1968, p. 364).

Joncturile de cuvânt se inserează, după cum precizează Chomsky şi Halle, la începutul şi la sfârşitul oricărui şir dominat de o categorie majoră (lexicală: N,V, Aj etc. sau care domină o categorie lexicală: P, GN, GV etc.). Semnul care marchează jonctura de cuvânt: #, poate apărea deci şi în interiorul unor astfel de unităţi, izolând radicalul. În forma *cântă*, de ex., jonctura de cuvânt apare nu numai la începutul şi la sfârşitul cuvântului, ci şi la începutul şi la sfârşitul radicalului *cânt*-, întrucât acesta este dominat de o categorie (lexicală) majoră (V). Reprezentarea formei citate ar fi astfel: *## cânt # ă ##*. Ţinând seama de această posibilitate de plasare a joncturilor de cuvânt, cuvântul este definit de Chomsky şi Halle drept un element de forma *##...##*, în care porţiunea ... nu conţine nici o apariţie a semnelor *##* (poate conţine însă un singur semn # sau semne +) (Chomsky - Halle, 1968, p. 163).

Regulile fonologiei nivelului cuvântului se aplică în acele contexte care îndeplinesc condiţia de structură menţionată; ele sunt reguli non-ciclice.

Lucrarea lui Chomsky şi Halle tratează problemele legate de grupul regulilor fonologiei nivelului cuvântului mai ales sub aspect practic, formulând o serie de reguli de acest tip pentru limba engleză (ibidem, p. 178 - 235).

Sub aspect teoretic, această categorie ni se pare încă insuficient adâncită, mai ales dacă avem în vedere existenţa unor tipuri diferite de joncturi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Atât joncturile de formativ cât și cele de cuvânt au capacitatea de a bloca anumite procese fonetice. Introducerea și suprimarea celor dintâi nu presupune formularea unui grup special de reguli, dar, în legătură cu rolul lor, Chomsky și Halle stabilesc următoarea convenție: orice regulă în formularea căreia nu se indică explicit prezența joncturii de formativ se aplică și șirurilor conținând oricâte astfel de joncturi. Reciproca nu este adevărată: o regulă care se aplică șirului X + Z nu se aplică și șirului XZ (ibid., p. 364). Aceasta înseamnă că există modificări fonetice limitate de apariția semnelor +.

Introducerea și suprimarea joncturilor de cuvânt se realizează însă cu ajutorul anumitor reguli, unele comune tuturor limbilor, altele - specifice fiecărei limbi
(ibid.,p. 364, 370). Regulile de suprimare a acestor joncturi nu se pot aplica decât după ce anumite modificări fonetice au avut loc.

Din definirea celor două tipuri de joncturi, la care ne-am referit până acum, se poate observa că există adesea posibilitatea de a plasa în același loc atât jonctura de formativ cât și jonctura de cuvânt; la începutul și la sfârșitul formativelor dominate de categoriile lexicale majore (N, V, Aj etc.) această coincidență apare întotdeauna.

Pe de altă parte, Chomsky și Halle afirmă că există reguli specifice fiecărei limbi care substituie anumite ocurențe ale mărcii # prin + (mărcile # introducându-se, în toate cazurile, prin reguli, așa cum am arătat) (ibid., p. 368-369).

Problema regulilor care introduc și suprimă semnele # este, în general, încă neclarificată (v. afirmația lui Chomsky și Halle, în lucr. cit. , p. 370). Pe lângă aspectele pe care le aduc în discuție autorii în legătură cu acest subiect, intervin, credem, și unele elemente suplimentare. Dacă aplicarea unui mare număr de reguli referitoare la unitățile segmentale este dependentă de locul în care se inserează mărcile joncturilor și de natura joncturilor, atunci ce determină aplicarea regulilor de convertire a mărcilor # în +? Fără îndoială că

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

modul în care sunt blocate anumite procese fonologice, fiindcă joncturile de formativ nu au întotdeauna această facultate. În felul acesta însă ni see pare că se creează un cerc vicios: modificările fonetice sunt legate de natura joncturilor, dar și natura joncturilor e stabilită în funcție de modul de producere a modificărilor fonetice.

Pentru a simplifica expunerea, în cele ce urmează, vom ține seama de următoarele convenții:

(1) Mărcile + se introduc automat în locul mărcilor & din structura de suprafață obținută cu ajutorul regulilor componentei sintactice;

(2) Există un grup de reguli (pe care nu-l vom formula explicit) care convertesc o parte a mărcilor + în mărci #. Acestea din urmă indică întotdeauna inițiala și finala de cuvânt. Cuvântul are, în reprezentarea noastră, forma #...#, mărcile # neputând apărea în interiorul unor secvențe de tipul *cântă*. Singura marcă pe care o vom nota în interior în exemple de acest fel este + *cântă* va fi reprezentat de noi sub forma # *cânt +ă* #.

Ca atare, vom distinge în cadrul fonologiei nivelului cuvântului două categorii de reguli:

(a) reguli a căror formulare presupune cunoașterea locului de inserare a joncturilor de formativ (+); acestea sunt reguli exprimând modificări fonetice condiționate de natura unor elemente din formativul următor (dacă aceste elemente apar în același formativ cu elementul susceptibil de a fi modificat, modificarea nu are loc);

(b) reguli care se aplică în limitele cuvântului (#...#), indiferent de numărul formativelor care îl compun. După aplicarea regulilor aparținând categoriei (a) mărcile + sunt suprimate automat.

În cadrul soluției pe care o propunem, se acordă un rol mai important joncturilor de formativ, în defavoarea joncturilor de cuvânt.

Joncturile de formativ au, în același timp, rolul de a indica limitele între care se aplică regulile de redundanță lexicală și rolul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a bloca anumite procese fonetice. Dar, pe când formularea regulilor de redundanță lexicală este condiționată nu numai fonetic, ci și de clasele lexicale majore în care se încadrează formativele, condiționarea regulilor fonologiei cuvântului este exclusiv fonetică.

În ceea ce privește joncturile de cuvânt, acestea devin simpli indici ai domeniului maxim de aplicare a regulilor fonologiei nivelului cuvântului. Am considerat că și regulile din categoria (a) aparțin tot fonologiei nivelului cuvântului, întrucât numai componentele altor formative ale *aceluiași* cuvânt influențează componentele formativelor precedente. Acest fapt poate constitui un indiciu și pentru formularea regulilor de convertire a semnelor + în semne #.

1.3.4. Structura componentei fonologice, așa cum o concepem, este mai apropiată de aceea descrisă de M. Halle în 1959. Pentru a rezuma, considerăm că există două categorii principale de reguli:

(A) *reguli de redundanță lexicală:* acestea sunt reguli preciclice. Specificul flexiunii românești nu impune, credem, formularea unor reguli de reajustare. Structura de suprafață obținută cu ajutorul regulilor componentei sintactice este interpretabilă fonologic. Regulile de redundanță lexicală, descriind structura unor formative, nu au o funcție de "reajustare".

(B) *reguli fonologice:* în cadrul acestei categorii se disting:

(1) grupul *regulilor ciclice* ale cărui componente îndeplinesc condiția recursivității de aplicare la diferite nivele ale structurii de suprafață. Regulile considerate de Em. Vasiliu sau de Sanda Golopenția-Eretescu drept reguli ciclice (v. Vasiliu, 1966, 1967 a, 1967 b, și Golopenția, 1967) nu aparțin de fapt acestui grup, deoarece nu satisfac condiția menționată. Aplicarea lor este restrânsă la nivelul cuvântului. Structura grupului regulilor ciclice nu a fost încă satisfăcător determinată, pentru limba română.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(2) grupul *regulilor fonologiei nivelului cuvântului*, cuprinzând:

(a) reguli dependente de analiza în formative a cuvântului;

(b) reguli aplicabile la nivelul cuvântului, indiferent de analiza lui în formative.

Em. Vasiliu și Sanda Golopenția-Eretescu au inclus unele reguli de tipul (2a) din româna standard în grupul regulilor ciclice.

În ceea ce privește locul în care se ordonează regulile din grupul (2) în raport cu regulile ciclului transformațional, suntem de părere că, așa cum au arătat Chomsky și Halle (Chomsky - Halle, 1968, p.163), ele se distribuie *printre* regulile ciclului transformațional ("interspersed freely among the cyclic transformational rules"). Aceasta deoarece există reguli ciclice aplicabile înaintea suprimării joncturilor de formativ șI de cuvânt șI reguli ciclice aplicabile după suprimarea oricăror joncturi, atunci când se atinge domeniul maxim al proceselor fonologice (fraza fonologică).

b. Raportul dintre sistemele fonologice a două idiomuri

1.4. După cum s-a arătat, fonologiile a două idiomuri se pot afla într-unul dintre următoarele raporturi:

1. *identitate* a ansamblului de reguli:
   a. cu ordonare similară
   b. cu ordonare diferită

2. *incluziune* sau *incluziune strictă* a unui ansamblu de reguli în celălalt:

a. cu ordonare similară a regulilor aparținând intersecției non-vide a celor două ansambluri;

b. cu ordonare diferită a regulilor aparținând intersecției non-vide;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. *disjunctive*: intersecţia celor două ansambluri de reguli este vidă (Pentru întreaga problemă, v. Halle, 1962, p.63, şi Vasiliu, 1967 b, p. 253)

Luând în discuţie o serie de probleme ale fonologiei transformaţionale a graiurilor dacoromâne, Em. Vasiliu a demonstrat că aceste graiuri se caracterizează prin prezenţa unui nucleu comun de reguli ordonate diferit. Între fonologiile lor există deci un raport de incluziune, cu ordonarea diferită a regulilor aparţinând intersecţiei non-vide (situaţia (2b) prezentată mai sus) (v. Vasiliu, 1966, p. 83, 1967 a şi , mai ales, 1967 b).

Ultima formulare nu trebuie înţeleasă ca excluzând posibilitatea de ordonare similară în două graiuri diferite a unor subansambluri de reguli aparţinând nucleului comun. Ea exprimă numai ideea că regulile componentei fonologice reprezintă un sistem şi ca atare, orice modificare a locului unor componente determină modificarea configuraţiei întregului.

1.5. Există deci în cadrul nucleului comun un grup al regulilor ordonate identic şi un grup al regulilor ordonate diferit în raport cu primele.

Care dintre categoriile de reguli enumerate în capitolul precedent constituie nucleul comun?

Mai întâi regulile de redundanţă lexicală, care sunt, în general, comune tuturor graiurilor şi sunt ordonate similar, precedând regulile ciclice. Această situaţie se explică prin faptul că regulile la care ne referim exprimă tiparul fonologic general al unui idiom. Ele produc nu numai combinaţiile reale, - existente ca atare -, ci şi pe acelea care, fiind conforme tiparului fonologic, sunt virtuale într-un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

idiom, lipsa lor reprezentând așa-numitele "goluri accidentale" dintr-un sistem.

Așa cum sublinia M. Halle, elementele incomplet specificate cu care operează regulile de redundanță lexicală (regulile de structură a morfemelor, în terminologia sa) sunt "substanțial identice cu "arhifonemele" postulate de Troubetzkoy" (Halle, 1959, p.39). Datele fonologice sunt "rearanjate", în conformitate cu structura reală a idiomului considerat, cu ajutorul regulilor fonologice non-ciclice.

Rezultă că formularea regulilor de redundanță lexicală, care exprimă distribuția non-fonemică a trăsăturilor, trebuie să aibă un caracter cât mai general, pentru a putea cuprinde și explica o cantitate cât mai mare de date (goluri accidentale în sistem, variante contextuale foarte diferite ale unor foneme etc.). Este singura modalitate de a realiza în fonologie adecvarea explicativă, trăsătură care caracterizează exclusiv teoriile lingvistice cele mai puternice (v. Chomsky, 1964, p. 29).

Posibilitățile combinatorii ale fonemelor sunt, în linii generale, aceleași, în toate graiurile dacoromâne. Diferențele privesc, de obicei, inventarul combinațiilor reale și al combinațiilor virtuale care pot fi specifice fiecărui grai. Cu alte cuvinte, o combinație de foneme poate fi reală într-un grai și virtuală în altul. Dat fiind însă caracterul foarte cuprinzător al formulării regulilor de redundanță lexicală, diferențele menționate nu au capacitatea de a determina modificarea sistemului regulilor în discuție, de la un grai la altul (Pentru această problemă v. L. Ionescu, 1968, p. 503 - 504).

Cel mai important grup de reguli comun fonologiilor graiurilor dacoromâne este, fără îndoială, grupul regulilor ciclice. El

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

permite caracterizarea tuturor acestor idiomuri ca "variante" ale dacoromânei (v. Vasiliu, 1967 b, p. 258).

Regulile ciclului transformațional sunt comune graiurilor dacoromâne pentru că ele sunt expresia celui mai general principiu de organizare și funcționare a sistemului fonologic al unui idiom. După cum precizează Chomsky și Halle, domeniul de aplicare a lor și modalitatea în care ele se aplică nu sunt determinate atât de succesiunea simbolurilor elementare care constituie un anumit șir, cât de analiza structurală a șirului considerat (Chomsky - Halle, 1968, p. 20).

Cercetătorii au subliniat adesea marea unitate dacoromânei. Diferența dintre diversele variante teritoriale ale dacoromânei nu se referă la principiul de structurare a sistemelor lor fonologice; în termenii fonologiei clasice, ele nu sunt diferențe fonematice ci diferențe de realizare a fonemelor (v. și L. Ionescu, 1968, p. 504). Fonologia transformațională furnizează deci o explicație constatării empirice referitoare la unitatea graiurilor dacoromâne, justificând-o prin comunitatea regulilor ciclice și a regulilor de redundanță lexicală.

Există, de asemenea, un mare număr de reguli aparținând fonologiei nivelului cuvântului care apar în toate graiurile dacoromâne. Unele dintre ele sunt ordonate diferit în diverse graiuri dacoromâne atât în raport cu regulile ciclului transformațional, cât și în raport cu celelalte reguli prezente la același nivel. Diferențele de acest fel pot servi la alcătuirea unei tipologii a graiurilor regionale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. PRECIZĂRI METODOLOGICE

2.1. Date fiind precizările teoretice din capitolul precedent, cercetarea noastră se referă exclusiv la regulile fonologiei nivelului cuvântului, şi anume la regulile de acest tip care explică formele înregistrate în graiurile din Moldova.

2.2. Am utilizat, în primul rând, materialul furnizat de *ALR* p.I, vol.I şi II şi de *ALR* s.n., vol.IV, iar pentru completarea datelor, am recurs şi la *ALRM*, p.a II-a, vol.I. De asemenea, am excerptat integral materialul cuprins în culegerea *Texte dialectale* a lui Em.Petrovici (*ALRT II*), supliment la partea a II-a a Atlasului. De aceea, am putut realiza o caracterizare mai precisă a graiurilor din punctele anchetate pentru partea a II-a a Atlasului decât a celor anchetate pentru partea I. Considerarea formelor înregistrate în texte permite sesizarea oscilaţiilor existente în pronunţare în diferite localităţi, obiectiv pe care atlasele nu-l pot realiza, dată fiind unicitatea răspunsurilor. În felul acesta, în formularele regulilor, am ţinut seama simultan de toate formele înregistrate în punctele anchetate de Emil Petrovici (Asupra importanţei considerării textelor dialectale, v. Vasiliu, 1966, p.93).

Am apelat, mai ales pentru a completa lacunele din materialul înregistrat în *ALR* p.I, şi la culegerile de texte *Graiul nostru (GN)*, vol.I şi II, şi *Antologie de proză populară epică (APE)*, vol.I - III (întocmită de Ov.Bîrlea), precum şi la textele cuprinse în monografia lui Ion Diaconu, *Ţinutul Vrancei (ŢV)*, vol.I și II. Am luat în consideraţie şi formele înregistrate de G. Weigand în "lista cuvintelor normale" (*Liste der Normalwörter)*, prezentă în studiul său *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha* (Weigand, 1902) (numai pentru localităţile din Moldova).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Am urmărit să prezentăm, în primul rând, situația graiurilor din localitățile anchetate pentru Atlas. Gruparea tipologică, pe care am realizat-o în ultima parte a lucrării, privește numai aceste graiuri, mai precis graiurile din punctele: 388, 385, 375, 381, 363, 370, 378, 213, 402, 394, 387, 424, 412, 418, 420, 518, 540, 552, 542, 554, 550, 538, 516, 556, 522, 558, 536, 512, 526, 530, 532, 528, 510, 508, 582, 618, 590, 588, 584, 614, 592, 600, 596, 594, 610, 704 - ancheta Pop, și 386, 414, 365, 520, 551, 537, 514, 531, 605 - ancheta Petrovici.

Am ales pentru studiu graiurile dintr-o arie delimitată în funcție de criterii istorico - politice și geografice (motive de acest ordin ne-au determinat să avem în vedere și graiurile din Bucovina), pentru a evita acceptarea apriorică a unei anumite clasificări tipologice. Clasificarea lor tipologică va rezulta din specificul structurării sistemului de reguli pe care-l vom propune.

2.3. În afară de dificultățile determinate de insuficiența materialului înregistrat în unele localități (v., de ex., faptul că, în punctul 213, subiectul anchetat pentru Atlas de S. Pop nu a dat nici un răspuns la un mare număr de întrebări sau, așa cum arătam, absența textelor provenind din localitățile anchetate de S.Pop), au intervenit o serie de dificultăți determinate de existența unor diferențe de notare a formelor chiar între autorii celor două părți ale Atlasului. Chiar Emil Petrovici a semnalat unele diferențe de acest fel. Reținem următoarele: Pop notează un [ă] după elemente palatale sau palatalizate, pe când Petrovici notează un [ĕ] (vocală intermediară între [e] și [∂]) (v. , de ex., *bi̯ăm, bi̯ăț*, la Pop, față de *bi̯ĕm, bi̯ĕț*, la Petrovici); stadiilor de palatalizare notate de Pop prin [t́ d'] le corespund, în notația Petrovici, stadiile $\begin{bmatrix} k'g' \\ t',d' \end{bmatrix}$ sau [t", d"] (în *ALR* s.n.) ; [e] accentuat, urmat de o silabă conținând un [e], este redat de Pop aproape exclusiv prin [ę] , (comparând hărțile lui Pop cu acelea ale lui

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Weigand, Gh. Ivănescu consideră această notaţie greşită pentru numeroase puncte (v. Ivănescu, 1947, p.218), în timp ce Petrovici notează în aria sud - estică un [e] (mai degrabă închis) (pentru aceste corespondențe, v. Petrovici, 1959, p.185). La acestea putem adăuga şi raritatea notării lui [ǫ] în loc de [o̯a] în aria nordică a Moldovei, la Pop, în timp ce, la Petrovici, [ǫ] apare notat aproape consecvent în această arie (v. punctele 386, 365, 414, 551), precum și faptul că, la Pop, fenomenul diftongării spontane a vocalelor de apertură medie este mult mai rar notat decât la Petrovici.

2.4. Date fiind aceste diferenţe, nu am putut formula reguli care să conducă la obţinerea reprezentării fonetice a șirurilor de formative, așa cum propun Chomsky și Halle (v. Chomsky - Halle, 1968, p.164 - 166). Dacă reprezentarea fonologică a unor segmente presupune alcătuirea unei matrice de trăsături distinctive în raport cu care segmentul respectiv poate fi caracterizat ca pozitiv sau negativ specificat (+ sau -) sau ca nespecificat (∅), reprezentarea fonetică trebuie să indice gradul în care un segment posedă trăsătura considerată. Acest grad este exprimat cu ajutorul cifrelor (de la 1 la n). Deosebirile de notaţie ne-au împiedicat să precizăm gradul în care se realizează o anumită trăsătură fonetică.

Grupul de reguli formulat nu epuizează deci bogăţia notaţiilor prezente în *ALR*. Intenţia noastră a fost aceea de a explica prin formalizare fenomenele pe care le consemnează în graiurile moldovenești toate descrierile realizate până în prezent.

2.5. În ceea ce privește matricea de trăsături distinctive utilizată pentru obţinerea reprezentării fonologice a formativelor înregistrate în Moldova, precizăm că am utilizat varianta propusă de Anca Belchiţă pentru formularea regulilor de structură a morfemelor ale românei standard (v. Belchiţă, 1967, derivaţia de la p.511 și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

matricea de la p.512). Am adoptat traducerea termenilor *flat* și *sharp* prin "bemolat" și, respectiv, "diezat". Această traducere apare pentru prima dată la Petrovici (v.Petrovici, 1957, p.98, 105). În matricea de bază utilizată de noi, se află însă un segment în plus [d̦], caracterizat prin aceleași trăsături ca și [ț], de care se distinge însă prin semnul (+) al trăsăturii [sonor]. Considerăm că el poate figura chiar în matricea cu ajutorul căreia se descrie fonetismul limbii standard, acestui aspect al românei fiindu-i specifică o regulă obligatorie de modificare a lui [d̦] în [z].

Acceptarea sistemului de trăsături distinctive și a matricei propuse de Anca Belchiță se explică prin aceea că ele permit formularea relativ simplă a regulilor prezente în graiurile din Moldova. Alegerea noastră s-a definitivat după încercarea mai multor variante de matrice. Toate cuprindeau însă mai puține zerouri (se apela deci la un număr mai mare de trăsături pentru caracterizarea unităților fonomatice) decât varianta Ancăi Belchiță (sau un număr egal de zerouri). Or, se știe că două criterii fundamentale în raport cu care se realizează evaluarea descrierilor fonologice: economia și simplitatea, cer reducerea la maximum a specificărilor prin (+) și (-) ale segmentelor fonologice (pentru calcularea limitei numărului trăsăturilor distinctive, v. Cherry, Halle, Jakobson, 1962, p.449 sqq. și explicațiile Ancăi Belchiță referitoare la sistemul ales pentru limba română, la Belchiță, 1967, p. 509 - 510).

Reluăm aici matricea trăsăturilor distinctive, pentru a facilita consultarea lucrării:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Matricea trăsăturilor distinctive

	p	b	m	f	v	t	d	č	ǧ	n	ţ	ḑ	s	z	ʃ	j	k	g	k'	g'	h	l	r	a	e	i	o	u	ə	î
Consonantic	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Vocalic	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	o	o	o	o	o	o	o
Grav	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	o	o	o	-	-	o	o	+	+
Compact	-	-	-	-	-	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	+	+	+	+	+	o	o	+	-	o	-	o	-	o
Difuz	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	-	-	+	-	+	-	+
Bemolat	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	-	-	+	+	-	-
Strident	o	o	o	o	o	-	-	o	o	-	+	+	+	+	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Continuu	-	-	-	+	+	o	o	-	-	o	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	o	o	o	o	o	o	o
Diezat	o	o	o	o	o	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Nazal	-	-	+	o	o	-	-	o	o	+	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o
Sonor	-	+	o	-	+	-	+	-	+	o	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PARTEA A DOUA

3. REGULI ALE FONOLOGIEI NIVELULUI CUVÂNTULUI ÎN GRAIURILE DIN MOLDOVA

3.0. Ne propunem să prezentăm în cele ce urmează sistemul regulilor fonologiei nivelului cuvântului care explică formele înregistrate în Moldova. Nu vom introduce considerații asupra ordonării regulilor decât în măsura în care asemenea considerații sunt legate *direct* de formularea unei anumite reguli sau se referă la fenomene care se produc în mai multe etape succesive.

Ordinea prezentării regulilor (și deci numerotarea lor) nu corespunde ordinii în care se aplică acestea. Ordonării regulilor enumerate în acest capitol îi vom consacra un capitol aparte.

Considerațiile tipologice care decurg din formularea acestor reguli constituie obiectul capitolului 5 al lucrării.

Nu vom prezenta separat regulile dependente de analiza în formative a cuvintelor și regulile independente de această analiză. Majoritatea regulilor formulate aparțin celei de a doua categorii. Există însă situații în care una și aceeași regulă trebuie integrată în prima categorie într-un grup de localități și în cea de a doua - în alt grup de localități. În acest caz, am indicat diferențele de formulare a regulii, urmând însă să analizăm implicațiile acestor diferențe în capitolele 4 și 5, consacrate ordonării regulilor și tipologiei graiurilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.1. *Vocalism*

3.1.1. *Fenomene de diftongare*

3.1.1.1. Unele cercetări referitoare la vocalismul românei standard semnalează faptul că, la inițială de cuvânt, în hiat și după anumite consoane sau grupuri consonantice, vocalele pot fi precedate de un apendice asilabic. Em.Vasiliu (Vasiliu, 1965, p.95 - 100, 107 - 108) consideră că timbrul acestui apendice este [j] pentru vocalele din seria anterioară, [w] - pentru cele din seria posterioară și [ə] pentru cele din seria centrală, afirmând că ultimul nu este variantă a nici unui fonem. Pronunțările cu apendice sunt caracterizate ca facultative, iar unele dintre ele sunt respinse de normele limbii literare (pronunțarea cu apendice în neologisme sau după consoane și grupuri de consoane).

În *ALR* s.n. IV și în *ALRT* II elementele considerate apendice asilabice sunt notate relativ consecvent în toate localitățile. Notații de acest tip apar și în *ALR* p.I, vol.I și II. Prezența lor nu reprezintă deci un fenomen dialectal. Situația acestor notații este următoarea (v. unele precizări la Petrovici, 1957, p.118 - 119, Petrovici - Stan, 1958, p.125 etc.) :

1. [j] și [w] (notate ca [i̯] și [u̯]) sunt prezente facultativ:

a) la inițială de cuvânt, înainte de vocalele [e] (accentuat și neaccentuat) [i] (accentuat) și, respectiv, [o] (accentuat și neaccentuat), [ú] (accentuat) ;

b) între două vocale în hiat, dacă prima este [i] sau [u] și a doua [a], sau, indiferent de prima vocală, dacă a doua este [i] sau [u];

c)înainte de vocalele [e] și, respectiv, [o] accentuate sau înainte de aceleași vocale neaccentuate, dar precedate de sonante, oclusive labiale sau oclusive dentale.

2. Foarte rar și numai înainte de [ə] (accentuat) se notează un [ə̯]. Această notație, utilizată consecvent de Emil Petrovici (v. și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

notația *ovâăs*, prezentă la Pușcariu, 1934, p.9), ne determină să considerăm că, în graiurile regionale, apendicele care însoțește vocala centrală [∂] este o variantă a lui [î] vocalic. La această interpretare putem ajunge și apelând la principiul paralelismului în sistem: întrucât vocalele din seria anterioară și cele din seria posterioară apar precedate de un apendice al cărui timbru se apropie de acela al celei mai închise vocale din serie : [i̯] și, respectiv, [u̯], se poate presupune că apendicele vocalelor din seria centrală prezintă aceeași caracteristică.

3. [i̯, u̯, î̯] sunt notate uneori nu la umărul vocalei, ci în rând cu ea (i̯e, u̯o, î̯ă).

Dintre toate notațiile semnalate, aceea care atrage atenția în mod deosebit prin relativa consecvență a apariției este [i̯e]. În cazul unor forme de tipul lui *kui̯e* însă, nu am adoptat interpretarea lui [i̯e] ca vocală cu apendice, așa cum a propus Em.Vasiliu pentru limba standard (Vasiliu, 1965, p.98), din motive care țin de comoditatea descrierii morfologice. *cui* este, ca și *roi*, un substantiv neutru, terminat în [i̯] (semivocalic). Întrucât substantivul *roi* formează pluralul adăugând desinența *-uri* (ca și *parc - parcuri*), trebuie să presupunem și pentru formarea pluralului lui *cui* un procedeu similar: formei de singular i se adaugă desinența *-e;* se creează astfel diftongul [i̯e]. Altfel ar însemna că pluralul lui *cui* s-ar forma eliminând pe [i] și adăugând desinența [e], care s-ar realiza în varianta [i̯e], întrucât [u] și [e] sunt în hiat. În acest caz, am putea deduce fie că *roi* își formează pluralul printr-un procedeu diferit de *cui*, fie că, acceptând ideea unui procedeu paralel, desinența adăugată ar avea forma *-iuri*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ca atare, am interpretat forme de tipul lui *cuie* ca reprezentând succesiunea de morfeme *kui & e* și nu ca rezultând dintr-o formă de bază *kue* căreia i s-a aplicat o regulă fonologică. Reamintim faptul că, așa cum semnalam în capitolul de precizări metodologice, în *ALR*, p.I, [e] precedat de un element palatal este redat de obicei prin [ă].V., în acest sens, formele *bi̯ăm, bi̯ăț, bi̯ău̯,* înregistrate în harta 81, în punctele 550, 542, 540, 552, 420, 516, 522 etc.; *i̯ău̯, i̯ăi̯* din harta 105, punctele 522, 550, 542, 540, 552, 554, 556, 558 etc.; *hʻărbințắli̯,* din harta 110, punctele 584, 592, 594, 596 etc. sau *ŝărbințắli̯* din aceeași hartă, punctele 536, 558, 556, 526, 532 etc. Deci și diftongarea lui [e] în situația descrisă sub (1) poate fi exprimată prin notația [i̯ă] (v. de ex., formele verbului *a bea* citate anterior sau o formă de tipul *g'i̯ăb,* înregistrată în harta 41, punctele 420, 518, 540, 516, 538, 412, 387, 536, 526, 510 etc.).

Existența vocalelor cu apendice poate fi consemnată într-o fonologie transformațională printr-o regulă a cărei aplicare este opțională . Pentru descrierea situațiilor înregistrate în Moldova și enumerate sub (*1a - c*) și (*2*), am formulat o regulă de tipul:

$$(1)\ [\ \ ] \rightarrow \begin{bmatrix} +dif \\ \begin{Bmatrix} \alpha_grav \\ \alpha_bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \Big/ \begin{Bmatrix} (a) \rightarrow \begin{bmatrix} +acc \\ \begin{Bmatrix} \alpha_grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \\ (b)\begin{Bmatrix} \# \\ [+cons] \end{Bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} -comp \\ \begin{Bmatrix} -grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \\ (c)([-cons] \rightarrow)\begin{bmatrix} +dif \\ \begin{Bmatrix} -grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \end{Bmatrix}$$

(— [+comp])

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Regula prevede introducerea , înainte de vocalele [e, i, o, u, ∂], a unor timbre vocalice caracterizate prin acelaşi semn al trăsăturilor [grav] sau [bemolat], ca şi vocalele menţionate. Aceste timbre sunt deci "adaptate" la natura fonetică a vocalelor următoare. Variabila α semnifică tocmai concordanţa trăsăturilor celor două categorii de elemente. Contextele notate cu (a) şi (b) corespund situaţiilor numerate anterior sub (1a) şi (1c), iar contextul notat cu (c) - situaţiei (1b). Contextul (a) corespunde şi situaţiei (2) (v. posibilitatea de a alege semnul (+) pentru trăsătura [grav]).

Timbrele vocalice introduse prin regula (1) trebuie modificate apoi în semivocalele corespunzătoare. Nu vom insista asupra regulilor de introducere a semivocalelor, deoarece acestea au fost discutate pe larg de Anca Belchiţă (v. Belchiţă, 1968, p.7 - 21). Ele sunt comune limbii standard şi graiurilor regionale. Pentru simplificarea prezentării, vom reda transformarea vocalelor în semivocale cu ajutorul unei singure reguli cu caracter general, notată *convenţional* cu (2):

$$(2)\ [\quad] \rightarrow [\text{-voc}]\ /\ ([\text{-cons}]) \begin{bmatrix} \left\{ \begin{matrix} [-grav] \\ [+bem] \\ \begin{bmatrix} +grav \\ +dif \end{bmatrix} \end{matrix} \right\} \\ -\underline{cons} \end{bmatrix} ([\text{-cons}])$$

Aşezarea elementului vocalic între paranteze rotunde exprimă posibilitatea obţinerii succesive a diftongilor ascendenţi şi a celor descendenţi. Formularea regulii indică şi faptul că [a] şi [∂] nu pot apărea niciodată în funcţie de semivocale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Revenind la regula (1), precizăm că, în cazul formulării contextului (b), am preferat să nu includem nici o restricţie referitoare la natura consoanei care precedă elementul nou introdus. Din formularea dată , nu am exclus introducerea lui [i̯] după consoane palatalizate, întrucât *ALR* furnizează şi notaţii cu [i̯e] după aceste consoane (v., de ex., *pričí̯ẹ́p,* ALR s.n., IV, h.910, p.365, dar *čerčẹ́l, id.*, h.1201,p.365; *priśí̯ẹp*, id., h.910, p.414, dar *śeti̯ẹ́şti*, id., h.995, .414;*tejǵi̯ẹ́,* id., h.1019, p.414; *jaḱi̯étă*, id., h.1182, p.514; *tiǵi̯ẹ́l*, id., h.1026, p.514 etc. sau *g 'i̯ẹ́be*, ALR I, h.41, p.588, *g 'i̯ẹ́be*, id., p.596, *ĝắbă* , id., p.388; *d 'i̯éẑit*, id., h.50, p.213, dar *d 'éẑit*, id., p.542 şi *d 'ẹ́ẑit*, id., p.550, 540 etc.).

Am apelat la o altă regulă, (3), care prevede suprimarea opţională a lui [i̯] după consoane palatalizate,
[i̯] fiind, de obicei, asimilat articulării consoanei precedente. Regula (3) va avea forma:

$$(3)\begin{bmatrix}-cons\\-voc\\-grav\\+dif\end{bmatrix}\longrightarrow\ \varnothing\ \ /\ \ [\text{+diez}]\ _____$$

3.1.1.2. Regula diftongării lui [é], urmat de o silabă conţinând vocalele [e] sau [ə], apare în toate graiurile dacoromâne. Formularea ei necesită unele precizări.

Referindu-se la regula în discuţie, în cadrul unei cercetări consacrate alternanţelor vocalice, Sanda Golopenţia - Eretescu afirmă explicit că aceasta aparţine ciclului transformaţional, întrucât este condiţionată gramatical de adăugarea anumitor flective, iar aplicarea ei precedă eliminarea semnelor care delimitează

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

morfemele (&) (Golopenţia, 1967, p.411). Formularea pe care o adoptă autoarea citată este:

$$\varnothing \longrightarrow [\,+\text{comp}\,] \;/\; \begin{bmatrix} -dif \\ +acc \\ -grav \end{bmatrix} \quad \text{---} \quad \cdots \;\&\; \begin{bmatrix} -dif \\ -bem \end{bmatrix}$$

(Am exclus din formularea regulii partea referitoare la diftongarea lui [ó], întrucât, deocamdată, nu ne vom ocupa de acest fenomen). Lăsând la o parte faptul că morfemul următor poate fi și un sufix lexical, nu este posibilă ignorarea cazurilor în care diftongarea lui [é] se produce sub influenţa unor timbre [e, ə] aparţinând aceluiași morfem. S-a arătat însă că această diftongare este condiţionată de timbrul vocalic din silaba următoare, indiferent de analiza morfematică a cuvintelor (v. sublinierile lui Al.Rosetti, în Rosetti, 1968, p.39).

Soluţia pe care o propune Sanda Golopenţia - Eretescu pentru a cuprinde toate aceste situaţii este - după cât se pare (formulările sunt laconice) - alegerea unei forme de bază cu [e] pentru cuvintele în care diftongarea este produsă de un [e, ə] aparţinând flectivului și a unei forme de bază cu [ea] pentru cuvintele în care diftongarea este produsă de timbre vocalice aparţinând aceluiași morfem cu [é].

Ideea că timbrul vocalic din morfemul următor produce alternanţa este justificată prin exemple de tipul *lépəd - leápəd&ə, sémən - seámən&ə.* În aceste cazuri sunt alese bazele cu [é], din care, prin aplicarea regulii menționate, numerotată de autoare cu (3), sunt derivate formele cu diftong. Pentru derivarea formelor unui verb ca *(a) depăna* însă, este aleasă baza cu diftong: *deápən.*

Pe baza precizărilor făcute în capitolul introductiv, considerăm că argumentele Sandei Golopenţia - Eretescu nu justifică includerea regulii de mai sus printre regulile ciclice. Este vorba despre o regulă a fonologiei nivelului cuvântului, dependentă de analiza în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

formative a cuvintelor. Condiționarea de această analiză a modificării de mai sus prezintă dezavantajul de a nu permite decât generarea parțială a situațiilor în care [e̯a] se obține prin diftongarea lui [é]; unele dintre situațiile în care apare un [e̯a] derivat sunt incluse în aceeași categorie cu situațiile în care [e̯a] nu se obține printr-o diftongare (vezi includerea lui *deapăn* în aceeași categorie cu *deal* sau *caramea*, la Golopenția, 1967, p.411). Cu alte cuvinte, suntem puși în dificultatea de a nu putea evidenția asemănarea unor structuri de adâncime, în cazuri în care aceasta este certă și de a prefera aceeași structură de adâncime pentru forme în care numai structura de suprafață este identică.

Suntem constrânși însă să acceptăm o astfel de formulare, dată fiind relația de ordine dintre regula diftongării lui [é] și alte reguli prezente în graiurile dacoromâne (v. explicația completă sub *4.5*).

Dat fiind că diftongarea lui [ó] se petrece în aceleași condiții contextuale ca și diftongarea lui [é] (pentru întreaga problemă a diftongării vocalelor [é] și [ó], v.Iordan, 1920), ținând seama de precizările de mai sus, putem exprima diftongarea celor două vocale menționate printr-o singură regulă, în formularea căreia vom indica locul joncturii de formativ:

$$(4)\ [\quad] \longrightarrow \begin{bmatrix} -cons \\ +comp \end{bmatrix} \Big/ \begin{bmatrix} -dif \\ +acc \\ \begin{Bmatrix} -grav \\ +hem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \underline{\qquad} + \begin{bmatrix} -dif \\ -hem \end{bmatrix}$$

Prin introducerea regulii (4) se obțin secvențele [éa] și [óa]. Obținerea secvențelor [e̯a] și [o̯a] implică aplicarea a două reguli suplimentare, independente de analiza în formative a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cuvintelor: o regulă de deplasare a accentului de pe [e] sau [o], pe [a]:

$$(5) \quad \begin{bmatrix} -comp \\ +acc \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ -acc \end{bmatrix} \longrightarrow \begin{bmatrix} -comp \\ -acc \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +acc \end{bmatrix}$$

și alta, de tipul lui (2), de substituire a lui [e] și [o] prin semivocalele corespunzătoare.

Regula (5) a fost formulată de Sanda Golopenția - Eretescu ca:

$$\begin{bmatrix} -comp \\ +acc \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} -comp \\ -acc \end{bmatrix} / \;—\; \begin{bmatrix} +comp \\ +acc \end{bmatrix}$$

și numerotată cu (11) (Golopenția, 1967, p.410).

O analiză mai atentă a modului în care se petrece modificarea de care ne ocupăm ne arată că formularea de mai sus nu este adecvată. Într-adevăr, considerarea unei forme ca *leágə* , obținută din *lég&ə* prin aplicarea regulii diftongării lui [é], ne permite să observăm că, în trecerea de la forma cu vocală simplă la cea cu diftong, au loc două modificări:

(1) pierderea accentului de pe [e];

(2) atribuirea accentului lui [a].

Formularea citată ar fi fost corectă cel mult în eventualitatea în care, prin regula diftongării, s-ar fi specificat caracterul accentuat al timbrului vocalic nou introdus, cu alte cuvinte, dacă elementul din dreapta săgeții ar fi fost rescris nu sub forma [+comp], ci sub forma $\begin{bmatrix} +comp \\ +acc \end{bmatrix}$. Prin regula (11) se introduce tacit încă o modificare (trăsătura [+acc] a vocalei compacte), în afara celei exprimate prin substituția termenilor

$$\begin{bmatrix} -comp \\ +acc \end{bmatrix} cu \begin{bmatrix} -comp \\ -acc \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.1.2. *Monoftongări*

3.1.2.0. Cele două fenomene de monoftongare a lui [e̯a] înregistrate în toate graiurile dacoromâne:

(1) după o labială, atunci când în silaba următoare nu apare o vocală palatală;

(2) când [e̯a] este urmat de o silabă conţinând un [e] sau un [i],prezintă, în Moldova, anumite particularităţi.

3.1.2.1. Monoftongarea lui [e̯a] în situaţia menţionată sub (1) reprezintă, în toate graiurile dacoromâne, un caz particular al unui fenomen mai cuprinzător : modificarea lui [e] în [∂] după o labială . În unele graiuri dacoromâne şi în limba standard această modificare are loc numai dacă [e] (vocalic sau din diftongul [e̯a]) şi labiala aparţin aceluiaşi morfem , morfemul următor neconţinând o vocală palatală. Sunt excluse astfel forme cum ar fi **privăsc, *privască,* pentru *privesc, privească* sau *apă* (pl.), pentru *ape.* În aceste graiuri, regula care exprimă schimbarea în discuţie trebuie formulată ca o regulă a fonologiei nivelului cuvântului, dependentă de analiza în formative a cuvintelor:

$$(6)\ [\,\text{-grav}\,] \longrightarrow [\,+\text{grav}\,] \,/\, \begin{bmatrix} -voc \\ -comp \end{bmatrix} ___ \ldots + \left\{ \begin{matrix} \begin{bmatrix} -cons \\ \left\{ \begin{matrix} +comp \\ +grav \\ +bem \end{matrix} \right\} \end{bmatrix} \\ \# \end{matrix} \right\}$$

O mare parte a graiurilor din Moldova cunosc însă forme cum ar fi: *dubálă* (ALRT II, 168/13,18), *bolnăváscă* (id., 164/12), *babásc* (ALR s.n., IV, h.1145, p.365), *albáţă* (ALR I, vol.I, h.111, p.388, 385, 381, 375, 363, 370, 378, 402, 394, 424, 387, 412, 418, 420, 518, 552, 554, 550, 538, 516, 522, 556, 558, 536, 512, 526, 532, 530, 528, 510, 508, 582, 590, 618, 614, 600). În toate aceste forme,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

labiala și [e] aparținând la două formative diferite (analiza cuvintelor citate este : *dub +el +ə, bolnav+esc+ə, bab+esc, alb+eț+ə*), rezultă că, pentru graiurile din localitățile indicate, regula (6) nu este dependentă de analiza în formative a cuvintelor. Ea trebuie formulată ca:

$$(6')[\text{-grav}] \rightarrow [\text{+grav}] \;/\; \begin{bmatrix} -voc \\ -comp \end{bmatrix} \;\text{—}\ldots \left\{ \begin{matrix} \begin{bmatrix} -cons \\ \left\{ \begin{matrix} +comp \\ +grav \\ +bem \end{matrix} \right\} \end{bmatrix} \\ \# \end{matrix} \right\}$$

Regula de care ne ocupăm se aplică în forma (6) numai în punctele 584, 588, 592, 594, 596, 610, 704, care nu cunosc decât forme de tipul celor din limba standard (v. ALR I, vol.I, h.111).

Atât (6) cât și (6') au caracter opțional. Pentru formularea (6) se poate folosi ca dovadă existența unui mare număr de cuvinte care au la inițială secvența labială + [e], morfemul următor necuprinzând vocale palatale (v. forme ca *merg, pescar, beat(ă), fecior* etc.). Forme ca: *lovj̯áscă* (ALR s.n., IV, h.972, punctele 520, 551, 537, 531), *lipj̯ésc* (ALRT II, 200/6) pot dovedi caracterul opțional al aplicării lui (6′).

Comparând, în cazul *situațiilor comune* (când labiala și [e] aparțin aceluiași morfem), numărul aplicărilor lui (6) cu acela al aplicărilor lui (6′) constatăm că, în graiurile din Moldova, (6′) se aplică mai consecvent decât (6), din celelalte graiuri (v., de ex., forma *mărg*, înregistrată în ALR I, vol.I, h.103, punctele 402, 394, 412, 418, 518, 542, 554, 558, 582, 526, 388, 363, 381, 378).

3.1.2.2.1. Regula monoftongării lui [e̯a] la [e], în condițiile precizate sub (2), a fost formulată de Sanda Golopenția - Eretescu ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

o regulă aparţinând ciclului transformaţional (Golopenţia, 1967, p.411). Numerotată cu (7) de autoarea citată, regula prevede suprimarea lui [a] după [e] (v. formularea în lucrarea citată, p.409):

$$\begin{bmatrix} +voc \\ +comp \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing / \begin{bmatrix} -dif \\ -grav \end{bmatrix} _ \ldots \& \begin{bmatrix} +voc \\ -grav \end{bmatrix}.$$

Condiţionarea aplicării ei de adăugarea flectivelor [e, i] pare valabilă atât pentru cuvintele în care [e̯a] se obţine prin diftongarea lui [é], cât şi pentru cuvintele în care diftongul este considerat ca aparţinând formei de bază:

semən - seamənə - semene

deapən - depene

Ne aflăm în faţa unui complex de alternanţe: *e - e̯a - e*, formele care îndeplinesc atât condiţiile de aplicare ale regulii de diftongare, cât și condițiile de aplicare ale regulii (7) cunoscând toate aceste etape, iar cele care îndeplinesc numai condiţiile de aplicare ale regulii (7) cunoscând numai alternanța e̯a - *e*.

Se poate observa însă că, în cazul ambelor exemple, citate anterior, trebuie avute în vedere și condiţiile de aplicare ale regulii numerotate de noi cu (6): [e] devine [ə] după o labială atunci când în morfemul următor nu apare o vocală palatală. Cu alte cuvinte, în ambele cazuri, intervin atât alternanţa e̯a - *e*, cât și alternanţa *e - ə*.

Luând însă în considerație și categoria formelor în care prezenţa lui lui [ə] nu mai este legată de intervenţia regulii (6), constatăm că adăugarea flectivului [e] nu modifică diftongul [e̯a] prezent în cuprinsul bazei. Pluralul unui substantiv ca *leagən*, este *leagən&e* (v. și formele verbale în variație liberă *(să) leagəne*, *(să)legene* sau chiar *(să) freaməte*, *(să) fremete*, penultima *menţinându-l pe [ə] după labială chiar în condiţiile prezenţei unui* [e] în morfemul următor).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În cazurile anterior citate (*semene, depene*), nu puteam decide care dintre cei doi [e] provoacă monoftongarea lui [ea] și puteam atribui celui din flectiv acest efect. Când însă [e] nu apare decât în flectiv, între diftong și el intercalându-se o vocală nepalatală, monoftongarea nu mai are loc.

Lipsa recursivității ne împiedică și în acest caz, ca și în cazul diftongării lui [é] și [ó], să considerăm regula monoftongării lui [ea] la [e] drept o regulă ciclică. Cel mult, ținând seama de faptul că nici regula diftongării nu se aplică în toate cazurile care îndeplinesc condițiile contextuale necesare (cu alte cuvinte, este opțională), am putea formula regula monoftongării ca pe o regulă a fonologiei nivelului cuvântului dependentă de analiza în formative a acestor unități, semnalând în lexicon situațiile de tipul lui *(să) leagəne*.

Există însă o soluție mai economică și anume aceea a formulării regulii în discuție ca o regulă aparținând nivelului amintit, dar independentă față de analiza în formative a cuvintelor (Aplicarea ei va avea loc după suprimarea joncturilor de formativ (+)). Aceasta pentru că, în cazul regulii monoftongării lui [ea] la [e], esențială nu este adăugarea unui flectiv, ci prezența unui anumit timbru vocalic în silaba următoare, indiferent de analiza formelor considerate (v. și Guțu - Romalo, 1968, p.233: "*Condiționarea fonetică* este mai evidentă în cazul alternanțelor vocalice . . ., iar *condiționarea morfologică* -. . . - nu se poate invoca decât indirect, ..." (subl.aut.)).

3.1.2.2.2. O analiză mai atentă a fenomenului de care ne ocupăm ne arată că formularea regulii care îl exprimă ca o regulă de suprimare a lui [a] precedat de [e] atrage după sine unele complicații, neluate încă în considerație (o astfel de regulă apare mai întâi la Vasiliu, 1966, p.87, regula (F)). Întrucât [a] din diftong este accentuat, iar [e] rezultat prin monoftongare este , de asemenea , accentuat , ar trebui prevăzută o regulă de deplasare a accentului în cadrul diftongului, de pe [a], pe [e]. Cum [e] din diftong este

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

semivocalic, pentru a primi accentul, ar trebui substituit prin vocala corespunzătoare, cu ajutorul unei alte reguli.

În sistemul regulilor fonologice ar interveni deci, pe lângă regula deplasării accentului de pe [e] pe [a] în cursul diftongării lui [e] (regula (5)), încă o regulă, conform căreia să se *revină* la accentuarea primară. De asemenea, pe lângă regula înlocuirii în anumite contexte a vocalelor prin semivocalele corespunzătoare (regula (2)), ar interveni și o regulă de înlocuire, în aceleași contexte, a semivocalelor prin vocale.

Creșterea numărului de reguli ar putea fi evitată, adoptând următoarea ordonare a lor, propusă în unele cercetări:

(a) diftongarea lui [é] urmat de [e, ∂];

(b) monoftongarea lui [éa], urmat de [e, i], la [e];

(c) deplasarea accentului de pe [e] pe [a] în secvențele în care [éa] se menține după efectuarea schimbării (b);

(d) transformarea lui [e] urmat de [á] în semivocală.

Din notațiile Sandei Golopenția - Eretescu (Golopenția, 1967, p.410), rezultă că ea a preconizat această ordonare în cazul cuvintelor care cunosc atât schimbarea (a), cât și schimbarea (b) (v. # *négr&∂, e#* → *#néagr&∂,e#* ; *#néagr&e#* → # *négr&e#* ; *néagr∂#* → *#neágr∂#;* în legătură cu (d) nu se face nici o mențiune). În cazul cuvintelor care nu cunosc decât schimbarea (b) (cele pentru care se adoptă forme de bază cu diftong), prezența unor notații cum ar fi: *#viteáz & i #* → *#vitéz & i #* ne arată clar că este absolut necesară introducerea unei reguli reprezentând inversul celei presupuse pentru a exprima schimbarea (c) (deplasarea accentului de pe [a] pe [e]), deși Sanda Golopenția - Eretescu nu face nici o referire la o astfel de regulă.

Adăugăm și faptul că, în cazul monoftongării lui [ȩa] urmat de [e, i], la [e], întâlnim în Moldova notația [ȩȩ]: *dȩȩii* (ALRT II,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

164/12), *zvîrgolęęști* (ALR s.n., IV, h.976, p.551), *avęęręa* (id., h.1012, p.551), *păręęčį* (id., h.935, p.365), *nęęgrį* (id., h.1153, p.365), *mręęjă* (id., h.1208, p.386) etc.

Acceptând formularea regulii monoftongării ca exprimând eliminarea lui [a], formele cu [ęé] nu ar putea fi obținute decât cu ajutorul unei reguli suplimentare, ordonate după schimbarea (b), de introducere a lui [ę] înainte de [e] rezultat prin monoftongare.

Înainte de a propune o soluție mai economică pentru descrierea procesului monoftongării lui [ęa], vom prezenta câteva observații referitoare la monoftongarea lui [ǫa], așa cum apare ea în graiurile moldovenești.

3.1.2.2.3. Monoftongarea lui [ǫa] sub forma lui [o] se produce în majoritatea graiurilor atunci când diftongul este urmat de un [ų] (v. forme de tipul *dǫaųə*, *nǫaųə* etc., devenite, în cele mai multe graiuri dacoromâne, *doųə, noųə* etc.)

Există însă un număr de graiuri care cunosc monoftongaea opțională a lui [ǫa] sub forma lui [ǫ], independent de contextul fonetic. (De altfel, din formularea regulii (4) rezultă că [ǫa] apare numai sub accent, urmat de un formativ conținînd vocalele [e] sau [ə]). În Moldova, fenomenul este înregistrat sporadic de S. Pop și cu o relativă consecvență, în punctele 551, 386, 365, 414, de Emil Petrovici. În aceste puncte, [ǫa] apare fie înlocuit prin [ǫ], fie menținut și redat în notația obișnuită, generală în *ALR* și *ALRT* II: [ųå] sau [ǫå].

Ultimele notații citate consemnează existența unei tendințe de adaptare a timbrului vocalei [a] la timbrul semivocalei: vocala precedată de o semivocală labializată se labializează. Fenomenul poate fi exprimat prin intermediul regulii:

$$(7)\ [\quad] \longrightarrow [+\text{bem}]\ /\ [+\text{bem}] \begin{bmatrix} +comp \\ \underline{+acc} \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.1.2.2.4. Presupunând și pentru monoftongarea lui [ęa] la [e] o evoluție similară, am putea simplifica sistemul regulilor de monoftongare. Astfel, după obținerea lui [ęa] cu ajutorul regulilor (4), (5) și (2), este mai convenabil să aplicăm nu o regulă de eliminare a lui [a], ci o regulă de transformare a lui în vocală anterioară:

$$(8')\ [\quad] \rightarrow [-grav] / [-grav]\begin{bmatrix}+comp\\ +acc\\ ___\end{bmatrix}\ldots[-grav]$$

(O explicație asemănătoare apare la Gr.Rusu, 1969, p.285, 286).

Această regulă ar explica formele cu [ęę] în loc de [ęa], citate anterior.

Spre deosebire de celelalte graiuri dacoromâne, în graiurile din Moldova monoftongarea lui [ęa] la [ę] are loc și la finală de cuvânt. În această poziție se înregistrează de asemenea stadiul [ęę]. V. forme cum ar fi: *curęę* (ALR s.n., IV, h.1172, p.365), *cafęę* (id., h.1132, p.386), *catifęę* (id., h.1207, p.551) etc.

Regula (8′) trebuie deci reformulată pentru a cuprinde ambele situații semnalate. Ea devine:

$$(8'')\ [\quad] \rightarrow [-grav] / [-grav]\begin{bmatrix}+comp\\ +acc\\ ___\end{bmatrix}\begin{cases}(a)\ldots[-grav]\\ (b)\#\end{cases}$$

3.1.2.2.5. O evoluție similară poate fi înregistrată în cazul diftongului [i̯a], care devine, în graiurile din Moldova, [i̯e]. Și în acest caz întâlnim notația [i̯ę]: *bai̯ęt* (ALRT II, 164/20), *mui̯ęt* (id., 200/20). Modificarea lui [i̯a] în [i̯e] afectează numai secvențele de acest fel aflate la inițială de cuvânt sau după o altă vocală.

Menționăm că, la pozițiile în care apare [i̯a], enumerate de Em. Vasiliu (Vasiliu, 1965, p.103 - 104), trebuie adăugată și poziția:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

după o vocală (tipul *băiat, muiat* etc.). Spre deosebire de poziția: după o consoană sau după un grup de consoane, în care [i̯a] și sunetul (sau sunetele) precedent (c) aparțin întotdeauna aceleiași silabe, după o vocală, [i̯a] apare întotdeauna la inițială de silabă.

Există însă forme conținând diftongul [i̯a] la inițială, în care modificarea la care ne referim nu are loc. Astfel, *iarbă* nu devine niciodată **ierbă*, *iartă* nu devine **iertă* etc. Explicația acestei situații este dată de existența a două tipuri de forme de bază pentru cuvintele conținând diftongul [i̯a] la inițială: pentru unele cuvinte forma de bază conține diftongul [i̯a] - acestora li se aplică regula de modificare a lui [a] (tipul *ianuarie*, devenit *i̯eni̯uu̯árii̯i* (ALR II, 210/28), pentru alte cuvinte, forma de bază conține triftongul [i̯e̯a] - acestora li se aplică o regulă de contragere a celor două semivocale.

3.1.2.2.6. În urma observațiilor de mai sus, forma completă a regulii (8) este:

$$(8)\ [\,] \rightarrow [-grav]\,/\left\{\begin{array}{l} [-grav]\begin{bmatrix}+comp\\ +acc\\ ___\end{bmatrix}\left\{\begin{array}{l}(a)\ldots[-grav]\\ (b)\#\end{array}\right. \\ (c)\left\{\begin{array}{l}[+voc]\\ \#\end{array}\right\}\begin{bmatrix}-grav\\ +dif\end{bmatrix}\begin{bmatrix}+comp\\ ___\end{bmatrix}\end{array}\right.$$

(Părerea că modificările exprimate de noi prin regula (8) sunt de același tip apare, altfel demonstrată, la Philippide, 1923, p.18, Scorpan, 1944 - 45, p.430 și, mai ales, la Ivănescu, 1947, p.216, 218).

În cazurile notate sub (8a) și (8b), următoarea etapă în procesul monoftongării este aceea a eliminării lui [e̯] înainte de [e̯]. Fenomenul poate fi exprimat cu ajutorul regulii:

$$(9)\ \begin{bmatrix}-cons\\ -comp\\ -grav\end{bmatrix} \longrightarrow \varnothing \ / \ ___ \begin{bmatrix}-cons\\ +comp\\ -grav\end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În sprijinul acestei evoluţii pot fi citate notaţii ca: *scădẹ́ri* (ALR s.n. IV, h.931, p.605), *bịẹ́ịị* (ALRT II, 166/29), *asệ* (id., 166/26), *punịẹ́* (id., 209/5), *masẹ* (ALR I, vol. I, h.30, p.388), *măsẹ́* (id., p.375, 213) etc.

Existenţa fazei [ẹ] în procesul de monoftongare a lui [ẹ̯a] a fost preconizată şi de alţi cercetători şi susţinută cu argumente diferite de ale noastre. Despre faza [ẹ̯ẹ] nu se face însă nici o menţiune (v. istoricul soluţiilor propuse în această problemă şi unele explicaţii personale la Scorpan, 1935, p.26 - 46).

Ultima fază înregistrată în evoluţia formelor afectate de oricare dintre cele trei cazuri particulare ale regulii (8) este modificarea lui [ẹ] în [e], modificare exprimată prin regula:

$$(\ 10\ )\ [+comp] \rightarrow [-comp] / \begin{bmatrix} -grav \\ -dif \\ ___ \end{bmatrix}$$

Dovada aplicării unei asemenea reguli o constituie prezenţa unor forme cum ar fi: *sleịẹ́şti* (ALR s.n. IV, h.1121, p.537), *ḱéli* (ALRT II, 207/1, 2), *numéşti* (id., 178/8), *catifé* (ALR s.n. IV, h.1207, p.531), *cafịé* (id., h.1132, p.414), *ịĕ* (vb.) (ALR II, 165/5), *înt''ịẹ́t* (ALR s.n. IV, h.1049, p.551) etc.

În capitolul de precizări metodologice semnalam faptul că Sever Pop notează aproape consecvent numai un [ẹ́], atunci când acest sunet este accentuat şi urmat de o silabă conţinând un [e]. Emil Petrovici înregistrează în toate punctele toate cele trei stadii ale evoluţiei lui [ẹ̯a] ([ẹ̯ẹ], [ẹ́] şi [e]) şi cele două stadii ale evoluţiei lui [ịa] [ịẹ] şi [ịe]). Considerând mai nuanţată şi mai exactă notaţia lui Petrovici, credem că putem atribui aplicării regulilor (9) şi (10) un caracter opţional. Totuşi, chiar la Emil Petrovici, cazurile care presupun aplicarea regulii (10) nu sunt foarte numeroase. Opţională este şi aplicarea regulilor (8b) şi (8c). Semnalăm cu acest prilej

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

faptul că, în punctele 594, 584 și 596, nu sunt înregistrate cazuri de aplicare a regulii (8b) (v. ALR I, vol.I, h.30, 81, 105).

3.1.3. *Modificări ale vocalelor după consoane depalatalizate*

Regula depalatalizării lui [ʃ' , j'] a fost discutată pe larg de Em. Vasiliu (v. Vasiliu, 1966, p.79 - 98; 1967 b, p.253 - 260. Ideea existenței unui asemenea fenomen apare însă la Philippide, 1928, p. 45 - 47).

Ea poate fi formulată ca o regulă a fonologiei nivelului cuvântului, independentă de analiza în formative a cuvintelor:

$$(11)\ [+\text{diez}] \longrightarrow [+\text{comp}]\ /\ \begin{bmatrix} +cont \\ -grav \\ ___ \end{bmatrix}$$

După consoane dure nu sunt tolerate vocale palatale. În Moldova, seria consoanelor dure cuprinde alături de [ʃ,j] depalatalizate, pe [ţ, ḑ, s, z, r]. După toate aceste consoane, [e, i] trec în seria centrală, devenind [∂, ɨ].

După părerea lui Em. Vasiliu, această modificare nu a afectat pe [e, i] separate de [s, z, ţ, ḑ] prin limita morfematică (&) (Vasiliu, 1966, p.83). Deci, într-o formă ca aceea a numeralului *șase (ʃ'ease)*, [e], fiind grupat în același morfem cu [s] precedent, a devenit [∂]. Lipsa diftongului [e̯a] din forma de plural a substantivului *mireas∂* : *mireas&e* ar dovedi faptul că [e] nu trecuse la [∂], fiind separat de [s] precedent prin limita morfematică (&). Pluralul *mireas∂* ar implica o schimbare ulterioară adăugării flectivului.

Din toate aceste observații, ar rezulta că, adoptând structura componentei fonologice așa cum e descrisă de Em. Vasiliu, regula în discuție trebuie formulată de două ori: o dată, ca regulă de structură a morfemelor, implicând restricția contextuală a grupării consoanei dure

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

în aceeași silabă cu vocala anterioară următoare și, a doua oară, ca regulă fonologică, aplicabilă după ciclul transformațional, fără nici o restricție suplimentară.

Proba adusă în sprijinul afirmațiilor de mai sus este absența formei *ʃapte* din unele graiuri care cunosc atât forma ʃasə (sau *ʃase*), cât și forma *ʃəsə* (*ʃ'ese*). Dacă ar fi vorba de un împrumut de forme, atunci ambele numerale ar trebui să aibă ambele tipuri de forme.

În realitate, atestările de care dispunem nu ne permit, în general, să afirmăm cu fermitate că forma *ʃapte* lipsește complet din graiurile moldovenești la care se referă Em. Vasiliu. Semnalăm în acest sens faptul că numeralul *șapte* nu apare deloc (sub nici o formă) în textele dialectale culese de Emil Petrovici în localitățile din Moldova care cunosc ambele forme ale numeralului *șase* ; de asemenea, în timp ce Atlasul înregistrează ca unică formă în punctul 537 forma *șásă* (h. 930, ALR s.n., vol.IV), în ALRT II nu apare decât forma *șắsă* (206/23).

Pe lângă aceasta, exemplele alese au unele neajunsuri:

(1) contextele fonetice în care apare diftongul nu sunt comparabile, prezența lui [ʃ], la origine o consoană palatalizată: [ʃ'], implicând considerarea unor modificări fonetice suplimentare pentru formele numeralului *șapte*;

(2) *șapte* (ca și *șase*, adus în discuție în altă parte) este analizabil, asemenea substantivului *mireasă*, în două morfeme: ʃ' *eapt&e (ʃ'eas&e)* (vezi și derivatele de tipul *șesime*, *șeptime*). De altfel, și la S. Golopenția - Eretescu apare această analiză, iar numeralul *șase* este inclus în aceeași categorie cu verbul *șade* (*ʃéas&e*, *ʃéad&e*)(Golopenția, 1967, p.411).

Cum nu am găsit nici un motiv care să justifice existența a două reguli diferite de trecere a lui [e, i] în [ə, ɨ]: una după [ʃ, j], și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

alta după celelalte consoane dure, considerăm că regula care exprimă acest fenomen poate fi formulată ca:

$$(12)\ [\text{-grav}] \rightarrow [\text{+grav}]\ /\ \left\{\begin{matrix}\begin{bmatrix}+cont\\ -grav\\ +comp\end{bmatrix}\\ \begin{bmatrix}+strid\end{bmatrix}\\ \begin{bmatrix}+cons\\ +voc\\ -cont\end{bmatrix}\end{matrix}\right\}\begin{bmatrix}-cons\\ \underline{\qquad}\end{bmatrix}$$

Nu putem adopta o formulare a regulii (12) de tipul celei propuse de S. Golopenția - Eretescu (Golopenția, 1967, p.409, regula (6)), întrucât, cel puțin în graiurile de care ne ocupăm, aplicarea ei nu este condiționată de gruparea consoanei dure și a vocalei următoare în același formativ. V. forme ca *ursắști* (ALRT II, 203/22); *ieșît* (id., 205/12), *cosắsc* (id., 214/3), *băieți* (id., 210/9), *priuțắști* (ALR s.n. IV, h.924, p.414), *prăjắli* (id., h.1078, p.414), *netezắști* (id., h.1231, p. 520) etc.

Aplicarea regulii (12) determină modificarea secvenței [ea] în [ᵊa]. Aceeași modificare apare și în urma aplicării regulii (6) (sau (6′)). De aceea, este necesară formularea unei reguli suplimentare, care să prevadă suprimarea lui [ᵊ] înainte de [a]:

$$(13)\ \begin{bmatrix}+grav\\ -dif\end{bmatrix}\underline{\qquad} \rightarrow\quad \varnothing \qquad \begin{bmatrix}-cons\\ +comp\end{bmatrix}$$

3.1.4. ***Închiderea timbrului unor vocale***

3.1.4.1. Închiderea timbrului vocalelor se înregistrează în cadrul tuturor seriilor, în graiurile din Moldova: vocalele de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

deschidere medie devin vocale închise. Fenomenul poate fi exprimat cu ajutorul unei reguli de forma:

$$(14)\ [-\text{dif}] \longrightarrow [+\text{dif}]\ /\ \begin{cases} (a) \begin{bmatrix} -grav \\ -acc \\ ___ \end{bmatrix} \\ (b) \begin{bmatrix} +grav \\ ___ \end{bmatrix} \# \\ (c) \begin{bmatrix} +bem \\ -acc \\ ___ \end{bmatrix} \end{cases}$$

Formulările de sub (a) și de sub (c) redau închiderea oricărui [e] sau [o], la [i] și, respectiv, la [u]. Sub (b) am notat închiderea lui [∂] final la [î].

Aplicarea regulii (14) are caracter opțional. Astfel, în *ALR I*, vol.I, întâlnim pe [e] neaccentuat netrecut la [i] în cuvântul "piele" (h.3), în punctele 412, 554, 516, 584, 365, în cuvântul "sudoare" (h.4), în punctele 394, 412, 522, 558, 363, în pluralul cuvântului "vorbă" (h. 28), în punctele 552, 543, 536, 532, 363 etc.

Închiderea lui [∂] final la [î] nu apare niciodată notată în punctele 375, 381, 363, 370, 213, 522, 536, 542.

Trecerea lui [o] neaccentuat la [u] este foarte rar înregistrată: în h.77 ("a mirosi"), în punctele 387, 542, 516, 526, 600 apare [u] în loc de [o] (neaccentuat, în Moldova), iar în punctele 418, 370, 385 apare notația cu [o]; în harta 108 ("doctor"), [u] este înregistrat în punctele 420, 542, 554, 600, în punctele 594 și 610 apar atât [u] cât și [o], iar în punctele 550 și 370 apar [ọ] și [o].

Din *ALR s.n.IV,* citătm forme cum ar fi: *răzătụáre* (h.1052, p.551), *discoperit* (h.982, p.551), *pestịélcâ* (h.1180, p.414), *betíțâ* (h.1167, p.414), *melestịéụu* (h.1112, p.537), *negustoríị* (h.1015,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

p.365), *reĝimiént* (h.953, p.386) (față de *ĝinirálu*, h.956, din același punct), *ženerál* (h.956, p.514), *pedepsắști* (h.993, p.531) etc., în care [e] neaccentuat nu apare închis la [i]; *cánă* (h.1039, p.551), *bucátă* (h.1067, p.551), *tábără* (h.958, p.414), *váră* (h.960, p.537), *žúdįcă* (h.988, p.365), *pẹ̆ética* (h.1060, p.386), *santiniélă* (h.961, p.520), *grămádă* (h.1003, p.514) etc., în care [∂] final nu trece la [î]. Trecerea lui [o] neaccentuat la [u] este mult mai rar înregistrată; v.h.1135, 1140, în care, în p.520, apare notat un [ọ], h.955, 989, 1229, 1230, pentru p.365 , [ọ] notat în h. 1213 , în p. 537 și [u] din h.1135, în același puunct, [ọ] din h.1033, 1037, 1135,1199, 1229, 1230, în punctul 414, [ọ] din h.963, în p.551, [u] din h.989, 1135, 1143, 1179, 1193, în p.605. În celelalte cazuri,[o] neaccentuat nu apare trecut la [u]. Pentru punctul 386 nu am găsit nici o atestare a fenomenului.

3.1.4.2. Sporadic, sursele utilizate înregistrează și fenomenul trecerii lui [a] neaccentuat la [∂]. În punctele 414, 551, 514, 520, 605, el apare consemnat numai în ALR s.n. IV, (v. de ex., forme ca: *găránțį* (h.1010, p.414); *flăíe* (h.1183, p.551); *dăhár* (h.1136, p.514); *căpác* (h.1162, p.520); *gărăntắm* (h.1010, p.605). Textele îl notează numai în punctul 531, unde este consemnat și de ALR s.n.IV (v., de ex., forme ca: *părăstás*, 204/11; *păráli*, 204/2; *sărmáli*, h.1098; *cătărámâ*, h.1173). În celelalte puncte nu am întâlnit exemple care să prezinte această trecere. Chiar acolo unde fenomenul apare, excepțiile sunt destul de numeroase. Regula care îl exprimă poate avea forma:

$$(15)\ [+\text{comp}] \rightarrow \begin{bmatrix} +grav \\ -comp \end{bmatrix} / \begin{bmatrix} -acc \\ ___ \end{bmatrix}$$

3.1.4.3. Modificarea lui [o] în [u] și a lui [a] în [∂] apar în graiurile dacoromâne și sub forma unor alternanțe vocalice care intervin în cursul flexiunii și al derivării, când accentul se deplasează

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de pe radical pe flectiv sau pe sufix. Ca alternanțe, aceste două modificări (ca și monoftongarea lui [e̯a] la [e], în aceleași condiții), au caracter general, fiind prezente în toate graiurile (inclusiv în limba standard). Regulile (14c) și (15) nu se referă la această situație. Ele se aplică numai în anumite graiuri, după regulile de alternanță.

Ocupându-se de alternanțele a / ∂, o / u, e̯a / e, Sanda Golopenția - Eretescu formulează trei reguli, numerotate cu (8), (9) și (10), pe care le ordonează în grupul regulilor fonologice, considerându-le condiționate exclusiv fonologic (Golopenția, 1967, p.410 - 411). Aplicând aceste reguli după suprimarea semnelor care delimitează morfemele, așa cum preconizează Sanda Golopenția - Eretescu, am obține însă, fără îndoială , nu numai formele cu alternanțe vocalice , ci și forme de tipul celor rezultate prin aplicarea regulilor numerotate de noi cu (14c) și (15), deci forme care nu aparțin limbii standard. Aceasta pentru că regulile (8) - (10), așa cum sunt formulate de autoarea citată, exprimă pur și simplu fenomenul trecerii oricărui [a] neaccentuat la [∂] (8), al trecerii oricărui [o] neaccentuat la [u] (9) și al suprimării oricărui [a] urmat de o vocală accentuată (10).

Distincția între cele două tipuri de forme menționate anterior nu poate fi obținută decât formulând regulile de alternanță, comune tuturor dialectelor, ca reguli dependente de analiza în formative a cuvintelor, și aplicând pentru unele graiuri (inclusiv pentru cele moldovenești, de care ne ocupăm) regulile fonologice numerotate de noi cu (14c) și (15).

Modificând forma regulilor (8), (9) și (10), acestea nu mai pot fi aplicate decât *înainte* de regulile (11) - (13) (numerotarea Sandei Golopenția Eretescu). Ultimele prevăd deplasarea accentului de pe [e, o, ∂] pe [a], în grupurile [ea, oa, ∂a] (11), eliminarea lui

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[e] din grupurile [čeá, ǧeá, ḱeá, ǵeá, ịeá] (12) și eliminarea lui [ə] din grupul [əa] (13) și sunt, neîndoielnic, reguli fonologice, independente de analiza în formative a cuvintelor. Sanda Golopenția - Eretescu considera că primul grup de reguli este oarecum independent, putând fi ordonat și înainte și după cel de al doilea grup.

În ceea ce priveșteb forma regulilor (8) - (10), considerăm că sunt necesare nu numai modificările implicate de încadrarea lor printre regulile dependente de analiza cuvintelor (introducerea semnelor care notează joncturile de formativ: +), ci și alte modificări. Formularea pe care le-o dă Sanda Golopenția - Eretescu nu este unitară.

Aplicarea regulilor (8) - (10) trebuie să fie precedată, așa cum rezultă din articol, de aplicarea regulii numerotate de autoarea citată cu (1):

$$[+acc] \rightarrow [-acc] \;/\; ___ \;\ldots\; \& \;[+acc]$$

Ținând seama de acest fapt, regulile (8) - (10) trebuie să aibă o formulare unitară, în cadrul căreia esențială nu este atât specificarea caracterului neaccentuat al vocalei modificate, cât indicarea prezenței accentului pe vocala următoare. Cu alte cuvinte, trebuie pus în evidență faptul că schimbările în discuție se produc numai în poziție protonică.

Or, în formulările Sandei Golopenția - Eretescu, poziția accentului în raport cu vocalele modificate nu este precizată decât în cazul regulii (10):

$$\begin{bmatrix} +voc \\ +comp \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \quad ___ \quad [+acc]$$

Din această formulare însă, ar rezulta că vocala compactă este suprimată de orice secvență vocală compactă + vocală accentuată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Aplicând regula (10) în formularea Sandei Golopenţia - Eretescu, o formă cum ar fi *caisă* ar trebui să devină *ḱisă*.

Propunem reformularea regulilor (8), (9), (10), prezente la autoarea citată, astfel:

$$(8)\ [\ +\text{comp}\ ] \rightarrow \begin{bmatrix} -dif \\ +grav \end{bmatrix} \ /\ ___ \ \ldots + \ldots [\ +\text{acc}\ ]$$

$$(9)\ [\ -\text{dif}\ ] \rightarrow [\ +\text{dif}\ ]\ /\ [\ +\text{bem}\ ] \ldots + \ldots [\ +\text{acc}\ ]$$

$$(10) \begin{bmatrix} +voc \\ +comp \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing\ /\ \begin{bmatrix} -grav \\ -dif \end{bmatrix} \ ___ \ \ldots + \ldots [\ +\text{acc}\ ]$$

3.1.5. *Deschiderea timbrului unor vocale*

Printre modificările înregistrate în vocalismul graiurilor din Moldova se numără şi trecerea lui [ə̑] protonic medial la [a]. Această schimbare poate fi exprimată printr-o regulă opţională, de forma:

$$(16) \begin{bmatrix} +grav \\ -comp \end{bmatrix} \rightarrow [\ +\text{comp}\ ]\ /\ \ldots \ ___ \ \ldots [\ +\text{acc}\ ]$$

Conform explicaţiilor tradiţionale, modificarea în discuţie îşi are originea într-un fenomen de asimilare, produs în condiţiile prezenţei unui [a] accentuat după [ə̑]. Noul tratament al lui [ə̑] protonic a fost extins analogic, astfel încât [ə̑] devine [a] indiferent de timbrul vocalei accentuate următoare. (v. explicaţiile propuse de Iosif Popovici şi de R. Todoran: Popovici, 1927, p.45 - 46 şi Todoran, 1954, p.63 - 85. I. Popovici respinge ideea prezentă la Iordan, 1927, p.117 - 154).

În punctele 386, 365, 551, atât *ALR* s.n. IV, cât şi *ALRT II* înregistrează trecerea lui [ə̑] la [a] înainte de oricare vocală accentuată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Deşi în punctele din reţeaua *ALR* I, precum şi în punctele 537, 514, 520, 531, din reţeaua *ALRT* II, nu am găsit decât forme în care vocala accentuată prezentă după [ə] era [a], nu am considerat necesară reformularea lui (16), adăugând la condiţia contextuală trăsătura [+comp] a vocalei caracterizate prin trăsătura [+acc]. Aceasta, în primul rând, pentru că materialul utilizat nu este exhaustiv. Menţionăm şi faptul că, în punctele 514 şi 531, în *ALRT II*, nu apare nici un cuvânt care să cuprindă modificarea lui [ə] protonic la [a], pe când *ALR* s.n.IV ne furnizează astfel de forme, dar numai înainte de [á]. De asemenea în punctele 414 şi 605, *ALR* s.n. IV înregistrează exemple de trecere a lui [ə] la [a] înainte de orice vocală accentuată, pe când în *ALRT II*, formele existente prezintă acest fenomen numai înainte de [á].

În *ALR I*, fenomenul nu apare înregistrat în punctele 363, 213, 402, 424, 412, 420, 528, 510, 508, 618, 588, 584, 614, 600, 596, 594.

3.1.6. *Timbre vocalice finale devocalizate*

3.1.6.1. *ALR* (şi în *ALRT II*) înregistrează, la finală de cuvânt, prezenţa facultativă a unor timbre vocalice asilabice: [i̥], [u̥], [i̥u̥].

În *ALR I*, vol.I, [i̥] apare numai în harta 112, în variantele formei *gutunári̥* , notate în punctele 402, 394, 424, 387, 412, 552, 540, 518, 542, 554, 550, 538, 516, 522, 536, 526, 530, 532, 528, 510, 385, 381, 375, 378. [u̥] final este înregistrat însă, cu o relativă consecvenţă, în punctele: 550, 558, 530, 532, 528, 508, 582, 618, 590, 588, 614, 592, 600,596, 594, 610, 704 (v. hărţile: 6, 8, 12, 35, 39, 50, 53, 55, 57, 60, 61, 77, 108 etc.), după diferite consoane finale (chiar şi după [i̯] - v.h.6), în cuvinte aparţinând la părţi de vorbire diferite. Pentru [i̥u̥] final nu am găsit atestări.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În *ALR s.n.IV*, în punctul 605, la finala substantivelor terminate în [r] precedat de vocale, se notează uneori un [iu] (*datuóriu* , h.1006; *hiŋgiériu* , h.1002), iar după finalele consonantice ale cuvintelor inclusiv după [r]), indiferent de partea de vorbire căreia îi aparțin, se notează uneori un [u] (*cuptióru* , h.1057; *borșu* h.1105; *văpsîtu* , h.1133; *flămîzósu* , h.1087; *iĕdu* , h.969; *didisúptu* , h.976 etc.)

În punctul 531, în condițiile în care în punctul 605 apare notația [iu], întâlnim fie notația [iu] (*cuptióriu* , h.1057), fie notația [i] (*abiecedári*, .913; *șușulituóri* , h.1054; *lieșîiéri* , h.1225 etc.). Notația [u] apare în aceleași condiții ca și în punctul 605 (*uoptu* , h.933, 1083; *kilu* , h.1023, 1024; *kisămu* , h.1108, *bojógu* , h.1122 etc.). În variație liberă cu notația [u] apar notațiile [î] (*răcúți*, h.942; *purtáți*, h.1155 etc.) sau chiar [ŭ] și [î] (*scrobŭ* , h.1109, *podlógî*, h.1189 etc.)

În toate celelalte puncte se înregistrează facultativ notația [i], în contextul descris pentru [iu] prezent în punctul 605 (v., de ex., *bankéri* , h.1005, p.537; *șériu* (art.) h.1217, p.537, 514; *talhári* (h.983, p.386, 551); *buzunári* , h.1049, p.386, 520; *cuptióri* , h.1057, p.386, 514, 520); *abeședári* , h.913, p.365, 520; *cremănári* , h.998, 999, p.365; *tipári* , h.925, p.414, 514; *t 'ipári* , h.925, p.551; *lieșîiéri* , h.1225, p.514 etc.)

3.1.6.2. [i] apare, la finală, la două categorii de substantive: derivatele cu sufixele *-ar, -er, -tor* și substantive nederivate, ale căror radicale se termină în vocală + [r]. Din punct de vedere istoric, aceste două categorii reprezintă două situații distincte: conservarea lui [i] din latinele *-arius, -erius, -torius* și, respectiv, extinderea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

analogică a lui [i̯] la substantive terminate în [r] precedat de o vocală, inovație regională.

Distincția semnalată ar putea fi menținută în cadrul sistemului fonologic pe care îl propunem, introducând în lexicon sufixele *-ar, -er* și *-tor* cu forma *-ari, -eri , -tori*. Dar această soluție nu este avantajoasă, întrucât complică structura gramaticii. După cum precizam mai sus, prezența lui [i̯] este sporadică: nu în toate cuvintele derivate cu sufixele menționate se înregistrează un [i̯] final. De aceea, ar fi necesară formularea unei reguli de *suprimare* opțională a lui [i] din cuvintele care prezintă în lexicon o formă de bază cu [i] după secvența vocală + [r]. Pe de altă parte, dată fiind extinderea analogică a vocalei [i], ar fi necesară și o regulă opțională de *introducere* a acestui timbru după [r] precedat de vocale.

Reprezentând în lexicon sufixele *-ar, -er, -tor* cu forma fără [i] final, am putea formula o singură regulă *opțională* de adăugare a lui [i] după substantive terminate în vocală +[r]. Această regulă este dependentă de analiza sintactică a șirului considerat, întrucât ea se referă numai la formative dominate de un anumit nod: *Nominal* (reprezentând fie un *N* - radical nominal, fie un Suf_n - sufix nominal); de aceea ea aparține nivelului regulilor de redundanță lexicală. Forma ei ar putea fi:

$$(17)\ [\quad] \rightarrow \begin{bmatrix} -grav \\ +dif \end{bmatrix} / + \ldots [\text{-cons}] \begin{bmatrix} +voc \\ -cont \end{bmatrix} \text{——} \#]_{\text{Nominal}}$$

După cum se observă, elementul nou introdus aparține aceluiași formativ ca și secvența V + [r] care îl precedă.

Pentru a exprima afonizarea lui [i] în formele obținute prin regula (17), nu este necesară formularea altor reguli sau condiții în afara acelora prin care se obțin formele de plural de tipul *pomi, mori, lupi* etc. De acord cu sistemul de reguli formulat în acest scop de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Anca Belchiță. (v. Belchiță, 1968, p.17, regulile (12), (13)), considerăm că, pentru a obține forme moldovenești cu [i̯] la singular, trebuie să aplicăm, după regula (17), regulile numerotate de autoarea citată cu (12):

$$(\text{AB } 12)\ [\ \ ] \rightarrow [+\text{sonor}]\ /\ \begin{bmatrix} -cons \\ ___ \end{bmatrix}$$

(oricărui segment vocalic i se atribuie trăsătura [+sonor]) și cu (13), într-un context de tipul pe care-l vom indica:

$$(\text{AB } 13)\ [\ \ ] \rightarrow [-\text{sonor}]\ /\ [-\text{cons}]\ [+\text{voc}]\ \begin{bmatrix} -cons \\ +dif \\ ___ \end{bmatrix}\ \#$$

(am precizat, în formularea regulii, poziția finală a elementului modificat: [i] precedat de vocală + lichidă.

Menționăm faptul că formularea regulii (15), propusă de Anca Belchiță (lucr.cit., p.17, regula (15)), cuprinde, pentru graiurile de care ne ocupăm o condiție contextuală suplimentară: [i̯] (devocalizat) final este suprimat nu numai precedat de [i], de [i̯] sau de consoane diezate, ca în limba standard, ci și precedat de consoanele [z, ʃ, j , ț, ḑ]. Vezi, de ex., pl. *dinț*, aproape general în Moldova (ALR I, vol.I, h.29), *gogóș* (ALR s.n. IV, h.1078, p.605), *bụonḑ* (id., h.1184, p.414, 605), *t'ipărúș* (pl.) (id., h.1099, p.551), *crắt'iț* (id., h.1044, p.551), *cămịés* (id., h.1232, p.414), *împlúț* (id., h. 1099, p.414), *caméj* (id., h.1183, p.386), *hilz* (id., h.947, p.386), *vrăj*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(ALRT II, 180/1) etc. În graiurile din Moldova deci, regula (15), formulată de Anca Belchiță, devine:

$$(18)\ \begin{bmatrix}(-voc)\\ -cons\\ -sonor\\ +dif\\ -grav\end{bmatrix} \rightarrow \varnothing\ /\ \left\{\begin{matrix}[+diez]\\ \begin{bmatrix}(-voc)\\ -cons\\ +dif\\ -grav\end{bmatrix}\\ \begin{bmatrix}+cont\\ -grav\\ +comp\end{bmatrix}\\ [+strid]\end{matrix}\right\}\quad __\ \#$$

3.1.6.3. În ceea ce privește existența formelor cu [u̯] și cu [i̯u̯] la finală, acestea pot fi obținute apelând la o singură regulă . Întrucât [u] se adaugă facultativ la finala cuvintelor indiferent de partea de vorbire în care se încadrează acestea, regula care exprimă acest fenomen poate fi formulată ca o regulă opțională a fonologiei nivelului cuvântului, independentă de analiza în formative a acestuia:

$$(19)\ [\ ]\ \rightarrow \begin{bmatrix}+dif\\ +bem\end{bmatrix}\ /\ [+\text{cons}]\quad __\ \#$$

Devocalizarea lui [u] se exprimă, ca și devocalizarea lui [i], prin aplicarea unor reguli de tipul celor numerotate de Anca Belchiță cu (12) și (13), pe care le-am menționat anterior.

Conform celor arătate la începutul acestui subcapitol, regula (19) se aplică opțional numai în punctele: 550, 558, 530, 532, 528, 508, 582, 618, 590, 588, 614, 592, 600, 596, 594, 610, 705 - ancheta

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pop, și 605, 531 - ancheta Petrovici. În punctul 605, aplicarea regulii (18) este obligatorie pentru formele în care se aplică regula (17) (am arătat că, în acest punct, nu se înregistrează forme cu [i̯] final, ci numai cu [u̯] sau [iu̯]).

3.2. *Consonantism*

3.2.1. *Palatalizarea labialelor*

În materialul utilizat au fost înregistrate atât forme cu labialele intacte, cât și forme cu labialele alterate în următoarele stadii:

- [pk'] (în variație liberă cu [pt', pt'']), [k'] (în variație liberă cu [t', t'', t']), [pĉ], [ĉ] - pentru [p];
- [bg'] (în variație liberă cu [bd', bd'']), [g'] (în variație liberă cu [d', d'', d']), [bĝ] - pentru [b];
- [mn'], [n'] - pentru [m];
- [ŝ] (notat și ca [s']), [h'] - pentru [f];
- [ẑ], [y], [ĝ], [g'] - pentru [v].

Precizăm că notațiile din *ALR* p.a II-a sunt mult mai nuanțate decât acelea din *ALR* p.I.

Diversitatea stadiilor de palatalizare pune în lumină complexitatea fenomenului. Producându-se în etape succesive, (v. pentru întreaga problemă, Lambrior, 1877, p.443 - 446, Rosetti, 1926, p.107 - 134, Macrea, 1938, p.92 - 160, Rosetti, 1968, p.400 - 403), acesta nu poate fi descris prin intermediul unei singure reguli, ci cu ajutorul unui grup de reguli, caracterizate printr-o anumită ordonare (v. Vasiliu, 1968, p.119 - 120).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Evoluţia diferită a labialelor în curs de palatalizare se datoreşte lipsei de omogenitate fonetică a seriei în discuţie. Aceasta cuprinde două oclusive bilabiale, o sonantă nazală bilabială şi două constrictive labio - dentale.

Se poate observa că, în cursul palatalizării labialelor, elementul care suferă propriu-zis modificările este iotul.Singura schimbare care afectează labialele este eliminarea lor din anumite grupuri consonantice apărute prin palatalizare.

Prima etapă a palatalizării este comună tuturor labialelor. Ea constă în introducerea unui element constrictiv palatal între labială şi iot și poate fi exprimată printr-o regulă de forma:

$$(20)\ [\ ] \rightarrow \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \end{bmatrix} \ / \ \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \text{——} \begin{bmatrix} -cons \\ -grav \end{bmatrix}$$

Natura fonetică a elementului dezvoltat între labială și iot este dublu dependentă: labiala precedentă îi impune o anumită caracterizare sub aspectul sonorităţii și, trebuie presupus, sub aspectul nazalităţii, iar iotul următor determină caracterizarea lui ca o consoană diezată.

De altfel, printre regulile fonologice care descriu variantele contextuale ale fonemelor, trebuie inclusă o regulă generală conform căreia orice consoană urmată de un iot primește trăsătura [+diez]:

$$(21)\ [\ ] \rightarrow [\,+\text{diez}\,] \ / \ \begin{bmatrix} +cons \\ \text{——} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -cons \\ -grav \end{bmatrix}$$

Dependenţa de labială se exprimă prin faptul că elementul în discuţie (pe care-l putem nota prin [H']) este sonor după [b, v, m]

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

și surd după [p, f]. Regula (20) trebuie deci suplimentată cu o regulă de forma:

$$(22)\ [\ \ ] \rightarrow [\ \alpha \text{ sonor}\ ] \ / \ \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ \alpha \ \ sonor \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \\ \underline{\qquad} \end{bmatrix}$$

Prezența variabilei α înaintea trăsăturii [sonor] indică necesitatea de a caracteriza sunetul situat între labială și iot în același mod: [+sonor] sau [-sonor], ca și labiala precedentă . Fonetismele obținute prin aplicarea regulilor(20) - (22) sunt [by, vy, my] și [ph`, fh`].

În plus, deși un fonetism [my̑] nu este înregistrat ca atare, existența etapei [mn`] în palatalizarea lui [m] face necesară aplicarea unei reguli conform căreia sunetul [y] dezvoltat după [m] este și nazal:

$$(23)\ [\ \ ] \rightarrow [\ +\text{nazal}\ ] \ / \ \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ +nazal \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \\ +sonor \\ \underline{\qquad} \end{bmatrix}$$

Evoluția ulterioară a lui [ỹ] în [n`], deci transformarea continuei nazale palatalizate într-o oclusivă cu aceleași caracteristici, poate fi exprimată printr-o regulă de forma:

$$(24)\ \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +sonor \end{bmatrix} \rightarrow [\ -\text{strid}\ ] \ / \ \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ +nazal \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +diez \\ +nazal \\ \underline{\qquad} \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Continua palatalizată, dezvoltată după labialele non - nazale, poate evolua mai departe spre stadiul de oclusivă. Pentru descrierea fenomenului se poate apela la regula:

$$(25)\quad [+\text{cont}] \rightarrow [-\text{cont}] \;/\; \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

Se obţin astfel grupurile [pk', fk', bg', vg'].

Dar, în palatalizarea lui [f, v], pe lângă [fk', vg'], stadii comune labialelor continue şi celor non-continue, apar şi stadiile specifice [ŝ,ẑ]. Există deci graiuri în care regula (25) se aplică numai pentru [p, b].

Cum se explică existenţa a două posibilităţi de evoluţie a fonetismelor [h', y], precedate de [f, v] ? Faptul că [h', y] provenite prin palatalizarea lui [f, v] nu evoluează la [k', g'] îşi are justificarea, după părerea noastră, în aceea că nu în toate cazurile este îndeplinită condiţia contextuală pe care evoluţia menţionată o presupune: prezenţa unei labiale înainte de [h', y]. În condiţiile în care [f, v] au fost eliminate din grupurile [fh', vy], [h', y] au evoluat la [ŝ,ẑ]. Menţinerea lui [f, v] a determinat o evoluţie comună cu a celorlalte labiale.

În sprijinul acestor afirmaţii vin două constatări:

1) [h', y] sunt consemnate exclusiv ca stadii de palatalizare a lui [f, v]. Rezultă deci că eliminarea labialei din grupurile consonantice [ph', by, fh', vy] nu a avut loc simultan pentru toate labialele; [f, v] au fost primele eliminate (ideea apare pentru prima dată la Lambrior, 1877, p.443 - 446) . Eliminarea lor , spre deosebire de eliminarea lui [p, b], s-a produs înaintea evoluţiei lui [h', y] la [k', g'], pentru că altfel, [h', y] ar fi putut reprezenta şi stadii de palatalizare a lui [p, b].

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2) *ALR* nu înregistrează în nici un punct stadiile [fŝ,vẑ]. Celelalte fonetisme (fac excepție și fonetismele [ph`, by], discutate anterior) rezultate din palatalizare prezintă atât o formă cu labială conservată cât și o formă fără labială.

Deci, în condițiile în care se aplică o regulă de eliminare a lui [f, v] din grupurile [fh`, vy], de forma:

$$(26)\begin{bmatrix}+cons\\-comp\\+cont\end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \; / \; \underline{\qquad} \begin{bmatrix}+comp\\+cont\\+diez\end{bmatrix}$$

evoluția lui [h`, y] poate fi exprimată prin regula:

$$(27)\ [+diez] \rightarrow [-grav] \; / \begin{bmatrix}+comp\\+cont\\\underline{\qquad}\end{bmatrix}$$

Se obțin astfel fonetismele [ŝ,ẑ].

Subliniem faptul că regulile (25) - (27) nu se aplică întotdeauna simultan pentru labialele care se disting numai prin semnul trăsăturii [sonor]. Astfel, dacă, în graiurile studiate, stadiul [g` ], de palatalizare a lui [ v ] apare frecvent , stadiul [ k`] , de palatalizare a lui [f] , nu apare niciodată. Deci regula (25) nu se aplică decât pentru [v] și niciodată pentru [f]. În anumite puncte, palatalizarea lui [f] se exprimă cu ajutorul regulilor (26), (27), pe când palatalizarea lui [v] se exprimă cu ajutorul regulii (25) (v. de exemplu, situația din p.381 sau 378, urmărind hărțile 8, 47, 100, 110, 144, din ALR I, vol.I, pentru [f], și hărțile 9, 73, 133 - din același volum, pentru [v]).

Regulile (26) și (27) se aplică în palatalizarea ambelor labiale continue în punctele: 388, 385, 213, 402, 394, 424, 412, 418, 420, 518, 540, 552, 542, 554, 550, 538, 516, 556, 522, 588, 536, 512,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

526, 530, 532, 528, 510 - ancheta Pop, și în toate punctele anchetate de Petrovici, cu excepția lui 605.

Se aplică numai regula (26) în palatalizarea lui [f, v], în punctele: 387, 508, 618, 588, 584, 614, 592, 596, 594, 610, 704 - ancheta Pop, și 605 - ancheta Petrovici.

Regula (25) se aplică în palatalizarea lui [v] în punctele: 375, 381, 363, 370, 378, 387, 412, 552, 516, 522, 536, 528, 508, 582, 618, 590, 588, 584, 614, 592, 600, 596, 594, 610, 704 - ancheta Pop, și 365, 605 - ancheta Petrovici.

Comparând aceste liste, se poate observa că, în anumite puncte, apar paralel seriile de forme rezultate din aplicarea regulilor (26), sau (26) și (27), și (25).

Spre deosebire de fonetismele discutate până acum, fonetismele [(p)ĉ, (b)ĝ], înregistrate în punctele 388, 381, 213, 542, 556 - ancheta Pop, și 365 - ancheta Petrovici, nu reprezintă propriu-zis etape în procesul de palatalizare a lui [p, b]. Prezența lor este datorată unui fenomen cu caracter mai larg și anume substituției regionale a oclusivelor palatale prin africate prepalatale. Regula care exprimă acest fenomen este:

$$(28)\ [+\text{grav}] \rightarrow [-\text{grav}]\ /\ \begin{bmatrix} -cont \\ +diez \\ \underline{\qquad} \end{bmatrix}$$

Asupra stadiilor [(p)t`, (b)d`], enumerate la începutul acestui subcapitol, vezi precizările din partea referitoare la palatalizarea dentalelor (*3.2.2.2.*)

Stadiile simple de palatalizare a labialelor se pot obține din stadiile de grup consonantic, prin aplicarea unor reguli opționale de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

eliminare a labialei. În afară de regula (26), de reducere a lui [f, v] din grupurile consonantice [fh', vy], se mai pot formula regulile:

$$(29)\quad \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \quad \begin{cases} (a)\underline{\quad\quad} \begin{bmatrix} -strid \\ +diez \\ +nazal \end{bmatrix} \\ (b)\underline{\quad\quad} \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ -cont \end{bmatrix} \end{cases}$$

Regula (29a) prevede eliminarea lui [m] din grupul [mn'], iar regula (29b) - eliminarea lui [p, b, f, v] din grupurile [pk', bg', fk', vg']. În capitolul consacrat ordonării regulilor vom explica de ce nu considerăm necesară formularea unor reguli suplimentare de eliminare a lui [p, b] din grupurile [pê, bĝ] și, eventual, din grupurile [pt', bd'] (v. *4.7.8.*).

În toate punctele studiate se înregistrează atât stadiile simple, cât și stadiile de grup consonantic, rezultate din palatalizarea labialelor.

3.2.2. *Palatalizarea dentalelor*

3.2.2.1. În localitățile studiate, dentalele [t, d, n] apar, de obicei, nealterate. Apar însă și dentale palatalizate,

ḱ t' g' d'

în stadii notate prin: [tˇ, t', t'', t', k'], [d˙ , d', d'', d', g'], [ň, ń]. Conform precizărilor pe care autorii Atlasului le fac asupra valorii fonetice a notațiilor utilizate, prin [tˇ, dˇ, nˇ] se consemnează o ușoară palatalizare, iar prin [t', d', n'] - stadiile de oclusive palatale, deci o palatalizare mai avansată (v. *Transcrierea fonetică* din *ALRT II*).

Primul stadiu poate fi exprimat apelând la o regulă de tipul regulii (21), formulate anterior. Pentru obținerea stadiului de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

oclusivă palatală, este necesară suplimentarea regulii (21) cu o regulă de forma:

$$(30)\ [\ \ ] \rightarrow [+\text{comp}]\ /\ \begin{bmatrix} -grav \\ -strid \\ +diez \\ \underline{\quad\quad} \end{bmatrix}$$

Notațiile care indică aplicarea regulii (30) apar *opțional* în *ALR I*, în punctele: 388, 385, 381, 363, 370, 378, 213, 394, 518, 540, 552, 542, 556, 516, 522, 558, 510, 508, iar în *ALR s.n.IV* - în punctul 551.

Notații sporadice ale unor forme cu dentale alterate (de obicei, în primul stadiu) se întâlnesc, în *ALR I*, în

t` k` d` t` t t`

punctele: 375 (t`, k`, t` ), 387 ( d ), 424 ( t, t`), 412 (t),

t` d` t` d` d' t' t'

418 (t`, t, d ), 420 ( t, d ), 554 ( d ), 538 ( t`, t), 512 (t),

t` d` t` d`

582 ( ), 614 (t, d), 704 (t, d), iar în *ALR s.n. IV* și *ALRT*

t`

II, în punctele 386 (d``) și 365 (t, n`).

O situație aparte prezintă punctul 537, în care, în *ALR s.n. IV*. apar un număr de notații ale dentalelor în

c' d' d

poziție de palatalizare sub forma [c`, t`, d, d], alături de notațiile predominante cu [t, d] nealterate. *ALRT II* nu înregistrează însă nici o formă cu dentale alterate, ceea ce ne face să presupunem că pronunțarea cu dentale alterate are caracter individual (este caracteristică idiolectului subiectului anchetat pentru Atlas), dentalele alterate fiind chiar pentru cel care le folosește variante libere ale dentalelor păstrate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.2.2. În materialul utilizat, se poate remarca prezența notațiilor [t', d'] (sau [t'', d'']), în locul oclusivelor palatale [k', g'], primare sau rezultate din palatalizarea labialelor (v. explicații și precizări interesante, la Pătruț, 1943).

Trebuie precizat de la început că între acest fenomen și fenomenul palatalizării dentalelor, la care ne-am referit sub *b/* nu există o relație necesară, întrucât [k', g'] sunt redate prin [t', d'] (de obicei, sporadic) și în puncte în care nu se înregistrează (decât cel mult accidental) alterarea lui [t, d] (v. ALR s.n. IV, p.537 sau ALR I, vol.I, p.418, 420, 530, 614, 704). Este vorba deci despre două fenomene distincte:palatalizarea lui [t, d] (și, adesea, [n]), care poate fi exprimată cu ajutorul regulilor (21) și (30) și variația liberă între [k', g'] și [t', d']. Conform precizărilor teoretice din primul capitol, cel de al doilea fenomen nu poate fi exprimat prin reguli.

Se observă că, în punctele 386 și 551 (ancheta Petrovici), precum și în punctele 375, 363, 370, 378 (ancheta Pop), [t', d'] sunt notate consecvent în locul lui [k', g'] primare sau secundare (excepție fac numai 2 - 3 cuvinte). În alți termeni, am putea afirma că, în aceste puncte, nu există fonemele [k', g']. Pentru a exprima această caracteristică a graiului localităților menționate, putem apela la o regulă de forma:

$$(31a)\quad [+\text{grav}] \rightarrow \begin{bmatrix} -grav \\ -strid \end{bmatrix} \; / \; \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

care prevede substituirea oclusivelor palatale prin dentale palatalizate.

Punctele indicate mai sus sunt singurele în care, datorită aplicării regulii (31), apar stadiile de palatalizare a labialelor [(p)t', (b)d']. În celelalte puncte, aceste stadii de palatalizare reprezintă variante libere ale stadiilor [(p)k', (b)g'].

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.2.3. În punctele 556 și 381 (ancheta Pop), în care se aplică regula (28), nu numai [k', g'] primari și cei obținuți prin palatalizarea labialelor devin [ĉ, ĝ], ci și sunetele rezultate din palatalizarea lui [t, d]. În punctele 542, 388 și 213 însă, regula (28) nu se aplică sunetelor rezultate din palatalizarea dentalelor (iar în punctul 365, dentalele nu apar alterate), iar [k', g'] sunt redate și prin [t', d'] (v. AL:R I, vol.I, hărțile 71, 95, 149). Dată fiind această situație, am putea presupune că [k', g'] nu trec la [ĉ, ĝ] atunci când se realizează sub forma variantelor [t', d']. Astfel, s-ar explica prezența, paralel, a notațiilor [ĉ, ĝ] și [t', d'], pentru [k', g'], în punctele menționate. În aceste puncte, [ĉ, ĝ] și [k', g'] nu apar niciodată simultan. Adăugăm și faptul că, în punctele care cunosc regula (28), sunt înregistrate, în cazul palatalizării lui [p, b], alături de notațiile [(p)ĉ, (b)ĝ], notațiile [(p)t', (b)d']. Notațiile utilizate sunt dependente tot de varianta în care se realizează [k', g'], varianta [k', g'] fiind singura afectată de regula (28).

Tratamentele la care ne referim pot fi explicate presupunând că, după regula (30), în punctele menționate mai sus, se aplică opțional o regulă care modifică dentalele palatalizate în oclusive palatale, creând astfel condiții de aplicare regulii (28) . Formulând modificarea inversă celei prevăzute sub (31a), vom numerota această regulă (31b); vom adăuga unele precizări asupra acestui aspect în capitolul despre ordonarea regulilor (v. *4.7.7.*). Regula (31b) are forma:

$$(31b)\ \begin{bmatrix} -grav \\ -strid \end{bmatrix} \rightarrow [\ +\text{grav}\ ]\ /\ \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3.2.3. *Fricatizarea africatelor*

Graiurile din punctele studiate cunosc fenomenul fricatizării africatelor [ĉ, ĝ, ḑ]. Înainte de a formula regula care exprimă acest fenomen, considerăm necesare câteva precizări în legătură cu situaţia africatelor ĝ (< lat. j + o, u) şi [ḑ] (< lat.d + ĕ, ī), cărora dialectologia tradiţională le acordă un loc aparte, incluzându-le în categoria arhaismelor prezente în consonantismul moldovenesc.

Din materialul studiat putem observa următoarele:

a) fonetismul [ĝ] apare, în punctele anchetate pentru *ALR II* (materialul furnizat de *ALR I* este insuficient):

1. fricatizat întotdeauna la [ẑ] ([z`]), în punctele 386, 414, 514 sau chiar la [j], în variaţie liberă cu [z], în punctele 520, 551, 537, 531, 605;

2. în variaţie liberă cu [ẑ] în punctul 365.

Nu există deci puncte în care [ĝ] arhaic să nu fie niciodată fricatizat.

b) fonetismul [ḑ] apare:

1. păstrat ca atare în toate cazurile, în punctele 386, 414, 365 (ancheta Petrovici) şi 388, 381, 370, 402, 424, 418, 554, 516, 512, 510, 590, 594 (ancheta Pop);

2. fricatizat la [z] sau alternând cu [z], în variaţie liberă, în toate celelalte puncte.

Regula fricatizării africatelor [ĉ, ĝ, ḑ] are forma:

$$(32)\ [-\text{cont}] \rightarrow [+\text{cont}]\ /\ \left\{ \begin{array}{l} a)\begin{bmatrix} -grav \\ +diez \\ ___ \end{bmatrix} \\ b)\begin{bmatrix} +strid \\ +son \\ ___ \end{bmatrix} \end{array}\right.$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Regula (30a) exprimă fricatizarea oricărui [ĝ] sau [ĝ], (pentru această problemă, v. unele precizări la Todoran, 1965). După [ŝ, ẑ] obținute prin aplicarea regulii (32a), sunt notate consecvent vocale din seria anterioară și niciodată vocale din seria centrală. Notații ca: *aŝél* (ALR s.n. IV, h.936, p.531), *ŝiŝími* (id., h.939, p.531, 551, 514), *frâẑiță* (id., h.1093, p.531), *furŝili* (ALRT II, 206/12), *ŝenușa* (id., 206/21) , *miẑiieșîlor* (id., 208/27) etc. sunt generale.

Regula (30a) pare a avea caracter obligatoriu în punctele 381, 402, 394, 412, 418, 420, 554, 556, 512, 526, 510, 508, 594 (ancheta Pop) și 414, 520, 514 (ancheta Petrovici), în care nu am întâlnit nici o notație cu [ĝ, ĝ], ci numai notații cu fricative prepalatale. Cum materialul folosit nu este exhaustiv, nu putem însă afirma cu precizie acest lucru. Pentru majoritatea punctelor, (30a) este o regulă opțională. Menționăm și faptul că nu am găsit nici o formă care să ateste aplicarea ei în punctele 370 și 584 (ancheta Pop).

Considerăm necesară și precizarea că, în punctele care cunosc regula (28), sau (31b) și (28), africatele din formele obținute prin aplicarea acestor reguli nu sunt supuse fricatizării. Vom explica acest fenomen în capitolul referitor la ordonarea regulilor (v. *4.7.4.*).

Regula (32b) ar putea fi considerată obligatorie în punctele 213, 420, 550, 538, 556, 558, 536, 530, 532, 528, 582, 618, 584, 592, 600, 596, 610, 704 (ancheta Pop), în care se înregistrează numai foentismul [z]. Ea este absentă din punctele enumerate sub (b1). În celelalte puncte, aplicarea regulii (32b) are caracter opțional.

3.2.4. *Trecerea lui [v] inițial la [h]*

Această trecere apare notată, în punctele 528, 618, 588, 596, 610 (ancheta Pop) și 531 (ancheta Petrovici), la inițială, atunci când [v] este urmat de [o] sau de [u]. V. *ALR I* vol.I, harta 28, "vorbă", sau *ALRT II, húlpia* (206/16, p.531).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Regula care o exprimă poate avea forma:

$$(33)\quad \begin{bmatrix} -comp \\ +son \end{bmatrix} \rightarrow [\,+\mathrm{comp}\,] \;/\; \# \begin{bmatrix} +grav \\ +cont \\ ___ \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -cons \\ +bem \end{bmatrix}$$

Este o regulă opţională; cazurile de neaplicare a ei sunt foarte numeroase (v., de exemplu, faptul că, în p.531, *ALR s.n. IV* nu înregistrează nici o formă cu [v] devenit [h], în contextul menţionat).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4. ORDONAREA REGULILOR FONOLOGIEI NIVELULUI CUVÂNTULUI IDENTIFICATE ÎN GRAIURILE DIN MOLDOVA

4.0.1. Se știe că, pentru a exprima diversele fenomene care caracterizează fonologia unui anumit idiom, se poate proceda fie prin introducerea de noi reguli, fie prin adoptarea unei anumite ordonări a unui grup de limitat de reguli. Al doilea procedeu prezintă avantajul de a satisface condiția economici descrierii, dar, desigur, aplicarea lui nu este întotdeauna posibilă.

Chomsky și Halle precizează că, într-o gramatică transformațională, regulile se aplică în ordine lineară, fiecare regulă operând asupra șirului obținut în urma aplicării tuturor regulilor precedente (v. Chomsky - Halle, 1968, p. 341, convenția 29).

În cadrul secvențelor de reguli ordonate linear se pot distinge însă subsecvențe, care constituie blocuri *disjunctiv ordonate*. O regulă este ordonată disjunctiv în raport cu alte reguli aparținând aceluiași loc, dacă ea se aplică unui subșir căruia celelalte reguli nu i se pot aplica într-un anumit stadiu al ciclului transformațional. Regulile care nu cunosc această restricție de aplicare sunt *conjunctiv ordonate*. (ib., p. 60). Ordonarea disjunctivă a regulilor este indicată prin paranteze ( ), iar ordonarea conjunctivă prin acolade { }.

Dintre mai multe ordonări posibile ale unui grup de reguli, este preferată aceea care permite generalizări lingvistice semnificative, dar în același timp, satisface și principiul economiei, determinând reducerea lungimii derivațiilor. Ultima condiție paote fi realizată dacă se urmărește maximalizarea ordonării disjunctive (ib., p. 63).

Existența unor principii bine determinate care guvernează ordonarea regulilor componentei fonologice nu exclude însă posibilitatea prezenței, într-o gramatică transformațională, a unor reguli ordonate *liber* la un *anumit nivel*. Din această categorie fac parte, de obicei, regulile referitoare la acele elemente care nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

condiționează niciodată alte schimbări, cu alte cuvinte regulile referitoare la elemente care nu apar niciodată după semnul /, "în contextul" (v., de ex., explicația dată în acest capitol, sub *4.11*, în legătură cu ordonarea regulii (33)).

Uneori este posibilă determinarea anumitor limite între care se inserează regulile ordonate liber. În orice caz, însăși formularea regulilor cuprinde întotdeauna indicarea grupului căruia acestea îi aparțin.

În momentul în care se alege un *anumit* grup de reguli pentru descrierea fonologiei unui idiom, există deci posibilitatea: a) de a stabili o anumită ordonare a regulilor și anume aceea care permite obținerea exclusiv a formelor înregistrate în idiomul respectiv și a nici unei forme absente din acel idiom și b) de a identifica un grup de reguli ordonate liber la diverse nivele; locul ales în sistem pentru aceste reguli nu influențează obținerea formelor corecte.

În general, este dificil să stabilim ordonarea regulilor care explică formele dialectale, întrucât lacunele din corpusul de date sunt inerente.

În cele ce urmează vom prezenta ordonarea regulilor care permit obținerea formelor fonetice înregistrate în Moldova (luând în considerație și posibilitatea ordonării libere a unor reguli), dar vom explica numai acele aspecte care sunt direct legate de clasificarea tipologică pe care intenționăm să o propunem în capitolul următor.

Examinarea hărților din ALR s.n. IV și a textelor din ALRT II (rețeaua Emil Petrovici) pune în evidență faptul că, în punctele 386, 414,365, 520, 551, 537, 514, 531 și 605 sunt înregistrate forme de tipul *ʃəsə*, *ʃəpte*, *cəmeʃə*, *ʃərpe*, *ʃəde*, (cu diferite realizări fonetice). În punctul 537 în ALR s.n. IV și în punctul 605, în ambele surse, sunt întregistrate realizări fonetice ale unei forme de tipul *ʃase*. De remarcat însă că, în ALRT II, în punctul 537 apare numai forma *șắsă*, iar în punctul 605, în h 930, apare și forma *șắsâ* precedată de mențiunea [k] (formă corectată).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Exemple de felul celor semnalate apar mai rar în ALR I (v., de ex., ALRM I, h 92). De aceea, pentru a clarifica situația din punctele care alcătuiesc rețeaua anchetată de Sever Pop trebuie să luăm în considerație și alte surse de material. Putem adăuga formele *șăsî* (GN I, 389), în pct. 610; *cămeșă* (GN I, 229, 301), în pct. 592; *șăpti* (TV II, 14) în pct 594; *șapti* (GN I, 277), în pct. 596; *șapte* (GN I, 385, 386, 387), în pct. 610. Vezi și remarca lui Gr. Scorpan: forma *cămașă* este cu totul sporadică în Moldova (Scorpan, 1944 - 45, p. 428)

Considerăm de asemenea util să menționăm notațiile lui G. Weigand (v. Weigand, 1902: *Liste der Normalwörter*, cuvintele de sub 47, 85, 86, 106): *komeșo* (*u*), ~ *eș* în punctele 493-99, 501-05, 9-11, 14, 16-22,24, 30, 35, 38-51, 53-56, 62-65, 7, 75-79, 614-34 (cifrele reprezintă punctele aparținând rețelei lui Weigand), *kameșu*, ~*eș* în punctele 512, 13, 15, 23, 52-57, 60 *kímesu*, ~ *eș* în punctele 536, 7, *komeso*, ~ *es*, în punctele 506, 7, 8, *șo(e)su*, în punctele 496-98, 500, 5, 9-35, 38-60, 62-5, 76-8, 614-34; *șe(o)pt'e*, în punctele 513-15, 19; *șe(o)ptee*, în punctele 518, 22-5, 8, 39-41, *șo(a,e)pti*, în punctele 496-8, 500, 1, 3, 5, 9, 10-12, 16, 7, 20, 1, 6, 7, 30-5, 8, 42-60, 62-5, 76-8, 614-34, *sopt'i*, în punctele 507, 8, *sept'i*, în punctele 536, 7; *șerpe*, în punctele 511-15; *serpe*, în punctul 506, *șoarpi*, *șorpi*, în punctele 493-9, 502-5, 7-10, 16-60, 62-5, 75-8, 614-34.

Numărul localităților în care Weigand înregistrează forme de tipul *cămașə*, *șase*, *șapte*, *șarpe*, este mult mai mic. V. notațiile: *komașo(u)*, în punctele 501, 61, 6; *șaso(u)*, în punctele 492-5, 99, 502-4, 61, 7, 75, *șase*, în punctele 501, 66, *saso*, în punctul 506, *soso*, în punctele 507, 8, 36, 7; *șapte*, în punctele 492-95, 99, 502, 4, 61, 66-67, 75, *șapk'e*, în punctul 529, *sapt'i*, în punctul 506; *șarpe*, în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

punctele 492-500, 1, 61, 6,. Se poate observa că forme de tipul indicat apar consecvent notate numai în punctele 561, 566.

Existența a două serii de forme: *ʃəsə, ʃəpte, cəmeʃə, ʃərpe, ʃəde* și *ʃase, ʃapte, cəmaʃə, ʃade* se explică prin ordonarea diferită a unui grup de reguli care cuprinde:

(1) regula depalatalizării lui [ʃ' , j'] (11);

(2) regula trecerii vocalelor anterioare în seria vocalelor centrale după consoane dure (12);

(3) regulile monoftongării lui [e̯a] urmat de o silabă conținând un [e] (8a, 9, 10). (v. Vasiliu, 1966, 1967 a, 1967 b).

Obținerea primului grup de forme presupune producerea schimbării de sub (3) înaintea schimbărilor (1) și (2).

Considerând formele de bază ale cuvintelor enumerate anterior *ʃ'ease, ʃ'eapte, cəmeaʃ'e, ʃ'earpe* , *ʃ'eade,* dacă aplicăm mai întâi regulile (11) și (12), vom obține formele *ʃease, ʃeapte, cəmeaʃe, ʃearpe, ʃeade* (11) și apoi *ʃəase, ʃəapte, cəmeaʃə, ʃəarpe, ʃəade* (12). Formelor *ʃəase, ʃəapte, ʃəarpe, ʃəade,* li se poate aplica ulterior o regulă de eliminare a lui [ə] (secvența [əa] fiind inexistentă în limba română) de tipul aceleia pe care am numerotat-o cu (13). Se obțin astfel formele *ʃase, ʃapte, ʃarpe, ʃade*. În cazul formei *cəmeaʃə,* substituirea lui [e] final cu [ə] după [ʃ] depalatalizat creează posibilitatea aplicării regulii (6) (prin care [ea] devine [əa] după labiala [m]), iar apoi, aplicând, ca și în cazul formelor precedente, regula (13), se obține forma *cəmaʃə.*

Rezultă că ordonarea schimbărilor (1) și (2) înaintea schimbării (3) determină obținerea celui de al doilea grup de forme la care ne-am referit anterior.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Aplicând formelor de bază indicate mai întâi regula (8a), obţinem formele *ʃ'eȩse, ʃ'eȩpte, cəmeȩʃ'e, ʃ'eȩrpe ʃ'eȩde*. Cum forme de tipul **ʃəȩse, *ʃəȩpte, *ʃəȩrpe, *ʃəȩde*, nu sunt înregistrate nicăieri în dacoromână, înseamnă că după regula (8a) trebuie să aplicăm formelor la care ne referim regula (9). Formele care se obţin astfel sunt: *ʃ'ȩse, ʃ'ȩpte, cəmȩʃ'e, ʃ'ȩrpe, ʃ'ȩde.*

Din materialul cercetat rezultă că regula (12) (prin care vocalele anterioare sunt substituite prin vocale centrale, după consoane dure) nu are, în general, nici un efect asupra lui [e], ci numai asupra lui [e]. V., de exemplu, în p. 386, notaţiile *şȩ́di,* (ALRT II, 168/15), *şȩ́sâ* ALR s.n.IV, h. 930), faţă de *şăsprḝĭ,* (ALRT II, 168/5), în acelaşi punct. Înseamnă că regulile (11), (12) se aplică după regula (10), în conformitate cu care [ȩ] devine [e].

Precizăm că regulile (11) şi (12) sunt strâns legate între ele, aplicarea regulii (11) atrăgând după sine aplicarea regulii (12). Ordonarea lor este întotdeauna (11), (12).

În ceea ce priveşte regula (10), aceasta nu poate fi niciodată aplicată imediat după regula (8a), fiindcă(10) ar modifica secvenţa [eȩ] în [ee]. Cum regulile contragerii vocalelor sunt opţionale, dacoromâna admiţând secvenţe de două vocale identice, ar trebui să existe cel puţin o dată înregistrată fie notaţia [ȩe], fie notaţia [ee], în locul secvenţei [ea]. Aceste notaţii nu apar niciodată. Aplicarea regulii (9) însă nu implică în mod necesar şi aplicarea regulii (10) (v. exemplele cu [e] după [ʃ], citate mai sus.

Revenind la formele de care ne ocupam, aplicarea regulii (10) are ca rezultat obţinerea seriei *ʃ'ese, ʃ'epte, cəmeʃ'e, ʃ'ede*. După depalatalizarea lui [ʃ'] se obţin formele: *ʃese, ʃepte, cəmeʃe, ʃerpe, ʃede* (regula 11), iar apoi, în conformitate cu regula (12), obţinem

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

formele: *ʃəsə*. ([e] devine [ə] și după [s] dur), *ʃəpte*, *cəmeʃə*, *ʃərpe ʃəde*, deci formele notate în cea mai mare parte a punctelor moldovenești, atât în *ALR*, cât și la Weigand.

4.2. Regulile (11) și (12) se aplică și după grupul de reguli (8b), (9), (10). Cu alte cuvinte, depalatalizarea lui [ʃ', j'] și trecerea vocalelor anterioare în vocale centrale după consoane dure au loc și după monoftongarea lui [ȩa] final la [e], fenomen care, așa cum am arătat în capitolul precedent, este caracteristic unei mari părți a graiurilor din Moldova.

Demonstrația se poate baza pe faptul că această monoftongare cunoaște aceleași etape ca și monoftongarea lui [ȩa] urmat de o silabă conținând un [e], la care ne-am referit anterior. Regulile (9), (10) "reamenajează" atât formele obținute prin aplicarea regulii (8a), cât și pe acelea rezultate prin aplicarea lui (8b). Stabilind că regulile (11) și (12) se aplică după regulile (9), (10), aplicarea lor și după (8b) este implicită.

Putem susține însă demonstrația precedentă cu argumente noi, furnizate de unele forme care conțin un [ȩa] final după consoane dure .

Pentru ordonarea (8b), (9), (10), (11), (12) pledează forma *cúră* (ALR s.n.IV, h. 1172) a cuvântului "curea", înregistrată în punctele 414, 551, 537, 520, 531, sau cúr^{ĕ}ă - în p. 514. Ea nu poate fi obținută decât aplicând formei de bază *cureá* regulile (8b) (*cureȩ́*), (9) (*curȩ*), (10) (*curé*), (12) (*cură*). Pentru forma din p. 514, se aplică ulterior regulile (1a) și (2). Forma *curie̯ȩ* din p. 386 nu contrazice ordonarea indicată, ci demonstrează că regula (12) nu se aplică lui ȩ. *În cazul acestui cuvânt, în p. 386, nu se aplică regula (10).* Diftongul [i̯ȩ] apare prin aplicarea ulterioară a regulilor (1a) și (2).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În favoarea afirmaţiilor noastre poate fi menţionat şi faptul că, în ALR I, vol. I, h. 30, este înregistrată în marea majoritate a punctelor, forma *măsẹ́*, pentru “măsea”, în diferite variante: *masẹ́*: 388, *masịẹ́*: 385, *măsẹ́*: 375, 213, *mắsẹ́*: 418, 552, *masẹ́*: 381, 387, 412, *măsịé*: 370, *masîẹ́*: 542, *mịăsẹ́*: 552, *maᵃsẹ́*: 528, *măsẹ́*: 363, 378, 402, 394, 420, 518, 540, 554, 550, 538, 516, 556, 558, 536, 512, 526, 530, 532, 516, 508, 582, 618, 590, 614, 592, 600, 610.

Forma *cură,* din p. 605, precum şi forma *măsá* din p. 588, 594, 704, se explică prin caracterul opţional a aplicării regulii (8b) în punctele menționate (în p. 594, regula nu se aplică niciodată). V. în acest sens, prezenţa în p. 605 a formei *aẹ́* (ALR s.n. IV, h. 936), alături de formele *tejgá* (id., h. 1019), *cafeă* (id., h. 1132), *catifeá* (id., h. 1207), precum și a formelor *ịẹ́* (vb.) (ALR I, vol. I, h.105), *bịá* (id., h.81) în p. 588 și *bịé* (id., h. 81), *ịa* (id., h. 105), în p. 704. Formele de bază ale cuvintelor în discuție (*curea, măsea*) nu au fost afectate de regula (8b). Ca atare, în urma aplicării regulii (12), ele au devenit *curəá, məsəá* și, după aplicarea regulii (13), *cură, məsá* ([ə] este eliminat din secvenţa [əa]).

Adăugăm și formele *măsẹá* (p. 584) și *măsịá* (p. 596), cu observaţia că, în punctele indicate, regula (8b) nu se aplică niciodată (v. și h. 81 și 105 din ALR I, vol. I), iar (12) este o regulă opţională.

Tot prin caracterul opţional al aplicării regulilor (11), (12), se explică și formele *scrijẹẹ́* (ALR s.n. IV, h. 1068) *curẹé* (id., h.1172), înregistrate în p. 365.

4.3. În ceea ce privește ordonarea lui (8c) înainte de (11), (12), o demonstrație de același tip nu este posibilă, întrucât (8c) se aplică numai secvenţei [ịa] aflate la inițială de cuvânt sau precedate de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

alte vocale. Deoarece (8c) precedă, de asemenea, regula (10) - prin care[ç] devine [e] - (v. notațiile cu cu [ie] sau [ie], semnalate în capitolul anterior sub 2.5 și 2.6), considerăm că ordonarea ei în raport cu (11), (12) este aceeași ca a lui (8a) și (8b).

4.4. Printre regulile care se aplică înainte de (11) și (12) se numără și regula (6), care prevede modificarea lui [e] în [ə] după o labială, în condițiile prezenței unei vocale nepalatale în silaba următoare.

Am arătat în capitolul precedent că, în graiurile din Moldova, se înregistrează două categorii de forme: una care presupune formularea regulii (6) ca o regulă dependentă de analiza în formative a cuvintelor și alta care presupune o formulare (6'), în conformitate cu care fenomenul este independent de analiza cuvintelor.

În graiurile care prezintă prima categorie de forme, ordonarea lui (6) înainte de (11), (12) este în afară de discuție, întrucât (11), (12) aparțin grupului regulilor independente de analiza în formative a cuvintelor. Acest grup se ordonează întotdeauna după grupul de reguli a cărui formulare presupune cunoașterea locului unde sunt plasate joncturile de formativ.

În graiurile în care (6) se aplică în formularea (6'), ea trebuie ordonată înainte de regulile (11), (12), deoarece adoptând ordonarea inversă: (11), (12) , (6'), nu am putea obține dintr-o formă de bază cum ar fi *cəmeʃ'e* forma la care ne-am referit anterior, prezentă în aceste graiuri: *cəmeʃə*. Modificările formei de bază menționate ar fi următoarele: *cəmeʃe* (11), *cəmeʃə* (12), **cəməʃə* (6'); apariția lui [ə] în loc de [e] în silaba următoare secvenței labială + [e] ar crea condițiile necesare aplicării regulii (6'). Forma **cəməʃə* nu este înregistrată însă nicăieri în dacoromână. Dacă acceptăm ordonarea lui (6') înainte de (11) și (12), atunci, în cazul cuvântului discutat, această regula nu se aplica, întrucât în silaba următoare apare o vocală palatală ([e]).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Întrucât pentru clasificarea tipologică pe care am alcătuit-o nu are importanță decât faptul că există *două formulări* ale regulii (6), ordonate la două nivele diferite ale componentei fonologice și că ambele se aplică în toate punctele înainte de regulile (11), (12), nu considerăm necesare precizările asupra ordonării regulii (6) în raport cu regulile (8), (9), (10), la care ne-am referit ant erior.

4.5. În capitolul precedent, am arătat că ordonarea regulii (4), care prevede diftongarea lui [é] și [ó], în raport cu alte reguli ale fonologiei nivelului cuvântului impune acceptarea formulării ei ca o regulă dependentă de analiza în formative a cuvintelor, deși această soluție nu este cea mai economică.

Regula (4) se ordonează, în orice caz, înainte de regula (8a) - prin care se obține secvența [ee̯] - , întrucât regula (8a) modifică secvențele obținute prin regula (4) într-una dintre condițiile contextuale de aplicare a acesteia (când apare un [e] în silaba următoare).

Regula precedă însă și regula (6) (care exprimă trecerea lui [e] la [ə] după labiale) întrucât, așa cum a arătat Sanda Golopenția - Eretescu, numai astfel pot fi obținute formele care prezintă alternența tripartită /*e* - *ə* - *a*/ (Golopenția, 1967, p. 411; v. exemplul citat: *#vers#* → *#véars & e#* → *#vəárs & ə#* → *#vəársə#* → *#vársə#* și *#vers#* → *#vərs#*; ordonarea (6), (4) ar fi determinat obținerea formelor (*vers* →) *vərs* și (*vers* →) *vearsə*, anulând posibilitatea aplicării regulii de diftongare a lui [e] la [e̯a] în forma aleasă. Autoarea încadrează însă regulile (4), (6) în grupul regulilor ciclice).

Dat fiind că formele din limba standard și din numeroase graiuri dacoromâne (inclusiv formele din unele graiuri vorbite în Moldova) presupun formularea regulii (6) ca o regulă dependentă de analiza în formative a cuvintelor, este normal să dăm și regulii (4), care o *precedă*, o astfel de formulare.

Formele prezente în cea mai mare parte a graiurilor din Moldova, deși se explică prin aplicarea regulii (6') - regulă

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

independentă de analiza cuvintelor - nu pot determina modificarea formulării şi, implicit, a ordonării regulii (4), întrucât aceasta este o regulă *comună* tuturor graiurilor dacoromâne.

4.6. Ordonarea unora dintre regulile palatalizării labialelor, și anume a regulilor (20) - (23) (prin care se obţin secvenţele [ph', fh', by, vy, mỹ]) înainte de regulile (9), ([eę]>[ę]), (10) ([ę]>[e]]) poate fi demonstrată cu uşurinţă pe baza faptului că [ę] nu are niciodată efect palatalizant asupra labialei precedente. Deci, în forme ca: *ŝę́ră* *"fiare"* (ALR s.n. IV, h.994, p. 514), *ŝįérâ* (id., h. 993, 994, p. 365), *potcozę́* (APE I, 197, 209, 258, 274, etc.), *dorńę́* (APE II, p. 337) etc., palatalizarea labialelor s-a petrecut înaintea apariției lui [ę] imediat după labială, prin aplicarea regulii (9).

Deoarece în secvența [eę], rezultată din aplicarea regulii (8a) sau (8b) elementul care produce palatalizarea:[e], nu suferă nici o modificare (în raport cu secvența de origine: [ea]), considerăm justificată ordonarea regulilor (20) - (23) și înainte de regulile (8a) și (8b). Cu alte cuvinte, nu este necesar să condiţionăm producerea palatalizării labialelor de obţinerea secvenţei [eę].

În acelaşi mod poate fi justificată și ordonarea regulilor (20) - (23) înainte de (8c) ([ia]>[ię]): [i] din secvența [ia] nu este modificat prin aplicarea regulilor (8c), (10). El poate fi suprimat ulterior prin aplicarea regulii (3), fiind asimilat articulaţiei consoanei rezultate din palatalizare (v. forme de tipul *de-ebĝę́* - ALR s.n. IV, h. 1128, p. 365 sau *deghé* - GN I, p. 511, faţă de *abǵię* - APE III, p. 140 etc.)

Întrucât regulile (20) - (23) se aplică înainte de regulile (8), (9), (10), (cu ajutorul cărora se exprimă monoftongarea lui [ęa] la [e]), care - așa cum am demonstrat anterior -, precedă regulile (11), (12), rezultă că și (20) - (23) fac parte din grupul regulilor ordonate înainte

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de (11), (12) (de depalatalizarea a lui [ʃ', j'] și de trecere a vocalelor anterioare în seria centrală, după consoane dure).

Pentru același motiv pentru care nu am considerat necesar să precizăm relația de ordine dintre regulile (6) și (8), (9), (10), nu considerăm necesară nici determinarea ordonării regulillor (20) - (23) în raport cu regula (6).

4.7.1. Înainte de a ne referi la regulile ordonate după (11), (12), sunt utile câteva indicații asupra ordonării regulilor de palatalizare a labialelor și a dentalelor.

Reluând ideea lipsei de unitate fonetică a seriei labialelor, am arătat că, din această serie, se disting labio-dentalele [f, v] prin aceea că pot avea două tratamente distincte: unul comun cu al bilabialelor [p, b], exprimat prin regula (25) și altul specific, exprimat prin regula (26).

Regula (26) trebuie ordonată înainte de regula (25), pentru că, așa cum precizam, numai eliminarea labialei (pe care o exprimă regula (26)), a cărei prezență este absolut necesară pentru aplicarea regulii (25), împiedică existența unui tratament unic, comun întotdeauna oclusivelor și constrictivelor labiale (cel exprimat prin regula (25)).

Pentru clasificarea tipologică pe care o propunem nu este necesar să precizăm relația de ordine dintre regulile (25) (prin care [h`, y], apărute prin palatalizare, devin [k`, g`] și (24) (prin care [mỹ] devine [mń]). Ordonarea liberă a acestor reguli, una în raport cu cealaltă, nu pare a fi contrazisă de nici una dintre notațiile întâlnite.

Nu putem indica locul exact în care se inserează în sistem regulile (24) - (26) (prin care se obțin fonetismele [pk`, bg`, fk`, vg` mń, h`, y] ). Este cert numai că ele se aplică după regulile (20) - (23) (care exprimă primele etape ale procesului palatalizării) și înainte de regula (27) (prin care [h`, y] devin [ŝ, ẑ]). Cum nu există argumente în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

favoarea ordonării lor după regulile (11), (12), ca în cazul regulii (27), am adoptat ordonarea lor înaintea acestor reguli.

Aceeaşi observaţie se poate face şi despre regula (30), care se referă la palatalizarea dentalelor [tˇ,dˇ] > [t',d']). Alterarea acestora începe înainte de aplicarea regulilor (8), (9), (10) (de modificare a lui [ea], [ia]) (v. forme ca: *vid'ę,* APE I, p. 211, 215, 223; *sfad'ę,* id., p.225, *sâ-mvîrt'ę,* id., p. 221, 222; *puńę,* id., p. 220), prima ei fază ([tˇ, dˇ]) fiind obţinută cu ajutorul regulii (21). Regula (30) este, în orice caz, ulterioară lui (21) şi anterioară lui (31b) ([t',d'] > [k',g']), la care ne vom referi mai departe.

4.7.2. Regula (27) ([h', y] > [ŝ,ẑ]) se ordonează după regulile (11), (12) (de depalatalizare a lui [ʃ' , j'] şi de modificare a vocalelor anterioare după consoane dure), deoarece [ŝ,ẑ] care rezultă din aplicarea acestei reguli nu au tratamentul lui [ʃ, j] primare. După ele nu se produce niciodată substituirea vocalelor anterioare prin vocalele centrale corespunzătoare. V. exemple ca: *socaŝîţâ,* ALR s.n. IV, h. 1138, p. 414; *ŝéru,* id., h. 1232, p. 365, 537; *straŝidi,* id. h. 1138, p. 414; *sâ-ŝerbíntâ,* id., h.1058, p.386; *t'iŝitúră,* id., h. 1206, p. 551; *ŝir,* ALRT II, 168/13; *ẑisáçâ,* id., 197/17; *ẑi̯,* id., p. 198/12 etc.

O ordonare similară şi explicabilă în acelaşi mod are regula (32a): nici [ŝ,ẑ] obţinute din fricatizarea lui [ĉ, ĝ] nu determină trecerea vocalelor anterioare următoare în seria vocalelor centrale (v. notaţiile citate sub *3.2.3.*).

Între regulile (27) şi (32a) nu se poate stabili însă o relaţie de ordine.

4.7.3. Nici în privinţa ordonării lui (32b) ([d̦] > [z]) nu există alte repere în afară de faptul că, atât după [d̦] cât şi după [z], rezultat

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din aplicarea lui (32b), sunt notate întotdeauna vocale centrale și nu vocale anterioare. Regula (32b) se aplică deci, în orice caz, după regula (12) (prin care [e, i] devin [ə, î] după consoane dure), [z] menținându-și statutul de consoană dură.

4.7.4. Faptul că [ĉ, ĝ], rezultate în urma aplicării lui (28) ([k', g'] > [ĉ, ĝ]), nu sunt supuse fricatizării (v. de ex., ALR I, vol. I, h. 18, 19, 53, 57, 67 - pentru [k'] >[ĉ] și 52, 83, 84 - pentru [ǵ] > [ĝ]) poate fi explicat adoptând ordonarea regulii (28) *după* regula (32a). În felul acesta, (32a) afectează numai pe [ĉ, ĝ] primare, nu și pe [ĉ, ĝ] secundare.

Ordonarea regulii (28) în raport cu regula (27) ([h', y] > [ŝ,ẑ]) nu poate fi precizată, deoarece regula (28) nu este legată de stadiile de de palatalizare obținute după aplicarea regulii (26), ci de cele obținute prin aplicarea regulii (25) consoanelor [p, b, v].

4.7.5. Locul regulii (29), (regulă care simplifică grupurile consonatice obținute ca rezultat al palatalizării) va fi precizat ulterior (vezi 4.7.8.)

4.7.6. Pentru a explica situația dintr-un grup de localități care nu posedă în sistemul lor fonologic oclusivele palatale [k', g'] am introdus regula (31a), care prevede substituirea lui [k', g'] prin [t', d']. Această regulă nu apare în materialul consemnat pentru localitățile în care [k', g'] și [t', d'] sunt în variație liberă.

Modificarea lui [k', g'] formulată prin regula (31a) și aceea formulată prin regula (28) ([k', g'] > [ĉ, ĝ]), sunt disjunctive: aplicarea regulii (31a) exclude aplicarea lui (28) și invers. Ca atare, (31a) și (28) pot fi ordonate similar în ansamblul general al regulilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4.7.7. Regula (28) afectează în unele localități (556 și 381) și sunetele rezultate din palatalizarea dentalelor [t, d]. Diferența de tratament al dentalelor palatalizate existentă între punctele 556 și 381 și punctele 542, 388, 213 ar putea fi explicată prin ordonarea diferită a regulilor (21) (prin care se obțin fonetismele [tᵛ,dᵛ]) și (30) (prin care [tᵛ,dᵛ] devin [t`, d`]), în raport cu regula (28): în primul grup de puncte regula (30) s-ar aplica înainte de (28), iar în cel de al doilea grup - după (28).

Analizând notațiile din *ALR*, am preferat însă o altă soluție: aceea a introducerii regulii (31b), regulă care prevede substituirea lui [t`, d`], prin [k`, g`], [k`, g`] fiind singurele elemente susceptibile de a fi modificate de regula (28).

Deci chiar dacă acceptăm ideea că, în punctele 556, 381, regula (30) se aplică înainte de regula (28) nu s-ar putea explica trecerea lui [t`, d`], rezultate după aplicarea lui (28), la [ĉ, ĝ]. Introducerea regulii (31.b) înainte de (28) permite explicarea tratamentului din aceste puncte. Vom adopta deci pentru *toate* punctele ordonarea regulii (30) *înainte* de regula (28), intercalând între aceste reguli, pentru punctele 381 și 556, regula (31b). Cum locul de aplicare a lui (30) nu poate fi determinat cu precizie, nici pentru (31b) nu se pot indica decât limitele între care trebuie ordonate.

Arătam mai sus că regula (28) este ordonată disjunctiv în raport cu (31a). Aplicarea lui (31b) cere întotdeauna aplicarea lui (28) și niciodată aplicarea lui (31a). Practic este vorba despre faptul că (31b) și (31a) nu se aplică niciodată în aceleași puncte.

4.7.8. *În privința regulii (29) (de reducere a labialei din* grupurile obținute prin palatalizare) nu considerăm că prezența

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

stadiilor [pĉ, bĝ] sau [pt', bd'] (în punctele care cunosc regula (31a), deci modificarea lui [k', g'] în [t', d']), ar putea constitui un argument în favoarea adoptării ordonării ($\frac{28}{31a}$) (29). Acceptând ordonarea de mai sus, suntem însă nevoiți să adăugăm la cazurile notate cu (29a) (eliminarea lui [m]) și (29b) (eliminarea lui [p, b, f, v]) încă două cazuri de suprimare opțională a labialei: înainte de [ĉ, ĝ] și înainte de [t', d'].

Explicarea cazurilor de mai sus ca rezultat al caracterului *opțional* al aplicării regulii (29) simplifică sistemul regulilor. În felul acesta, regula (29) poate fi ordonată înaintea regulilor (28) și (31a). Stadiile [pĉ, bĝ] sau [pt', bd'] apar în situații în care (29b) nu se aplică, iar stadiile [ĉ, ĝ], [t', d'] nu provin prin simplificarea grupurilor de mai sus, ci a grupurilor [pk', bg'].

Ordonarea regulii (29) în raport cu regulile (30) și (31b), care se aplică, de asemenea, înainte de (28) și (31a) este liberă, cele două grupuri de reguli referindu-se la tratamentul a două serii consonatice diferite: labialele și dentalele.

4.8.0. În privința regulilor (14 a,b,c), (16) și (15) care prevăd modificări ale vocalelor neaccentuate, se observă că ele nu pot fi ordonate după regulile (11), (12) (de depalatalizare a lui [ʃ' , j'] și de trecere a lui [e, i] în [ə, î] după consoane dure).

4.8.1. Pentru regulile (14a) și (14b) (de închidere a lui [e] la [i] și a lui [ə] final la [î]), justificarea este dată de existența unor forme ca: *aşăḑát* (ALRT II, 202/10), *aşăẑắm* (id., 206/20 - 21), *aşăzắm* (id., 199/21), *jărénţ* (ALR s.n. IV, h. 1009, p. 365), *jărẑáză* (id., h.1010, p.365). Ordonarea lui (14a) înainte de(11), (12) ar determina înlocuirea lui [e] prin [i], în formele de bază: *aʃ'eḑát*, *aʃ'eḑắm* ar deveni *aʃ'iḑát, aʃ'iḑắm* (14a) și apoi *aʃiḑát, aʃiḑắm* (11) și *aʃîḑát, aʃîḑắm* (12), iar *j'erénţ, j'erẑáḑă* (forma de bază cuprinde în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

acest caz un [e] și nu un [i] ca în limba standard, deoarece este o formă hipercorectă, cuvântul fiind un neologism) ar deveni *j'irénț, j'iręáḑă* (14a), *jirénț, jiręáḑă* (11) și apoi *jîrénț, jîreáḑă*. Prezența lui [ə] după [ʃ, j], în formele înregistrate în material ne arată că regulile (11), (12) se aplică înainte de (14a). (14a) nu intervine în cazul formelor considerate.

Ordonarea lui (14b) după regulile (11), (12) poate fi dovedită apelând la o formă cum ar fi *șắsâ* (ALR s.n. iv, h. 930). Conform demonstrației precedente, în forma de bază, *ʃ'ése*, [e] final nu devine [i] (*ʃ 'ési*), prin regula (14a) și apoi [i], prin regula (12) (*ʃ 'ésî*). Formei de bază i se aplică mai întâi regulile (11), (12) și se obține forma *ʃəsə* (regula (12) prevede modificarea vocalelor anterioare în vocale centrale după orice consoană dură). Forma *ʃəsî* se obține prin aplicarea ulterioară a regulii (14b).

Întrucât nu există contraargumente, putem adopta și pentru regula (14c) aceeași ordonare ca și pentru regulile (14a) și (14b). Fenomenul pe care îl exprimă această regulă este similar cu fenomenele exprimate prin regulile (14a) și (14b): schimbarea unei vocale compacte neaccentuate în vocală difuză.

4.8.2. Pentru regula (16) ([ə] protonic medial devine [a]), justificarea este dată de faptull că [ə] secundar, prezent în locul lui [e] după consoane dure, este afectat de regula (16), ca și [ə] primar. V., de ex., formele *înțalég* (ALR s.n. IV, h. 910, p. 386) și *racrút* (id., h. 942, p. 386), care se explică prin aplicarea succesivă a regulilor (7) și (14) formelor de bază *înțeleg* și *recrut* (*înțăleg, răcrut* - (7); *înțaleg, racrut* - (14)).

4.8.3. Regula (16) și regula (15) ([a] neaccentuat devine [ə]) *nu pot fi ordonate succesiv: dacă presupunem că regula (15) se aplică* înainte de regula (16), dintr-o formă de bază cum ar fi *garánt*,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

obținem forma *găránt* (v. *gărânții*, ALR s.n. IV, h. 1010, p. 414), dar apoi prin (16), obținem din nou forma de bază; și invers, dacă presupunem că (16) precedă pe (15), din forma de bază *căldáre* obținem forma *caldáre* (v. *caldări*, ALR s.n. IV, h. 1040, p. 414), dar apoi, prin regula (15), se revine la forma de bază. Așa încât regulile (16) și (15) trebuie ordonate disjunctiv, aplicarea uneia excluzând aplicarea celeilalte și invers.

4.9.1. Printre regulile care explică vocalismul formelor înregistrate în Moldova și care sunt ordonate *după* regulile (11), (12), se numără și regulile (1) - (3) (care explică formele cu apendice asilabic, înainte de vocalele de apertură medie) (V. și concluziile formulate, pe baza altor principii, de Em. Petrovici, în Petrovici, 1960). Formele cu [ʃ, j] depalatalizate nu pot servi la explicarea acestei ordonări, dar formele care conțin una dintre celelalte consoane dure justifică ordonarea aleasă. Astfel, folosind pentru exemplificare numeralul *șase*, constatăm că:

1) după aplicarea regulilor monoftongării lui [e̯a] la [e], care, așa cum am arătat, precedă regula depalatalizării lui [ʃ' , j'], forma de bază *ʃ'ease* devine *ʃ'ese;*

2) aplicând formei *ʃ'ese* regulile (1) și (2), obținem forma *ʃ'i̯esi̯e;* conform regulii (3), această formă devine *ʃ'esi̯e*. Iotul din cel de-al doilea diftong nu poate fi absorbit de [s], fiindcă acesta nu posedă trăsătura [+ diez];

3) după aplicarea regulii (11), forma *ʃ'esi̯e* ar deveni *ʃesi̯e*. Aplicând apoi regula (12), am obține modificarea lui [e] în [ə] după [ʃ], dar nu am putea obține forma caracteristică majorității graiurilor din Moldova, *ʃəsə*.

Această formă poate fi obținută foarte ușor, dacă aplicăm numai două reguli: (11) și (12) (*ʃ' ese* → *ʃese* → *ʃəsə*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Este interesant de observat că, în localitățile al căror grai l-am studiat, formele în care regula (12) nu se aplică, - deși sunt îndeplinite condițiile contextuale necesare - nu conțin niciodată notații cu diftongul [i̯e] în locul lui [e] (v., de exemplu, *cazétâ,* ALR s.n. IV, h. 926, p. 365 etc.) Acest fapt constituie, credem, un argument în plus în favoarea excluderii posibilității de aplicare a regulilor (1) - (3) înainte de regulile (11) și (12).

4.9.2. Regulile diftongării lui [e] la [i̯e] (1, 2) trebuie ordonate și după regulile care exprimă procesul palatalizării labialelor. Aceasta deoarece labialele apar alterate numai înainte de un [i] primar, nu și înainte de un [i] secundar. O formă cum ar fi *mi̯el*, în care diftongul este primar, prezintă labiala palatalizată (v. *ńel,* h. 1094, p. 414), dar o formă cum ar fi *mi̯éri* (h. 1079, p. 414), în care diftongul obține din forma de bază *mére* (pl.), prin aplicarea regulilor (1) și (2) , nu va conține niciodată un [m] palatalizat. În esență , ordonarea propusă ne permite să exprimăm mai simplu distincția (prezentă în gramatica tradițională) între efectul lui [ē] și efectul lui [ĕ] asupra labialei precedente.

4.10. În ceea ce privește regulile care introduc timbre vocalice finale, supuse ulterior devocalizării ((17),(19)), am arătat în capitolul precedent că una dintre ele - regula (17) - se ordonează la un nivel superior celui reprezentat de fonologia cuvântului, în grupul regulilor de redundanță lexicală. Întrucât nu ne-am ocupat de regulile apaținând acestui grup, stabilirea locului exact al acestei reguli depășește cadrul preocupărilor noastre. Regula (19), care introduce pe [u] final, poate fi ordonată liber în grupul regulilor independente de analiza în formative a cuvintelor (evident că înaintea regulilor de devocalizare), deoarece nici absența lui [u] nu afectează condițiile de aplicare ale altor reguli.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În orice caz, ordonarea regulilor devocalizării (regulile formulate și numerotate de Anca Belchiță cu (12) și (13)) poate fi cu precizie determinată. Aceste reguli se aplică atât după regula (19) cât și după regulile care operează propriu-zis substituirea vocalelor prin semivocalele corespunzătoare (v. Belchiță , 1968, p.17 și 20).

4.11. Dacă pentru regulile discutate până acum am indicat cel puțin limitele între care se poate efectua odonarea lor, pentru determinarea locului regulii (33) nu se poate găsi nici un reper, întrucât aplicarea ei nu afectează în nici un fel condițiile de aplicare ale celorlalte reguli . Regula (33) se referă la modificarea lui [v] inițial în [h] înainte de [o,u] . Cum prezența lui [v] sau a lui [h] în secvențele [vo, vu] sau [ho, hu] nu constituie o condiție contextuală pentru nici o altă schimbare, înseamnă că regula (33) poate fi inserată în orice loc în grupul regulilor independente de analiza în formative a cuvintelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PARTEA A TREIA

5. TIPOLOGIA GRAIURILOR VORBITE ÎN MOLDOVA

5.0. Obiectivul principal al cercetării noastre îl constituie determinarea locului graiurilor din Moldova în cadrul dacoromânei și a modului în care asemănările și deosebirile prezente în structura lor permit identificarea unor grupări tipologice.

Înainte de a explica principiile care stau la baza clasificării tipologice pe care am întreprins-o, considerăm necesar să prezentăm critic câteva dintre rezultatele mai importante obținute prin aplicarea, în cercetarea dialectală, a altor metode decât aceea transformațională. În felul acesta, vom putea pune mai bine în evidență avantajele metodei pe care o utilizăm.

Importanța deosebită pe care o acordăm problemelor tipologiei dialectale se justifică prin faptul că orice cercetare dialectologică trebuie să urmărească, în ultimă instanță, reducerea la un număr finit de unități a varietății extraordinare a aspectelor teritoriale, adică, așa cum sublinia Edw . Stankiewicz , " gruparea sistemelor divergente , distribuite în vecinătate geografică, într-un cadru mai larg de asemănări sau de convergență.. (Stankiewicz, 1957, p.47).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

5.1.1. În lingvistica mai veche se pune sub semnul întrebării însăşi posibilitatea de a stabili o tipologie a graiurilor regionale.

În a doua jumătate a secolului trecut, Hugo Schuchardt afirma: “Limba formează o unitate, o continuitate” (Schuchardt, 1928, p.318) “Grai, subdialect, dialect, limbă sunt noţiuni relative” (ibid., p.164). Asemănătoare cu acestea este opinia lui G. Paris, după care “în realitate nu există dialecte” (Paris, 1907, p.434).

Apariţia *ALF* părea să aducă o confirmare a acestor opinii. J. Gilliéron ajunsese la concluzia că fiecare cuvânt îşi are propria lui istorie, ceea ce însemna, fără îndoială, că nu există limite dialectale şi deci nici dialecte. Ch. Bruneau afirma explicit că: “Nu există deci dialecte; şi dacă există, hărţile noastre nu vor putea să le reproducă în realitatea lor. Unitatea aparentă, pur abstractă, a dialectului se descompune la analiză într-o multitudine de grupuri lingvistice” (Bruneau, 1913, p.9 - 10).

Formularea unor astfel de păreri se explică, aşa cum a sesizat Edw. Stankiewicz, prin lipsa unor criterii obiective şi generale de selecţie şi clasificare a materialului dialectal (Stankiewicz, 1957, p.50 - 51). “Atomismul”, considerat de structuralişti drept principala deficienţă a cercetărilor tradiţionale, dă oricărei încercări de stabilire a tipologiei dialectelor un caracter subiectiv. Deşi teoretic se admite o ierarhizare a trăsăturilor lingvistice utilizate pentru clasificarea diverselor unităţi teritoriale, acordându-se ponderea esenţială particularităţilor fonetice, prezente într-un număr mare de cuvinte, practic, în orice cercetare tradiţională, se ajunge la o egalizare valorică a nivelurilor lingvistice, în primul rând prin atribuirea unui rol exagerat particularităţilor lexicale.

Modul în care s-a realizat repartiţia dialectală a dacoromânei reprezintă un bun exemplu în acest sens. După ce subliniază importanţa deosebită a particularităţilor fonetice cu caracter de “lege”,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

R. Todoran încearcă să demonstreze statistic independența subdialectului maramureșean (Todoran, 1956, p.38 - 50). El arată că, din 24 de particularități considerate caracteristice subdialectului moldovean, numai două apar și în Maramureș: *omăt* și *țintirim*, iar din 41 de particularități ale subdialectului crișean, numai 6 sau 7 apar și în Maramureș: *ciont, chefe, șogor, goz, pipăiește, pîncete* și, poate, *frat'e*. Exemplele citate pun în evidență modul în care a fost alcătuită statistica. Au fost numărate și considerate unități aparte, cu aceeași valoare probantă, nu numai trăsături fonetice care au caracter de "lege., cum ar fi prezența lui [ǧ], [č] ([ĝ], [ĉ] cu timbru aspru) sau palatalizarea lui [f] și [v], ci și o trăsătură reprezentând un accident fonetic prezent într-un singur cuvânt: *pîncete*, precum și o serie de elemente lexicale izolate: *omăt, țintirim, ciont, șogor* etc.

În condițiile în care fiecare particularitate este considerată izolat, făcându-se abstracție de poziția pe care o ocupă în sistemul lingvistic al unui grai sau dialect, este firesc ca perfecționarea unei clasificări să se realizeze prin semnalarea de noi particularități ale unităților anterior stabilite.

Este semnificativ faptul că aceste noi particularități sunt reprezentate numai de elemente lexicale sau, cel mult, de accidente fonetice (v. discuția critică asupra repartizării teritoriale a dacoromânei la Gheție, 1964, p.317 - 329. Soluția pe care o propune însă, nu ni se pare satisfăcătoare. Natura trăsăturilor luate în considerație pentru alcătuirea unei clasificări a graiurilor nu poate fi ignorată . Se pune întrebarea dacă același număr de trăsături fonetice permite delimitarea aceluiași tip de unități teritoriale ca și un număr echivalent de trăsături morfologice. Aplicarea criteriului cantitativ lasă, de asemenea, deschisă problema numărului de caracteristici care permit delimitarea unui dialect, subdialect, grai etc.).

Dialectologia tradițională sesizează deci necesitatea introducerii unei ierarhizări valorice a datelor lingvistice care servesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

la clasificarea dialectală (Ni se par semnificative în acest sens afirmaţiile lui Gr. Scorpan : "Într-adevăr trebuie să stabilim o *ierarhie* între diferitele fenomene după cum ele se încadrează în anumite tendinţe fonetice specifice grupului lingvistic respectiv. Astfel ceea ce se constată a fi cu totul sporadic, . . . nu poate fi şi *caracteristic* . . . ", Scorpan, 1944 - 45, p.428), dar caracterul atomist şi constatativ al metodei împiedică găsirea criteriilor unei astfel de ierarhizări şi transpunerea lor într-o clasificare adecvată şi nearbitrară, cu alte cuvinte nu permit determinarea univocă a modului în care varietăţile regionale se subordonează unele altora. Felul de a concepe particularităţile unui anumit aspect lingvistic lasă permanent deschisă întrebarea: care trebuie să fie natura particularităţilor şi numărul lor pentru a considera că unitatea în discuţie reprezintă un dialect, un subdialect, un grai sau un subgrai și pentru a o încadra cu precizie într-o unitate imediat superioară?

Intuind limitele clasificărilor pe care le propun tradiţionaliştii consideră insuficiente criteriile lingvistice şi apelează la criterii extralingvistice. Rolul acestora este luat în consideraţie cu deosebire atunci când este vorba de a distinge între ele unităţile lingvistice superioare: limbi şi dialecte (pentru întreaga bibliografie a discuţiei referitoare la clasificarea idiomurilor romanice sud - dunărene, v. Cazacu, 1966, p.9 - 32).

Bazându-se pe considerente extralingvistice, unii cercetători au ajuns la negarea utilităţii clasificărilor tipologice. R.A. Hall jr. afirma, în această ordine de idei, că: " Dacă ar trebui să clasificăm limbile romanice după sistemul lor vocalic ar trebui să punem împreună franceza și româna; castiliana și sarda; italiana și creola haitiană; şi dialectele nord - italice şi latina (Hall jr., 1954, p.406). Formularea citată este deficitară din mai multe puncte de vedere. În primul rând, nu se pot trage concluzii tipologice prin compararea unor microsisteme. G. Francescato a subliniat caracterul irelevant al comparării unor trăsături paralele din limbi diferite, accentuând asupra

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

importanței deosebite pe care o are modul de *utilizare* a acestor trăsături în *ansamblul* elementelor care constituie limba(Francescato, 1965, p.490). În al doilea rând, nu se poate afirma că româna și franceza au același sistem vocalic (dacă facem abstracție de existența vocalelor centrale / ə / și / ɨ / în română, este suficient să amintim faptul că / ę / reprezintă în franceză un fonem independent, iar în română el apare cel mult ca variantă a fonemului / e /) și, cu atât mai mult, nu se pot găsi asemănări între sistemele vocalice din dialectele nord - italiene și cel al latinei (în latină, cantitatea are rol fonologic).

Folosirea criteriilor extralingvistice în cercetarea dialectelor unei limbi are dezavantajul de a introduce noi variabile (Stankiewicz, 1957, p.46) și, uneori, de a impune o clasificare necorespunzătoare realității faptelor lingvistice.

Dialectologia tradițională nu a reușit deci să aducă o rezolvare satisfăcătoare problemei stabilirii tipologiei graiurilor. Principalele ei realizări sunt însă:

a) adunarea unui material faptic foarte bogat (în special prin atlasele lingvistice) și transcrierea exactă a lui. Cercetările efectuate cu alte metode procedează, în esență, prin reinterpretarea acestor date.

b) sublinierea complexității structurii dialectale și a importanței factorului timp în diferențierea aspectelor lingvistice regionale.

5.1.2.0. Pentru dialectologia structurală este caracteristică încercarea de creare a unor noi categorii tipologice, care să înlocuiască noțiunile "clasice. de dialect, subdialect, grai etc. Este vorba despre noțiunile: *idiolect, nucleu comun* ("common core") , *model general* ("overall pattern.) și *diasistem*.

Noile noțiuni pun în evidență caracterul de "construct" al oricărei tipologii lingvistice: ierarhizarea unităților lingvistice reprezintă rezultatul unor operații de generalizare și abstractizare, realizate pe baza unor reguli precise. În același timp, ele subliniază caracterul individual al oricărei inovații, în măsura în care baza

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

tipologici lingvistice o constituie sistemul vorbirii individuale (idiolectul reprezintă prima treaptă în ierarhia unităţilor lingvistice).

5.1.2.1. Primele trei noţiuni au constituit obiectul unei bune părţi a dezbaterilor desfăşurate în cadrul Conferinţei antropologilor şi lingviştilor de la Baltimore, din 1953. Conţinutul lor a fost precizat de către Ch. Hockett şi W.F.Twaddell (în cele ce urmează, vom folosi datele cuprinse în *Results*, 1953, în special p.36 - 42).

Idiolectul reprezintă repertoriul total al deprinderilor de vorbire ale unui individ, într-o anumită perioadă a existenţei sale. Trăsăturile idiolectului sunt deci caracterul individual şi marea mobilitate (în cursul existenţei, un individ utilizează câteva idiolecte).

Nucleul comun reprezintă repertoriul acelor elemente aparţinând idiolectelor membrilor unei comunităţi lingvistice, care sunt isomorfe , adică similar ordonate conform unui număr de criterii. După cum sublinia W.F.Twaddell, existenţa unui nucleu comun presupune identificarea promptă a enunţurilor, în pofida diferenţelor idiolectice.

Modelul general reuneşte toate elementele comparabile dintr-un număr de idiolecte care au un nucleu comun. Aceasta înseamnă că orice idiolect reprezintă o selecţie dintr-un model general.

Idiolectul, nucleul comun şi modelul general sunt deci noţiuni corelative, noţiunea de bază fiind aceea de idiolect. După părerea lui Ch.Hockett, considerând idiolectul ca un sistem matematic. nucleul comun ar reprezenta produsul algebric al unui grup de idiolecte (reunind numai trăsăturile marcate cu acelaşi semn), iar modelul general ar reprezenta suma lor algebrică (reunind atât trăsăturile comune, cât şi pe cele divergente , ale idiolectelor cu acelaşi nucleu comun).

Discuţiile purtate în jurul noilor concepte au mers de la corectarea şi precizarea definiţiilor date, până la contestarea totală a necesităţii introducerii lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Astfel, F.Lounsbury, la a cărui opinie a aderat şi U. Weinreich, a subliniat faptul că numai considerarea idiolectului ca repertoriu de trăsături justifică definirea nucleului comun şi a modelului general ca produs şi, respectiv, ca sumă algebrică . Considerarea lui ca structură complică datele problemei, excluzând o astfel de definire (*Results*, 1953, p.40).

Una dintre observaţiile critice cele mai întemeiate îi aparţine lui David Bidney, care a sesizat faptul că cele trei noţiuni în discuţie se referă la elemente total diferite: idiolectul desemnează fapte idiosincrasice, nucleul comun - tipuri, iar modelul general - ansambluri de trăsături (ibid., p.41).

R. Jakobson a respins categoric noţiunea de idiolect, considerând-o drept o ficţiune neraţională ("a somewhat perverse fiction"), deoarece, după expresia lui, " în limbă nu există proprietate privată: totul este socializat" (ibid., p.15). Orice vorbitor încearcă deliberat sau involuntar să se adapteze într-un fel sau altul interlocutorului, astfel încât există o permanentă întrepătrundere între idiolecte, un transport continuu dintr-un idiolect în altul. Noţiunea de idiolect ar putea servi numai pentru a desemna limbajul afazicului sau stilul unui scriitor, deşi, în cazul acestuia din urmă, intervin modele verbale determinate de tradiţia literară, de influenţe etc.

Analiza modului în care conceptele în discuţie sunt utilizate în clasificarea graiurilor regionale evidenţiază şi alte neajunsuri pe care le implică. Astfel, după părerea lui Twaddell , "Când nucleul comun este *foarte aproape* de totalitatea idiolectelor, ele sunt extrem de asemănatoare; când el *se apropie* de zero, spunem că există diferenţe dialectale". "Când există mai puţin decât un *nucleu comun complet*, mecanismul comunicării reflectă capacitatea umană de a face presupuneri juste asupra datelor incomplete". (ibid., p.37). Deci, în funcţie de dimensiunile nucleului comun al unui număr de idiolecte, se poate stabili dacă ele aparţin sau nu aceluiaşi dialect. Dar această

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

concepție despre definirea dialectului, readuce problema pe care o avea de soluționat și dialectologia tradițională: câte trăsături diferite (și de ce natură) trebuie să posede un anumit aspect lingvistic pentru a putea fi considerat drept o unitate aparte? În cazul în care dialectul este diferit în raport cu nucleul comun, întrebarea este ce înseamnă, "nucleu comun complet" și care este limita inferioară, cantitativă și calitativă, a trăsăturilor comune pentru a putea vorbi despre un singur dialect sau despre două dialecte diferite?

Singurul reper în plus pe care ni-l oferă concepția în discuție față de concepția tradițională este dat de faptul că, în definirea nucleului comun, intră, ca trăsătură obligatorie, organizarea isomorfă a elementelor considerate. Nu se formulează însă nici o indicație cu privire la ierarhia diverselor niveluri în interiorul acestor structuri isomorfe, astfel încât noțiunea de nucleu comun nu poate avea eficiența teoretică scontată.

Așa cum este definită, nici noțiunea de model general nu poate fi mult mai utilă pentru o clasificare tipologică. Dacă se poate vorbi despre un model general numai în condițiile existenței unui nucleu comun și dacă, pentru distingerea dialectelor între ele, este necesar ca nucleul comun să fie cât mai aproape de zero, rezultă că cercetarea tipologică nu poate fi îmbogățită prin considerarea, alături de trăsăturile comune mai multor idiolecte (cele care permit identificarea nucleului comun), a diferențelor dintre ele.

Noțiunile de nucleu comun și de model general par a servi la clarificarea unui alt aspect teoretic decât acelea discutate până acum. Pornind de la formularea lui Hockett, conform căreia o limbă " are un nucleu comun și un model general (ibid., p.40), putem defini mai exact raportul dintre dialectologie și orice studiu sincronic al unei limbi: dialectologia pune în evidență modelul general al unei limbi, luând în considerație nu numai asemănarile, ci și deosebirile dintre idiolecte, pe când celelalte studii sincronice evidențiază nucleul comun, trecând peste deosebirile dintre idiolecte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Această constatare poate explica o dată mai mult întârzierea cu care au apărut cercetările structurale în dialectologie. Cum cercetările sincronice obişnuite urmăreau să înfăţişeze structura a ceea ce Saussure numea "langue", iar cercetările dialectale urmăreau analiza elementelor de "parole", părea cu neputinţă aplicarea principiilor de bază ale cercetării structurale pentru a înfăţişa diversitatea aspectelor teritoriale.

După părerea noastră, introducerea noţiunii de idiolect a permis sublinierea elementelor de continuitate dintre cercetările sincronice obişnuite, care pornesc de la fapte convergente, şi cele dialectale, în care accentul cade asupra faptelor divergente. Explicaţia dată îşi găseşte confirmarea în părerea formulată de R. Barthes că prezenţa conceptului de idiolect ar dovedi insuficienţa dicotomiei saussuriene langue/parole. Se simţea nevoia unei entităţi intermediare (aşa cum o dovedeşte şi teoria "uzajului" a lui L. Hjelmslev): "o vorbire (parole) deja instituţionalizată, dar nu încă radical formalizabilă, aşa cum e limba (langue)" (Barthes, 1965, p. 93). De la acest nivel, cercetarea se poate efectua în ambele sensuri: spre "langue", şi spre "parole".

5.1.2.2. Dintre noţiunile discutate până acum, aceea care, în dezvoltarea ulterioară a cercetărilor structurale, a căpătat o valoare operaţională deosebită, a fost noţiunea de model general. Definirea ei nu s-a mai făcut însă în funcţie de noţiunile de idiolect şi de nucleu comun, ci ea a ajuns să denumească schema de referire pentru definirea dialectelor şi a raporturilor dintre ele. Termenul consacrat astăzi pentru un astfel de model general este acela de *diasistem*.

Diasistemul corespunde deci, în terminologia structurală, limbii standard din terminologia tradiţională (pentru această problemă, v. Stankiewicz, 1957, p.47 - 49). Între ele există însă deosebiri importante. Pe de o parte, diasistemul reprezintă o construcţia care poate abstractiza trăsăturile constante ale unui număr diferit de dialecte asemănătoare. După părerea lui G. Francescato,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

orice unitate, indiferent de dimensiunile ei, poate fi interpretată ca un diasistem (Francescato, 1965 b, p.1012, nota 2). Limba standard însă se bazează pe un dialect de prestigiu sau e o formulă de compromis, determinată cultural (Stankiewicz, 1965, p.47). Ea nu reprezintă deci o constructă.

Pe de altă parte, dialectologia tradițională raportează la limba standard trăsături izolate prezente într-un dialect, pe când diasistemul oglindește, prin însăși structura lui, relațiile existente între trăsăturile aparținând sistemelor pe care le grupează laolaltă. G. Francescato subliniază tocmai acest aspect, arătând că reunirea mai multor variante într-o unitate nu poate fi justificată *decât* din punct de vedere structural (Francescato, 1965 b, p.1013). La nivelul foneticii, de exemplu, gruparea se realizează în funcție de unitățile fonematice și nu de variantele fonetice prezente în graiurile considerate.

Diasistemul reprezintă un model general în măsura în care include atât elementele comune unui număr de dialecte, cât și diferențele dintre ele. Fiecare dialect selectează câte un subgrup al fondului comun (Saporta, 1965, p.218). Deci, orice diasistem se construiește pe baza comparării unor sisteme dialectale, dar, așa cum remarca Sol Saporta, el nu reprezintă propriu-zis o descriere structurală a unui grup de dialecte asemănătoare, ci un fel de "arsenal transcripțional" al unor descrieri structurale separate (ibid.)

Construirea unor diasisteme implică soluționarea problemei limitelor asemănării și ale deosebirii dintre două sau mai multe variante grupate împreună. G. Francescato subliniază două aspecte legate de această problemă. În primul rând, pentru construirea unui diasistem, paralelismul aparent dintre două sau mai multe dialecte trebuie să-și dovedească validitatea atât la nivelul paradigmatic, cât și la nivel sintagmatic. El trebuie să poată fi constatat deci la toate nivelurile structurii lingvistice, inclusiv la nivelul structurii cuvântului (Francescato, 1965 a, p.485).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În al doilea rând, diasistemul include cu obligativitate trăsătura genealogică, întrucât el trebuie să sugereze faptul că dialectele considerate derivă dintr-o unitate anterioară comună (ibid.) şi să permită chiar reconstituirea structurii acesteia (Francescato, 1965 b, p.1016).

După părerea lui Francescato, diferenţele dintre structurile grupate în acelaşi diasistem pot fi diferenţe în realizarea unor unităţi şi numai parţial diferenţe de sistem.Când apar variaţii mai mari, care nu pot fi clasate într-un diasistem, înseamnă că este vorba despre o altă unitate dialectală (Francescato, 1965 a, p.488 - 489). Ariile dialectale sunt deci arii în care poate fi identificat acelaşi diasistem.

Câteva precizări apar şi într-un studiu al lui A. de Vincenz, care afirmă că diasistemul se caracterizează prin "prezenţa unor trăsături absente în domeniile vecine şi prin absenţa unor trăsături prezente în aceste domenii" (de Vincenz, 1965, p.1021).

Dacă teoretic lucrurile par relativ clare, practic intervin o serie de dificultăţi.

a) Cerinţa paralelismului exhaustiv (la toate nivelele lingvistice) este foarte greu de îndeplinit. Este semnificativ faptul că toate cercetările structurale şi încercările practice de construire a unor diasisteme s-au limitat la nivelul fonologic, ba chiar mai mult, la vocalism (v., de ex., Cochrane, 1959, p.69 - 88; Heilmann, 1965, p.1019 - 1102; Moulton, 1960, p.155 - 182 etc.).

Situaţia se poate explica şi prin aceea că dialectologia structurală procedează, aşa cum am precizat anterior, prin reinterpretarea datelor dialectologiei tradiţionale (or, materialul furnizat de cercetările tradiţionale aparţine, în primul rând, domeniului foneticii; mai puţin numeroase, diferenţele gramaticale dintre dialecte au fost mai puţin studiate), dar şi prin divergenţele procedurale existente în cercetarea structurală a gramaticii, ca şi prin insuficienta clarificare metodologică în cercetarea lexicului (dialectologia tradiţională furnizează şi o imensă cantitate de fapte

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lexicale, pe care, cel puţin până în prezent, dialectologia structurală nu le-a utilizat).

b) Problema stabilirii ariilor dialectale în funcţie de diferenţele dintre diasisteme se complică în cazul dialectelor foarte asemănătoare. G. Francescato remarca faptul că, în aceste condiţii, variaţiile de la un diasistem la altul sunt limitate ca număr şi ca semnificaţie (Francescato, 1965 a, p.488). De aceea, este dificil de decis când se poate vorbi despre o altă unitate dialectală și când este vorba de o simplă variaţie de diasisteme. În fond, Francescato nu precizează natura variaţiilor în sistem admise în cadrul aceluiaşi diasistem, tocmai pentru că limita dintre diasisteme este foarte labilă, depinzând mult de specificul graiurilor a căror reducţie o operează.

5.1.3. Dificultăţile esenţiale pe care le ridică cercetarea structurală în dialectologie sunt determinate de *criteriile* folosite pentru descrierea și gruparea în diasisteme a diferitelor aspecte lingvistice teritoriale. Aceste criterii sunt *inventarul* și *distribuţia* unităţilor lingvistice.

Stabilirea inventarului fonologic al unui dialect, presupune aplicarea observaţiei și a transcrierii fonetice la *întregul* lexic al unui dialect (cerinţa a fost formulată explicit, de Fourquet, 1957, p.293. V. şi afirmaţia lui Em. Petrovici asupra posibilităţii de stabilire a sistemului fonologic și morfologic al fiecărui grai pe baza chestionarelor *lexicale*, din Petrovici, 1959, p.187). Ignorarea unor elemente lexicale poate duce la ignorarea unor posibilităţi distribuţionale, ceea ce împiedică determinarea exactă a poziţiei în sistem a anumitor foneme.

Dificultatea cunoașterii integrale a lexicului unui dialect trebuie conjugată cu aceea produsă de coexistenţa mai multor sisteme în acelaşi grai (v., de ex., materialul prezentat de Gr. Rusu, 1957, p.127 - 138), ba mai mult, chiar la acelaşi vorbitor (v. Cazacu, 1966, p.33 - 40). În aceste condiţii, inventarul şi distribuţia unităţilor minimale pot fi stabilite, după părerea lui J. Fourquet, degajând

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

norma graiului, prin eliminarea variaţiilor întâmplătoare. Practic însă, este foarte greu de decis ce reprezintă normă şi ce reprezintă variaţie accidentală în structura unui dialect. Dacă se apelează la un criteriu statistic de selecţie a formelor şi se consideră frecvenţa ridicată drept indiciu al normei, descrierea obţinută nu va putea exprima faptul caracteristic al coexistenţei formelor.

De aceea, o serie de cercetători au subliniat necesitatea adoptării unei metodologii mai elastice în cercetarea structurală a graiurilor, în virtutea căreia să fie luate în consideraţie nu numai trăsăturile distinctive, ci şi cele nedistinctive şi să se poată diferenţia elementele nucleare ale sistemului unui grai de elementele marginale ale acestuia (elemente cu un randament funcţional scăzut, permeabile la variaţia liberă, facultative etc.) (v. Stankiewicz, 1957, p.54 - 57 şi Avram, 1962, p.621 - 623). De fapt, mai ales în cazul dialectelor foarte asemănătoare, ceea ce contează este tocmai structura acestor zone marginale, deosebirile nucleare fiind destul de reduse cantitativ şi chiar calitativ.

Abordarea diferenţelor dialectale numai în termenii diferenţelor de inventar şi de distribuţie nu poate reflecta întotdeauna adecvat realitatea structurii dialectale a unei limbi. Există situaţii în care două dialecte, deşi au acelaşi inventar şi aceeaşi distribuţie, sunt unităţi independente şi nu pot fi grupate împreună.

Analizând graiurile prezente în câteva localităţi din Banat şi constatând că ele sunt identice din punctul de vedere al inventarului şi al distribuţiei, Em. Vasiliu a demonstrat că aceste graiuri aparţin totuşi la două subtipuri diferite (Vasiliu, 1967 a). Deosebirile existente nu au putut fi puse în evidenţă decât prin raportarea trăsăturilor caracteristice fiecăreia dintre cele două unităţi la cele ale unei a treia unităţi: limba standard. Deoarece descrierea în termenii inventar - distribuţie trebuie suplimentată cu un tablou de corespondenţe cu al treilea dialect, înseamnă că ea apare ca redundantă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În general, se consideră că identitatea distribuțională este mai importantă pentru reducția variantelor teritoriale decât cea de inventar. Dar, luând în considerație, pe lângă diferențele fonologice, și diferențele morfofonemice sau pe cele morfologice, este posibil ca o serie de variante teritoriale să fie caracterizate prin identitate fonologică, dar prin deosebiri morfofonemice sau invers. În acest caz, cercetarea structurală nu poate decide care elemente au prioritate în stabilirea apartenenței unei variante la o unitate de rang superior.

Dialectologia structurală nu a reușit însă să cuprindă întreaga complexitate a structurii dialectale și prin faptul că nu dispune de posibilitatea de a defini dialectele în raport cu coordonata temporală.

G. Francescato a încercat rezolvarea acestui deziderat prin introducerea distincției monocronic - sincronic - diacronic (Francescato, 1965 b, p.1015 - 1017). Cercetarea monocronică abordează sistemul unui grai ca pe un "corpus" închis, pe când cercetarea sincronică procedează prin confruntarea elementelor paralele din sistemele graiurilor aparținând aceluiași diasistem. În felul acesta, distribuția spațială este proiectată pe axa timpului, ceea ce ar permite obținerea unor rezultate privind istoria sistemelor considerate. Dialectologia structurală ar oferi astfel posibilitatea alcătuirii unei stratigrafii nu numai a cuvintelor (așa cum izbutea dialectologia tradițională), ci și a fonemelor, a formelor morfologice etc.

Pe de altă parte, Francescato afirmă că cercetarea diacronică nu exclude prezentarea descriptivă: sistemele lingvistice succesive pot fi confruntate numai după ce au fost descrise monocronic. ţinând seama de interrelația sistemelor sincronice, cercetarea diacronică se poate efectua, susține același autor, fie dinspre un sistem primar, interpretat monocronic, spre variabilele sincronice (variante aparținând aceluiași diasistem), rezultate prin diversificare, fie invers, *reconstituind sistemul primar printr-o cercetare a variantelor* sincronice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

De fapt, soluţia propusă de G. Francescato nu oferă o rezolvare a problemei în discuţie cu mijloacele cercetării structurale, ci presupune corelarea datelor acesteia cu datele oferite de lingvistica istorică tradiţională. Transpunerea divergenţelor spaţiale în divergenţe temporale, pe care o presupune cercetarea sincronică, aşa cum o concepe Francescato, implică explicarea unor paralelisme sau diferenţe dintre sistemele aparţinând aceluiaşi diasistem, cu ajutorul datelor de istorie a unei anumite limbi.

Soluţia lui Francescato implică, în ultimă instanţă, stabilirea unei distincţii între arhaisme şi inovaţii în interiorul sistemelor dialectale. Or, ca metodă strict procedurală, metoda structurală nu poate conduce spre un astfel de rezultat. Este relevantă în acest sens observaţia cercetărilor T.M.Sudnik şi S.M.Şur, care susţin că, în dialectologia structurală, planul spaţial şi cel temporal sunt proiectate unul pe celălalt, ceea ce implică *suprimarea* deosebirilor calitative dintre ele. Toate trăsăturile, indiferent de natura lor, sunt aduse la acelaşi numitor şi studiate ca atare.

Din cele prezentate până acum, rezultă că principala realizare a dialectologiei structurale este depăşirea "atomismului" dialectologiei tradiţionale, prin utilizarea inventarului şi distribuţiei unităţilor lingvistice drept criteriu al reducţiei variantelor teritoriale. Acest criteriu nu se dovedeşte însă întotdeauna satisfăcător, deosebirile regionale neputând fi explicate, fără excepţie, în aceşti termeni.

Complexitatea structurii dialectale, precum si raportul dintre factorul spaţiu şi factorul timp în diferenţierea aspectelor teritoriale nu pot fi studiate decât renunţând la rigorile structuralismului extremist şi luând în consideraţie şi elementele marginale, trăsăturile nedistinctive etc.

5.1.4. Clasificarea tipologică a graiurilor regionale pe baza principiilor gramaticii transformaţionale reprezintă o sinteză între clasificarea distribuţională, preconizată de dialectologia structurală, şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cea istorică, preconizată de dialectologia tradițională (v. Vasiliu, 1966, p.96 - 97).

Dialectologia tradițională sesiza existența unei ierarhii a trăsăturilor utilizate pentru clasificarea tipologică a dialectelor, dar nu putea furniza criterii pentru transpunerea ei într-o clasificare nearbitrară, dată fiind considerarea izolată a faptelor. Dialectologia structurală subliniază importanța distribuției diverselor elemente în cadrul sistemului limbii, dar nu are posibilitatea de a evalua exact raportul dintre diferite subsisteme ale ei.

În cazul gramaticii transformaționale, ierarhia valorică a trăsăturilor care servesc la alcătuirea clasificării tipologice este dată de însăși structura gramaticii: aceasta presupune existența unor *nivele succesive* la care se grupează, într-o *anumită ordine*, regulile.

Ierarhizarea valorică a trăsăturilor oferă posibilitatea efectuării unei grupări adecvate a graiurilor în tipuri și subtipuri, deoarece permite evaluarea gradului de asemănare sau de deosebire dintre mai multe graiuri.

În capitolul de precizări teoretice menționam faptul că, între fonologiile graiurilor dacoromâne, se poate stabili un raport de incluziune, regulile aparținând intersecției non -vide fiind ordonate diferit în diferite graiuri. Criteriile clasificării tipologice sunt deci, pentru gramatica transformațională:

(a) prezența sau absența anumitor reguli într-un grai;

(b) ordonarea regulilor.

În cazul dacoromânei, de exemplu, nucleul de reguli comune tuturor graiurilor cuprinde două categorii de reguli:

(a) reguli ordonate *identic* în toate graiurile; acestea permit caracterizarea lor, indiferent de deosebirile pe care le prezintă, ca graiuri ale dacoromânei;

(b) reguli ordonate *diferit* în raport cu prima categorie; acestea permit identificarea unor tipuri dialectale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Regulile specifice fiecărui tip dialectal, deci regulile necomune, permit delimitarea de subtipuri, varietăţi şi subvarietăţi. Ele se ordonează obligatoriu *după* regulile comune din categoria (a). Deşi Em. Vasiliu pare a înclina spre ideea că toate regulile specifice unui tip dialectal se ordonează după întregul nucleu al regulilor comune (deci şi după regulile din categoria (b)) (v. Vasiliu, 1967 b, p.257), observaţiile pe care le-am formulat cu privire la ordonarea regulilor în graiurile din Moldova ne determină să considerăm că regulile specifice unei unităţi tipologice pot fi ordonate atât *înainte* cât şi *după* categoria (b) de reguli ale nucleului comun.

Rangul unei unităţi tipologice se poate stabili deci în funcţie de locul regulii care permite identificarea ei în sistemul regulilor fonologice: regulile ordonate la nivel superior în cadrul sistemului delimitează unităţi tipologice de rang superior, rangul descrescând cu fiecare aplicare a altor reguli ordonate la nivel inferior.

Arătam în partea introductivă că regulile ciclice şi regulile de redundanţă lexicală, sunt, în general, aceleaşi în graiurile aparţinând aceleiaşi limbi, diferenţele intervenind, de obicei, la nivelul fonologiei cuvântului. O tipologie a graiurilor se poate deci realiza pe baza regulilor ordonate la acest nivel.

Locul unei anumite reguli în sistem permite deci determinarea obiectivă a importanţei ei. Considerăm că, în felul acesta, se găseşte o rezolvare satisfăcătoare principalului neajuns al repartizărilor teritoriale tradiţionale ale graiurilor: alegerea trăsăturilor lingvistice luate în consideraţie, distincţia între trăsături esenţiale şi trăsături minore.

Clasificarea tipologică în funcţie de ordinea aplicării regulilor care exprimă caracteristicile unui număr de graiuri prezintă şi un alt avantaj. În măsura în care sunt respectate cerintele simplităţii şi ale unei puteri explicative mari, ordinea aplicării regulilor în gramatică reproduce ordinea temporală reală a schimbărilor (v. Halle, 1962, în special p. 66 şi 70-72). Printr-o ordonare optimă a regulilor se poate deci pune în evidenţă raportul dintre arhaisme şi inovaţii în structura

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

graiurilor și se poate efectua o evaluare a caracterului lor arhaic sau inovator.

În felul acesta, nu mai este necesară identificarea elementelor considerate tradițional arhaisme, identificare imposibilă, de altfel, în cadrul unei abordări strict sincronice a faptelor regionale, întrucât presupune raportarea la limba de bază. “Arhaismele. reies din însuși sistemul de reguli adoptat, sistem care, cel puțin în parte, poate oferi și o cronologie a inovațiilor (regulile ordonate liber nu pot servi acestui scop).

Dialectologia transformațională are deci capacitatea de a diferenția, în cadrul uneia și *aceleiași prezentări*, variațiile determinate de factorul spațiu și cele determinate de factorul timp.

Ea reușește să reflecte adecvat realitatea dialectală și prin posibilitatea pe care o are de a lua în considerație întreaga varietate faptică. Această posibilitate este dată de distincția, prezentă în cadrul gramaticii, între regulile obligatorii și cele opționale. În cazul unor fenomene fluctuante, indicând ca opțională aplicarea regulilor care le exprimă, putem subsuma o varietate regională unei anumite clase tipologice, fără a ignora vreuna dintre formele în circulație.

Pe de altă parte, distincția între structura de adâncime a unei secvențe și structura ei de suprafață, permite detectarea situațiilor de ambiguitate, punând în evidență existența unor asemănări mai profunde, atunci când acestea sunt mascate de diferențe superficiale și invers, facilitând descoperirea diferențelor, în pofida asemănărilor superficiale.

5.2.0. Configurația subdiviziunilor de rang inferior care se pot stabili în cadrul grupului graiurilor din Moldova este dependentă de natura parametrilor folosiți și de numărul lor. Se poate realiza, de exemplu, o tipologie a graiurilor din Moldova luând în considerație numai grupul regulilor de palatalizare a labialelor (regulile (20) - (29)).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În clasificarea tipologică pe care o propunem am încercat să ţinem seama, de întregul sistem al regulilor fonologici cuvântului care explică formele înregistrate în Moldova.

Atât pentru cazurile în care intervin diferenţe de ordonare a unor reguli, cât şi pentru cazurile - mult mai numeroase - în care diferitele variante fonetice ale aceluiaşi cuvânt, prezente în graiul din diverse localităţi, se explică prin aplicarea (sau neaplicarea) anumitor reguli în graiul din localitatea respectivă, am adoptat un sistem binar de clasificare. Acest sistem este bazat pe delimitarea grupului localităţilor care cunosc o anumită ordonare a regulilor sau o anumită regulă, de grupul localităţilor care nu cunosc ordonarea sau regula respectivă. Este de la sine înţeles că regulile prezente în toate punctele studiate şi ordonate identic nu pot servi la realizarea unei clasificări tipologice.

5.2.1.1. Pornind de la existenţa a două serii de forme: *ʃəsə, ʃəpte, cəmeʃə, ʃərpe, ʃəde,* şi *ʃase, ʃapte, cəmaʃə, ʃarpe, ʃade,* explicabile prin ordonarea diferită a regulilor depalatalizării lui [ʃ ', j '] (11) şi a trecerii vocalelor anterioare în vocale centrale după consoane dure (12) în raport cu regulile monoftongării lui [e̯a] la [e], în condiţiile prezenţei unei vocale palatale în silaba următoare (8) - (10), Em. Vasiliu delimitează două tipuri dialectale, denumite convenţional "moldovenesc" şi "muntenesc" (v. Vasiliu, 1966, p.81 - 82).

Graiurile aparţinând primului tip (I) se caracterizează prin prezenţa primei serii de forme menţionate, serie care - aşa cum am arătat -, presupune producerea schimbărilor pe care le-am indicat în ordinea:

(1) monoftongare;

(2) depalatalizare;

(3) modificarea vocalelor anterioare după consoane dure.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În graiurile aparținând celui de al doile tip (II) sunt prezente formele din seria a doua, ceea ce implică următoarea ordonare a schimbărilor enumerate mai sus:

(1) depalatalizare;

(2) modificarea vocalelor anterioare după consoane dure;

(3) monoftongare.

5.2.1.2. Înainte de a preciza în care tip dialectal se încadrează graiurile din Moldova, ne permitem să semnalăm faptul că limba standard reprezintă un subtip al graiurilor muntenești, întrucât ea cunoaște exclusiv a doua serie de forme citată. Diferențele existente între limba standard și alte graiuri de tip muntenesc sunt date de ordonarea unor reguli, în general, independente de analiza în flective a cuvintelor. Astfel, graiurile de tip muntenesc cunosc o regulă facultativă de repalatalizare a lui [ʃ , j] și de restabilire a vocalismului [e, i] după noile elemente de timbru palatal. Pentru limba standard, înainte de aceste reguli, trebuie formulată o regulă de monoftongare a lui [*∂a*] (rezultat din [ḛa] precedat de [ʃ , j] depalatalizate) la [a] (de tipul regulii descrise de noi sub (13)). Numai astfel se pot obține formele *ʃarpe, ʃapte, ʃase, jale* etc., dar și *ʃ'i, ʃ' ir, j' eratic* etc. În celelalte graiuri de tip muntenesc, această regulă nu mai este necesară, modificarea lui [*∂*, ↑], în [e, i] după [ʃ', j'] (repalatalizate) efectuându-se în toate cazurile. Se obțin astfel formele *ʃ' i, ʃ' ir, j' eratic* etc., dar și *ʃ' ḛarpe, ʃ' ḛapte, ʃ' ḛase, j' ḛale* etc.

5.2.1.3. În privința ordonării regulilor prezente în graiurile din Moldova, am semnalat faptul că, în aceste graiuri, se înregistrează mai ales forme din prima serie indicată anterior. Forme de tip muntenesc apar în unele puncte din jumătatea de sud a Moldovei. De obicei, aceste forme alternează cu cele de tip moldovenesc. În punctul 537, plasat în jumătatea de nord a Moldovei, apare o singură formă de tip muntenesc în *ALR s.n. IV*, în timp ce în *ALRT II* același cuvânt apare cu forma de tip moldovenesc. În punctul sudic 605, subiectul anchetat

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru Atlas și-a corectat unul dintre răspunsuri, în care indicase forma de tip muntenesc, înlocuind-o cu forma moldovenească. În punctele sudice 584, 596, 610, formele de tip muntenesc sunt sporadic înregistrate, alături de ele fiind notate forme de tip moldovenesc.

În ceea ce privește notațiile lui Weigand, am arătat că forme de tip muntenesc sunt înregistrate consecvent numai în două puncte: 561 și 566, reprezentând localitățile din sudul Moldovei Soveja și Mîndrești - Munteni (fostul jud. Putna, actualmente - jud. Vrancea și, respectiv, Galați). Aceste două localități au apărut prin imigrarea unor locuitori din Muntenia (v. Giurescu, 1957, p. 99, și Cazacu, 1966, p.80). Denumirea de *Mîndrești - Munteni* este elocventă în acest sens (v. Iordan, 1968, p.241), iar despre locuitorii comunei Soveja se știe că provin din Rucăr și Dragoslavele (jud. Argeș) (v. Diaconu I, 1930, p.XXXIV).

Punctele anchetate de Weigand nu au fost luate în considerație în cadrul clasificării tipologice pe care am alcătuit-o, aceasta referindu-se exclusiv la rețeaua *ALR*. Precizările pe care le-am formulat au avut numai rolul de a servi ca argument în favoarea demonstrării ideii că graiurile din punctele de care ne-am ocupat aparțin integral *tipului dialectal moldovenesc*. "Excepțiile" semnalate nu modifică această caracterizare a lor. Ele se explică fie prin pătrunderea unor forme din regiunile învecinate (nord - estul Munteniei) - pentru jumătatea sudică a Moldovei - , fie prin pătrunderea unor forme din limba standard (p.537), fie prin existența unei populații imigrate din regiuni în care se vorbesc graiuri de tip muntenesc. Ținând seama de precizările de mai sus, putem proceda la realizarea unei clasificări tipologice a graiurilor din Moldova.

5.2.2. În capitolul precedent, am stabilit că, în general, regulile care explică formele înregistrate în punctele studiate au o ordonare similară . Diferențele sunt de obicei determinate de prezența sau absența anumitor reguli în diversele graiuri. Excepție face numai regula (6) (trecerea lui [e] la [ə] după labiale), care,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

într-un grup de graiuri, este ordonată la nivelul regulilor dependente de analiza în formative a cuvintelor, iar în alt grup, mai mare, printre regulile independente de această analiză, dar înainte de regulile (11), (12).

Ordonarea regulii (6) permite deci stabilirea unei prime distincții între graiurile în discuție:

- aparțin *subtipului A* , caracterizat prin ordonarea regulii (6) la nivelul regulilor independente de analiza în formative a cuvintelor, graiurile din punctele: 388, 385, 375, 381, 363, 370, 378, 213, 402, 394, 387, 424, 412, 418, 420, 518, 552, 554, 550, 538, 516, 556, 522, 558, 536, 540, 512, 526, 530, 532, 528, 510, 508, 582, 618, 590, 614, 600 (ancheta Pop) și toate punctele anchetate în Moldova de Emil Petrovici(386, 414, 365, 520, 551, 537, 514, 531, 605);

- aparțin *subtipului B* , caracterizat prin ordonarea regulii (6) înainte de suprimarea joncturilor de formativ, graiurile din punctele: 588, 584, 592, 596, 594, 610, 704 (ancheta Pop).

5.2.3. Am arătat că regulile (20) - (23) (introducerea unui element constrictiv palatal între labială și iot, acomodat la caracteristicile labialei) precedă celelalte reguli ordonate înainte de regulile (11), (12) (depalatalizarea lui [ʃ' ʒ'] și trecerea vocalelor anterioare în seria centrală după consoane dure). Ele sunt însă comune tuturor graiurilor de care ne ocupăm, deci nu pot fi utilizate pentru o clasificare tipologică. După regulile (20) - (23) se ordonează regulile (8a, b, c), (9), (10) (modificarea lui [e̯a] în [e] și a lui [i̯a] în [i̯e]). Regulile (8a) (modificarea lui [e̯a] urmat de o silabă conținând o vocală palatală) și (8c) (modificarea lui [i̯a] în [i̯e] sunt, de asemenea, prezente în toate graiurile din Moldova.

Regulile (8b) și (9) (modificarea lui [e̯a] final în [ę]) nu se aplică însă în câteva puncte aparținând subtipului B; deci prezența sau

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

absența lor permit efectuarea unei distincții în cadrul acestui grup de graiuri:

- aparțin *varietății* B_a , care cunoaște regulile (8b), (9), graiurile din punctele: 588, 592, 610, 704;

- aparțin *varietății* B_b, care nu cunoaște regulile (8b), (9), graiurile din punctele: 584, 596, 594.

Regulile (8b) și (9) se aplică în toate punctele aparținând subtipului A.

5.2.4. Așa cum am arătat, nu putem preciza locul în care se inserează în sistemul prezentat regulile (26) (obținerea stadiilor [h', y], (25) (obținerea stadiilor [pk', bg', fk', vg']), (24) (obținerea stadiului [mń]), ele situându-se în orice caz după regulile (20) - (23) (obținerea primelor stadii de palatalizare: [ph', by, fh', vy, m$\tilde{y}$]) și înainte de (27) (obținerea stadiilor [$\hat{s}$, $\hat{z}$] de palatalizare a lui [f, v]).

Întrucât regulile (11), (12) (depalatalizarea lui [ʃ', ʒ'] și modificarea vocalelor anterioare după consoane dure) sunt generale în graiurile pe care studiem, iar (27) se ordonează după aceste reguli, rezultă că următorul criteriu de clasificare este reprezentat de regulile (26),(25), (24). Stadiile de palatalizare a labialelor [p, b, m], obținute cu ajutorul regulilor (24) și (25), sunt însă comune tuturor graiurilor din Moldova ([mń, pk', bg', vg']). În palatalizarea lui [f], regula (25) nu se aplică niciodată în aceste graiuri, iar regula (26) se aplică întotdeauna (rezultatul este stadiul [h']).

Vom utiliza deci pentru clasificare numai regulile (25) și (26) aplicate lui [v]. Întrucât (26) este ordonată înainte de (25), vom ține seama mai întâi de distincția pe care o stabilește această regulă:

- aparțin *varietății* A_a, care cunoaște regula (26) în palatalizarea lui [v], graiurile din punctele: 388, 385, 213, 402, 394, 387, 424, 412, 418, 420, 518, 540, 552, 554, 550, 538, 516, 556, 522, 558, 536, 512, 526, 530, 532, 528, 510, 508, 618, 590, 614, 600

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(ancheta Pop) și din toate punctele anchetate de Em. Petrovici (386, 414, 365, 520, 551, 537, 514, 531, 605);

- aparțin *varietății* A_b, care nu cunoaște regula (26) în palatalizarea lui [v], graiurile din punctele: 375, 381, 363, 370, 378, 582.

În toate graiurile care fac parte din subtipul B, atât regula (26) cât și regula (25) se aplică în palatalizarea lui [v]. Deci și regula (25) servește numai la clasificarea graiurilor din subtipul A, dar numai a celor din varietatea A_a, întrucât ea este prezentă în toate graiurile din varietatea A_b.

În cadrul varietății A_a, se disting:

- *subvarietatea* $A_{a\alpha}$, caracterizată prin prezența regulii (25) în palatalizarea lui [v], reprezentată de punctele: 387, 412, 552, 516, 522, 536, 528, 508, 618, 590, 614, 600 (ancheta Pop) și 365, 605 (ancheta Petrovici).

- *subvarietatea* $A_{a\beta}$, caracterizată prin absența lui (25) în palatalizarea lui [v], reprezentată de punctele: 388, 385, 402, 213, 394, 424, 418, 540, 542, 554, 550, 538, 556, 558, 512, 526, 530, 532, 510 (ancheta Pop) și 386 , 414, 520, 551, 537, 514, 531 (ancheta Petrovici).

5.2.5. Dintre regulile palatalizării labialelor, numai (27) (obținerea stadiilor [$\hat{s}$, $\hat{z}$]) mai poate îndeplini un rol în clasificarea graiurilor, întrucât (29) (suprimarea labialelor din grupurile rezultate din palatalizare) se aplică în toate localitățile ca o regulă opțională. Regula (27) este ordonată liber în raport cu alte reguli. Neavând argumente contra, am ales-o prima dintre aceste reguli, pentru motive care țin de simplitatea clasificărilor și pentru a nu introduce alte criterii înaintea criteriului unic reprezentat de palatalizarea labialelor.

Regula (27) se aplică în toate punctele aparținând subvarietății $A_{a\beta}$. Ea permite stabilirea unor subdiviziuni numai în cadrul graiurilor aparținând subvarietății $A_{a\alpha}$ și al graiurilor aparținând subvarietății A_b.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Am semnalat faptul că labialele care se disting numai prin prezența sau absența sonorității nu se palatalizează în mod obligatoriu în același stadiu, într-o anumită localitate. Ca atare, pentru clasificarea graiurilor din subvarietatea $A_{a\alpha}$ am considerat separat aplicarea regulii (27) pentru [v] și pentru [f], iar pentru graiurile din varietatea A_b, nu am ținut seama decât de aplicarea lui (27) în palatalizarea lui [f], întrucât, în cazul palatalizării lui [v], absența lui (26) (obținerea stadiilor [h', y]) face imposibilă aplicarea lui (27).

În cadrul subvarietății $A_{a\alpha}$ se disting subvarietățile:

- $A_{a\alpha 1}$, caracterizată prin prezența regulii (27) în palatalizarea lui [v]. Punctele care o reprezintă sunt: 387, 412, 552, 516, 522, 536, 528, 590, 600 (ancheta Pop) și 365 (ancheta Petrovici);

- $A_{a\alpha 2}$, caracterizată prin absența regulii (27) în palatalizarea lui [v]. Punctele care o reprezintă sunt: 508, 618, 614 (ancheta Pop) și 605 (ancheta Petrovici). Adăugăm faptul că, în aceste puncte, (27) nu se aplică nici în cursul palatalizării lui [f]. Deci, prezența sau absența regulii (27) în palatalizarea lui [f] poate constitui un criteriu de clasificare numai pentru graiurile din subvarietatea $A_{a\alpha 1}$.

Vom distinge astfel două noi subvarietăți:

- $A_{a\alpha 1.1}$, în care regula (27) se aplică și lui [f]. Este vorba despre punctele: 412, 552, 516, 522, 536, 528 (ancheta Pop) și 365 (ancheta Petrovici); și

- $A_{a\alpha 1.2}$, în care regula (27) nu se aplică în palatalizarea lui [f]. Este vorba despre punctele: 387, 590, 600 (ancheta Pop).

În cadrul varietății A_b, se disting subvarietățile:

- $A_{b\alpha}$, reprezentată de punctele 375, 381, 363, 378, în care se aplică regula (27) în palatalizarea lui [f] și

- $A_{b\beta}$, reprezentată de punctele 370, 582, în care regula (27) nu se aplică nici pentru [f].

5.2.6. Clasificarea graiurilor din Moldova poate fi aprofundată, în sensul că, într-o clasificare foarte amănunțită, aproape fiecare punct poate reprezenta o altă subvarietate; am putea afirma

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

astfel că regulile oferă și posibilitatea caracterizării graiului din fiecare punct, prin găsirea trăsăturii lui distinctive.

Cum majoritatea regulilor care se aplică după (11), (12) (depalatalizarea lui [ʃ' ,j'] și modificarea vocalelor anterioare după consoane dure) sunt ordonate liber (excepție fac numai regulile (28) (substituirea oclusivelor palatale prin africate prepalatale) și (31a) (substituirea lui [k', g'] prin [t', d']), ordonate în mod necesar după regulile (32a) (fricatizarea lui [ĉ, ĝ]) și (31b) (substituirea lui [t', d'] prin [k', g'])), ordinea alegerii lor pentru stabilirea de noi subdiviziuni este determinată exclusiv de criteriul economiei clasificării. Ca atare, o regulă poate fi utilizată drept criteriu de clasificare la nivele diferite, în fiecare dintre subvarietățile considerate.

Grupările pe care le-am stabilit sunt:

a) *în cadrul subvarietății* $A_{aal.1}$:

- în raport cu aplicarea sau non-aplicarea regulii (16) (deschiderea timbrului lui [∂] protonic medial), subvarietățile: $A_{aal.1.1.}$ (cunoaște regula (16)), reprezentată de punctele : 552, 516, 522, 536 (ancheta Pop) și 365 (ancheta Petrovici), și $A_{aal.1.2.}$ (fără regula (16)), reprezentată de punctele 412 și 528 (ancheta Pop);

- în raport cu regula (14b) (închiderea lui [∂] final la [ɨ]), în cadrul subvarietății $A_{aal.1.1}$ se pot stabili grupările: $A_{aal.1.1.1.}$ (cunoaște regula (14b)), reunind punctele 552, 516 (ancheta Pop) și 365 (ancheta Petrovici), și $A_{aal.1.1.2}$ (fără regula (14b)), reunind punctele 522 și 536 (ancheta Pop). Cunoscând regula (32b) (fricatizarea lui [ḑ]), punctele 552 (ancheta Pop) și 365 (ancheta Petrovici) se grupează împreună. Ele pot constitui subvarietatea $A_{aal.1.1.1.1.}$, opusă subvarietății $A_{aal.1.1.1.2.}$, reprezentată de punctul 516 (ancheta Pop), în care regula (32b) nu se aplică. Distincția dintre punctele 522 și 365 este dată de aplicarea și, respectiv, non-aplicarea regulii (30) (palatalizarea dentalelor în stadiile [t', d']). Am putea

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

adăuga deci subvarietățile $A_{a\alpha 111111}$ și $A_{a\alpha 111112}$, reprezentate de fiecare dintre aceste două puncte.

Tot regula (30) ne permite să distingem subvarietatea $A_{a\alpha 11121}$, reprezentată de punctul 522, de subvarietatea $A_{a\alpha 11122}$, reprezentată de punctul 536.

Distincția dintre punctele 412 și 528, grupate în subvarietatea $A_{a\alpha 112}$, poate fi făcută pe baza regulii (33) (modificarea lui [v] inițial în [h], înainte de [o, u]): 528, care cunoaște această regulă, ar reprezenta subvarietatea $A_{a\alpha 1121}$, iar 412, care nu cunoaște această regulă, subvarietatea $A_{a\alpha 1122}$

b) *în cadrul subvarietății* $A_{a\alpha 12}$:

- î n raport cu regula (16) (deschiderea timbrului lui [ə] protonic medial),se pot distinge subvarietățile:

- $A_{a\alpha 121}$, care reunește punctele 387 și 590 (ancheta Pop) și

- $A_{a\alpha 122}$, reprezentată prin punctul 600 (regula (16) nu se aplică în acest punct).

Cele două puncte aparținând subvarietății $A_{a\alpha 121}$ se disting prin aplicarea regulii (32b) (fricatizarea lui [ḑ]) (punctul 387) și, respectiv non-aplicarea ei (punctul 590). Le putem desemna ca reprezentante ale subvarietăților $A_{a\alpha 1211}$ și $A_{a\alpha 1212}$.

c) *în cadrul subvarietăților* $A_{a\alpha 2}$:

- în raport cu regula (16) (deschiderea timbrului lui [ə] protonic medial) se disting grupările:

- $A_{a\alpha 21}$ (cunoaște regula (16)), reprezentată de punctul 605 (ancheta Petrovici) și

- $A_{a\alpha 22}$, reunind punctele: 508, 618, 614 (ancheta Pop).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Utilizând regula (30) (palatalizarea dentalelor în stadiile [t', d']), putem stabili subvarietățile $A_{a\alpha2.2.1.}$, reprezentată de punctul 508, și $A_{a\alpha2.2.2.}$, reunind punctele 618 și 614. Pe baza regulii (33) (modificarea lui [v] inițial în [h], înainte de [o, u]), punctul 618 poate fi recunoscut ca reprezentând subvarietatea $A_{a\alpha2.2.2.1.}$, opusă subvarietății $A_{a\alpha2.2.2.2}$, reprezentată de punctul 614 (în acest punct,(33) nu se aplică).

d) *în cadrul subvarietății* $A_{a\beta}$ *:*

- în raport cu regula (16) (deschiderea timbrului lui [ə] protonic medial), se delimitează varietățile:

- $A_{a\beta1}$, reprezentată de punctele: 388, 385, 394, 418, 542, 550, 554, 556, 558, 538, 512, 526, 532, 530 (ancheta Pop) și 386, 414, 520, 514, 531, 537, 551 (ancheta Petrovici) (regula (16) se aplică opțional), și

-$A_{a\beta2}$, reprezentată de punctele: 402, 424, 420, 518, 540, 213, 510 (ancheta Pop)(fără regula (16)).

Utilizând apoi regula (30) (palatalizarea dentalelor în stadiile [t', d']), am obținut în cadrul subvarietății $A_{a\beta1}$ diviziunile:

- $A_{a\beta1.1.}$, reunind punctele: 388, 385, 394, 542, 550, 556, 558 (ancheta Pop) și 551 (ancheta Petrovici); toate cunosc regula (30) și

- $A_{a\beta1.2.}$, reunind punctele: 418, 554, 538, 512, 526, 532, 530 (ancheta Pop) și 386, 414, 520, 514, 531, 537 (ancheta Petrovici), în care regula (30) nu se aplică, iar în cadrul subvarietății $A_{a\beta2}$, subdiviziunile:

- $A_{a\beta2.1}$, reunind punctele: 213, 518, 540, 510 (ancheta Pop) și

- $A_{a\beta2.2.}$, reunind punctele 402, 424, 420 (ancheta Pop), ambele definite ca și subvarietățile stabilite mai sus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Dintre punctele aparținând subvarietății $A_{\alpha\beta11}$ se distinge 556 (ancheta Pop), caracterizat prin prezența regulilor (31b) (substituirea lui [t`, d`] prin [k`, g`]) și (28) (substituirea oclusivelor palatale prin africate prepalatale); el ar reprezenta subvarietatea $A_{\alpha\beta111}$, opusă subvarietății $A_{\alpha\beta112}$, reprezentată de celelalte puncte.

Regula (28) se aplică, de asemenea, dar fără a fi precedată de (31b), în punctele 388 și 542, din grupul $A_{\alpha\beta112}$. În cadrul acestui grup, ele reprezintă deci subdiviziunea $A_{\alpha\beta1121}$, opusă subdiviziunii $A_{\alpha\beta1122}$, care reunește punctele 385, 394, 550, 558 (ancheta Pop) și 551 (ancheta Petrovici). Punctul 388 constituie subvarietatea $A_{\alpha\beta11211}$, caracterizată prin prezența regulii (14b) (închiderea lui [ə] final la [î]), absentă din punctul 542, care reprezintă astfel subvarietatea $A_{\alpha\beta11212}$.

O parte dintre punctele grupate în subvarietatea $A_{\alpha\beta1122}$, în care nu se aplică regula (28), posedă însă regula (31a), cu care (28) este în raport disjunctiv. Este vorba despre punctele 385 (ancheta Pop) și 551 (ancheta Petrovici), care alcătuiesc subvarietatea $A_{\alpha\beta11221}$. Distincția dintre ele este dată de aplicarea sau non-aplicarea regulii (32b) (fricatizarea lui [ḑ]). Punctul 385, care cunoaște regula (32b), reprezintă astfel subvarietatea $A_{\alpha\beta112211}$, iar 551, care nu cunoaște această regulă - subvarietatea $A_{\alpha\beta112212}$. Graiurile din punctele 394, 550 și 558, care alcătuiesc subvarietatea $A_{\alpha\beta11222}$, aparțin fie subvarietății $A_{\alpha\beta112221}$, care cunoaște regula (19) (adăugarea lui [u] la finală de cuvânt), fie subvarietății $A_{\alpha\beta112222}$, care nu cunoaște această regulă. Punctele 550 și 558 fac parte din prima subvarietate iar 394 - din cea de a doua.

Pentru graiurile din subvarietatea $A_{\alpha\beta21}$ se poate utiliza regula (14b) (închiderea lui [ə] final la [î]), care permite gruparea împreună a graiurilor din punctele 518, 540 și 510 în cadrul subvarietății $A_{\alpha\beta211}$, opunându-le graiului din punctul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

213 - subvarietatea $A_{\alpha\beta 212}$, în care regula (14b) nu se aplică. Punctele 540 și 518 cunosc regula (32b) (fricatizarea lui [ḑ]) și se diferențiază prin aceasta de punctul 510. Primele două puncte constituie subvarietatea $A_{\alpha\beta 2111}$, iar celălalt punct - subvarietatea $A_{\alpha\beta 2112}$.

În cadrul subvarietății $A_{\alpha\beta 22}$, se pot distinge subvarietățile $A_{\alpha\beta 221}$, caracterizată prin prezența regulii (32b) și reprezentată de punctul 420, și $A_{\alpha\beta 222}$, reprezentată de punctele 402 și 424, în care (32b) nu se aplică.

În cadrul subvarietății $A_{\alpha\beta 12}$ se pot stabili subvarietățile:

- $A_{\alpha\beta 121}$, cuprinzând punctele 538, 526, 532, 530 (ancheta Pop) și 386, 520, 514, 537 (ancheta Petrovici), în care se aplică regula (32b), și

- $A_{\alpha\beta 122}$, cuprinzând punctele 418, 554, 512 (ancheta Pop) și 414 (ancheta Petrovici), în care (32b) nu se aplică.

Subvarietatea $A_{\alpha\beta 121}$ cuprinde subvarietățile $A_{\alpha\beta 1211}$, reprezentată de punctele 530, 532 (ancheta Pop) și 531 (ancheta Petrovici), în care se aplică regula (19) (adăugarea lui [u] la finală de cuvânt), și $A_{\alpha\beta 1212}$, reprezentată de punctele 538, 526 (ancheta Pop și 386, 520, 514, 537 (ancheta Petrovici), care nu cunosc regula (19). În ultima subvarietate se încadrează subvarietatea $A_{\alpha\beta 12121}$, reprezentată de punctul 386, singurul care cunoaște regula (31a), și subvarietatea $A_{\alpha\beta 12122}$, reprezentată de punctele 538, 526 (ancheta Pop) și 520, 514, 537 (ancheta Petrovici), în care (31a) nu se aplică.

c) *în cadrul subvarietății* $A_{b\alpha}$ putem distinge, pe baza regulii (16) (deschiderea timbrului lui [∂] protonic medial), subvarietățile $A_{b\alpha 1}$, cuprinzând punctele 381 și 378, și $A_{b\alpha 2}$, din care fac parte punctele 363 și 375 (în aceste puncte nu se aplică regula (16)). Punctul 381 se caracterizează prin aplicarea regulii (28) (substituirea lui [t', d'] prin [k', g']). El reprezintă astfel subvarietatea $A_{b\alpha 11}$.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

opusă subvarietăţii $A_{b\alpha 1.2}$, care cuprinde punctul 378, caracterizat prin absenţa lui (28).

Punctul 363 se distinge de 375 prin prezenţa regulii (30) (palatalizarea dentalelor în stadiile [t', d']). Se constituie astfel subvarietatea $A_{b\alpha 2.1}$, opusă subvarietăţii $A_{b\alpha 1.2}$, pe care o reprezintă punctul 375.

f) Punctele 582 şi 370, care aparţin subvarietăţii $A_{b\beta}$ se disting prin aplicarea şi, respectiv, non-aplicarea regulii (14b) (închiderea lui [∂] final la [î]), constituind astfel subvarietăţile $A_{b\beta 1}$ *şi* $A_{b\beta 2}$.

g) În cadrul varietăţii B_a , în raport cu aplicarea regulii (16) (deschiderea timbrului lui [∂] protonic medial) se pot distinge subvarietăţile $B_{a\alpha}$, reprezentată prin punctele 592, 610 și 704, care cunosc regula (16), și $B_{a\beta}$, reprezentată de punctul 588, în care (16) nu se aplică.

În punctul 610 se aplică regula (33) (modificarea lui [v] iniţial în [h], înainte de [o, u]), ceea ce permite distingerea lui de punctele 592 și 704. Pot fi identificate astfel subvarietăţile $B_{a\alpha 1}$ și, respectiv, $B_{a\alpha 2}$.

h) În fine, regula (32b) (fricatizarea lui [d̦]) permite distingerea punctelor 584 și 596 de punctul 594, toate aparţinând varietăţii B_b . Primele două puncte alcătuiesc astfel subvarietatea $B_{b\alpha}$, iar cel de al treilea - subvarietatea $B_{b\beta}$. Punctul 596 se distinge de 584 prin aceea că posedă regula (33). Se pot identifica astfel subvarietăţile $B_{b\alpha 1}$ (punctul 596) și $B_{b\alpha 2}$ (punctul 584).

5.3.0. Analizând repartizarea teritorială a subtipurilor, varietăţilor și subvarietăţilor enumerate anterior, constatăm următoarele:

5.3.1. Graiurile aparţinând *subtipului B* sunt localizate în sud-vestul Moldovei, în regiunea Vrancei şi în vecinătatea Milcovului (sudul jud.Bacău, jud.Vrancea, sudul jud.Galaţi). Locul lor în cadrul repartizării dialectale a dacoromânei a constituit obiectul unor discuţii,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

întrucât cercetătorii au semnalat prezența unor elemente caracteristice graiurilor muntenești, alături de cele caracteristice graiurilor moldovenești.

Urmărind o serie de trăsături fonetice și morfologice, Iorgu Iordan afirmă, referitor la graiul putnean, că acesta "aparține, în mod hotărât, la dialectul moldovenesc " (Iordan, 1968, p.230-247; citat, p.239). Argumentele principale sunt de natură fonetică ("Aspectul fonetic al graiului putnean este identic sau aproape identic cu acela al dialectului moldovenesc. - lucr.cit., p.242): rostirile [s'] pentru [ĉ], [z'] pentru [ĝ] și [ǯ] pentru vechiul [ĝ] urmat de [o, u], lipsa lui [i] în cuvintele *cîne, mîne* etc., închiderea lui [ă, e] finale la [â, i] etc. (ultimul fenomen, având însă, după cum remarcă Iorgu Iordan, o arie mult mai mare de răspândire, este mai puțin caracteristic). În morfologie apar unele trăsături muntenești: iotacizarea verbelor, auxiliarul *a* la perfectul compus, dar și forme moldovenești de viitor sau de pronume demonstrativ.

Comparând graiul din jud.Putna cu acela din jud.Rm.Sărat, Iorgu Iordan subliniază existența unor influențe lingvistice reciproce. (ibid., p.246) între graiurile de la nord și de la sud de Milcov.

Cercetarea mai nouă asupra graiului vrâncean, întreprinsă de Gr. Rusu pe baza materialului cules pentru *ALR I*, în punctele 592 și 594 (ambele făcând parte din fostul județ Putna), formulează o altă concluzie: "Graiul vrâncean nu aparține, în mod hotărât, nici unuia dintre graiurile amintite, ci este un grai de tranziție între subdialectul moldovean și cel muntean, pe de o parte și între acestea și graiurile din sud-estul Ardealului pe de altă parte. (Gr. Rusu, 1961, p.83 - 94; citat p.91).

Demonstrarea acestei idei se face semnalându-se un număr de particularități moldovenești, un număr de particularități muntenești, despre care se afirmă că nu sunt "nici puține, nici neînsemnate. (ibid., p.91) și un număr de trăsături care depășesc limitele subdialectului muntean și ale celui moldovean, cuprinzând și sud-estul Ardealului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

La trăsăturile muntenești semnalate de Iorgu Iordan, Gr. Rusu adaugă câteva cuvinte isolate, care au fie forma fonetică (*mustață* - față de mold. *musteață*), fie accentuarea muntenească (*bolnáv* - față de mold. *bólnav*) sau care reprezintă elemente lexicale specifice Munteniei (*cocoașă, burtă, bojoci*). Dar, chiar pentru adepții punctului de vedere tradițional asupra repartizării teritoriale a dacoromânei, particularitățile prezente într-un singur cuvânt, nerepetabile, nu sunt importante (v., de ex., precizările din Petrovici, 1954, p.5-17 și Todoran, 1956, p.38-50); ele nu pot constitui deci argumente pentru a susține o anumită grupare a graiurilor.

Singurul fenomen demn de a fi reținut, semnalat de Gr. Rusu, este rostirea "diezată. (în terminologia folosită de autor) a labialelor [b, m]; de fapt, prezența diftongului [e̯a] după labiale, când în silaba următoare apar vocale nepalatale.

Cât privește trăsăturile comune cu sud-estul Ardealului, semnalarea lor surprinde, întrucât, pentru Emil Petrovici, autorul împărțirii dialectale pe care o acceptă Gr. Rusu, sud-estul Ardealului se grupează în același subdialect cu Moldova (v. Petrovici, 1954, p.17). Aria mai largă de răspândire a unor trăsături nu poate fi un argument împotriva încadrării graiului din Vrancea printre graiurile moldovenești, cu atât mai mult cu cât trăsăturile sud-est ardelenești menționate sunt prezente în numeroase puncte din Moldova.

Argumentele aduse de Gr. Rusu în legătură cu poziția graiului vrâncean - ca "grai de tranziție" - în cadrul dacoromânei, nu sunt suficient de convingătoare.

Adoptând criteriul ordonării regulilor care exprimă fenomenele prezente în fonetismul graiurilor din sudul și sud-estul Moldovei, am avut posibilitatea să stabilim că ordonarea regulilor (11), (12) (depalatalizarea lui [ʃ' , ʒ'] și modificarea vocalelor anterioare după consoane dure) include în mod cert graiurile menționate în tipul dialectal moldovenesc. Ordonarea regulii (6)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(trecerea lui [e] la [∂] după labiale) ca și în graiurile de tip muntenesc are o altă semnificație; ea pune în evidență caracterul conservator al acestor graiuri în raport cu toate celelalte graiuri de tip moldovenesc. Faptul că *toate* formele explicabile prin aplicarea regulii (6) implică în mod necesar ordonarea ei înaintea grupului regulilor dependente de analiza în formative a cuvintelor ne arată că, în acest caz , nu este vorba despre o influență muntenească. În graiurile în discuție apar astfel de influențe, explicabile fie prin vecinătatea imediată a graiurilor de tip muntenesc, fie prin existența unor comune ai căror locuitori provin din aria muntenească (v., de exemplu, situația comunei Soveja, jud.Vrancea, la care ne-am referit anterior); situațiile de acest fel se caracterizează însă prin fluctuația formelor. Absența fluctuațiilor în cazul formelor obținute cu ajutorul lui (6) demonstrează deci că graiurile din subtipul B nu au participat la una dintre inovațiile prezente în graiurile din subtipul A.

S-ar putea afirma că poziția aparte a graiurilor moldovenești de sud și sud-vest se explică prin dezacordul dintre caracterul lor inițial conservator și situarea lor în spațiu, în vecinătatea imediată a graiurilor muntenești.

Gruparea majorității graiurilor din Moldova în cadrul subtipului A pune în evidența caracterul relativ unitar al acestor graiuri.

5.3.2. Regiunea cea mai neomogenă din punctul de vedere al structurii dialectale o constituie nordul Moldovei (jud.Suceava și Botoșani). În această parte se întâlnesc atât graiuri aparținând subvarietăților α și β ale varietății A_a, cât și graiuri aparținând varietății A_b . Caracterizarea ca regiune de "mozaic dialectal", dată

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

de G. Weigand Bucovinei (Weigand, 1908, p.446), ar putea fi aplicată, credem, *întregului nord al Moldovei.*

Zona centrală a Bucovinei constituie singura arie compactă, individualizată prin aceea că graiurile vorbite aici aparțin varietății A_b.

Gruparea graiurilor din celelalte puncte în subvarietăți ale varietății A_a nu are ca rezultat constituirea unor arii continue: punctul 365, de exemplu, situat în vest, aparține subvarietății $A_{a\alpha 1}$, împreună cu punctele 387 și 412 din est și cu 552 - din sudul Bucovinei, iar punctul 213, deși învecinat cu 365, se grupează în aceeași subvarietate, $A_{a\beta}$, cu punctele 388, 385, 386, din nord-estul Bucovinei. Spre deosebire de 388 și 385, în a căror vecinătate se află, 386 nu aparține subvarietății $A_{a\beta 1}$, ci subvarietății $A_{a\beta 2}$.

Adăugăm la aceste observații faptul că punctele 387, 412, 552 și 365, din nordul Moldovei, constituie o singură subvarietate, $A_{a\alpha}$, împreună cu punctele 516, 522 și 536, situate în apropierea Iașului și a Romanului și cu punctele situate la sud-est de Bacău.

5.3.3. Spre deosebire de nordul Moldovei, partea de sud-est a acesteia (partea de est a jud.Bacău, partea de sud a județului Vaslui și partea de nord și centrală a județului Galați)constituie o arie unitară, pe care sunt răspândite graiuri aparținând subvarietății $A_{a\alpha}$.

5.4. ținând seama de ordonarea regulilor pe baza cărora au fost identificate varietățile A_a și A_b și subvarietățile $A_{a\alpha}$ și $A_{a\beta}$, putem afirma că:

(a) aria graiurilor din varietatea A_b (centrul Bucovinei) este inovatoare în raport cu aceea a graiurilor din varietatea A_a, întrucât aplicarea regulii (26) (obținerea stadiilor [h`, y] de palatalizare a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lui [f, v]) precedă aplicarea regulii (25) (regula care exprimă în centrul Bucovinei palatalizarea lui [v]).

Reamintim aici faptul că varietății A_b îi aparține și un punct izolat: 582, localitatea Moinești - Văsiești, județul Bacău. Dacă nu este vorba de o lacună în materialul utilizat, poziția aparte a acestui punct în raport cu graiurile din punctele învecinate ar putea fi explicată prin aceea că industria petrolieră, dezvoltată la Moinești, a determinat imigrarea unui număr de indivizi provenind din diferite alte regiuni. Chiar dacă subiectul anchetat pentru Atlas era originar din localitate, putem presupune existența unui amestec de forme dialectale în vorbirea tuturor subiectelor.

(b) Aria graiurilor din subvarietatea $A_{a\beta}$ este conservatoare în raport cu aceea a graiurilor din subvarietatea $A_{a\alpha}$, întrucât, în cazul celor dintâi, se aplică fără excepție, în palatalizarea ambelor labiale continue, atât regula (26) (obținerea stadiilor [h', y]), cât și regula (27) (obținerea stadiilor [$\hat{s}$, $\hat{z}$]), iar regula (25) (obținerea stadiului [g']), ordonată după (26), nu apare.

Aria din sud-estul Moldovei, la care ne-am referit anterior, este deci, o arie inovatoare.

*

*   *

Nu intenționăm să formulăm aici toate concluziile referitoare la repartizarea teritorială a graiurilor din Moldova, degajate în funcție de clasificarea tipologică pe care am prezentat-o. Am semnalat numai câteva aspecte esențiale în care o astfel de abordare a problemei aduce soluții obiectiv motivate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6. CONCLUZII

6.0. Cercetarea pe care am întreprins-o a permis, pe de o parte, clarificarea unor aspecte ale teoriei generale a gramaticii transformaționale și, mai ales, a fonologiei transformaționale, și, pe de altă parte, precizarea unor caracteristici ale fonologiei graiurilor din Moldova și ale tipologiei acestor graiuri.

6.1. Dintre problemele teoretice puse în discuție, în legătură cu care am adus anumite precizări, menționăm:

6.1.1. Problema tipurilor de joncturi și a definirii cuvântului. Spre deosebire de Chomsky și Halle, am considerat că este utilă identificarea a două tipuri de joncturi: joncturile de formativ și joncturile de cuvânt, cele dintâi având un rol mai important decât celelalte, întrucât ele indică în același timp limitele între care se aplică regulile de redundanță lexicală și determină blocarea unor procese fonetice. Joncturile de cuvânt sunt simpli indici ai domeniului maxim de aplicare a regulilor fonologiei nivelului cuvântului.

Cuvântul capătă, în felul acesta, reprezentarea: *#...#*, mărcile *#* neputând apărea (ca în concepția lui Chomsky și Halle) și în interiorul unor unități de acest tip. În interiorul cuvintelor pot fi plasate numai joncturile de formativ (+).

6.1.2. Componenta fonologică a unei gramatici transformaționale conține două categorii de reguli:

(A) reguli de redundanță lexicală;

(B) reguli fonologice, ultima categorie cuprinzând:

(1) reguli ciclice

(2) reguli ale fonologiei nivelului cuvântului. Regulile fonologiei nivelului cuvântului pot fi dependente sau independente de analiza în formative a cuvintelor.

Regulile din categoria (A) sunt în mod obligatoriu preciclice, *regulile de categoria (B2) fiind distribuite*, așa cum au afirmat Chomsky și Halle, printre regulile ciclului transformațional.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Nu am acceptat existența unui grup al regulilor de reajustare și nici includerea regulilor de redundanță lexicală în acest grup.

6.1.3.1. În ceea ce privește ordonarea regulilor, am subliniat faptul că există reguli ordonate liber la diferite nivele ale componentei fonologice, ceea ce nu contravine însă principiilor generale care determină organizarea regulilor într-o succesiune bine definită. Uneori ordonarea liberă presupune posibilitatea de inserare a unei reguli în anumite limite (după unele reguli și înainte de altele), altcori ea exprimă posibilitatea de a insera o regulă în orice punct al unei anumite subcomponente a componentei fonologice. Ordonarea liberă nu trebuie înțeleasă deci ca o ordonare aleatorie, ci ca o ordonare în limite mai largi a regulilor.

6.1.3.2. Acceptând părerea formulată de Em. Vasiliu că graiurile dacoromâne prezintă un nucleu de reguli comune, unele dintre ele ordonate identic în toate graiurile, și că regulile specifice fiecărei unități tipologice se aplică obligatoriu după grupul regulilor ordonate identic, am adăugat corectivul că regulile specifice pot nu numai să urmeze, ci și să preceadă grupul regulilor comune ordonate diferit în diferite tipuri dialectale. Deci regulile specifice nu se ordonează după întregul nucleu al regulilor comune, ci numai după unele dintre regulile care îl alcătuiesc.

6.1.4. Am atribuit unitatea relativă a graiurilor ale căror fonologii se află în raport de incluziune (situație în care se află și graiurile dacoromâne) în primul rând comunității regulilor ciclice și a regulilor de redundanță lexicală. Aceasta fiindcă regulile ciclice exprimă principiul cel mai general de organizare și funcționarea a sistemului fonologic al unui idiom, iar regulile de redundanță lexicală exprimă tiparul fonologic general al idiomului considerat, având capacitatea de a produce nu numai combinațiile reale de foneme, ci și combinații virtuale.

Diferențele dintre unitățile tipologice aparținând aceleiași limbi apar deci, mai ales, la nivelul fonologiei cuvântului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

6.1.5. Am considerat că, în cazul utilizării unor grupuri mai mari de reguli pentru realizarea unei clasificări tipologice, rangul unei anumite unităţi tipologice se poate stabili nearbitrar numai ţinând seama de locul regulii care permite identificarea ei în ansamblul general al regulilor. Regulile ordonate la nivel superior permit delimitarea unor unităţi de rang superior, rangul descrescând dacă se ţine seama de reguli ordonate la nivel inferior.

Locul ocupat de o anumită regulă într-o succesiune determinată constituind un criteriu obiectiv de stabilire a importanţei ei, ierarhizarea ariilor delimitate în funcţie de ordonarea regulilor capătă, de asemenea, o justificare obiectivă.

6.2.0. În privinţa contribuţiei la precizarea unor caracteristici ale fonologiei graiurilor din Moldova și ale tipologiei acestor graiuri, menţionăm:

6.2.1. Pornind de la afirmaţia lui Chomsky și Halle, în conformitate cu care regulile ciclice au drept trăsătură fundamentală recursivitatea de aplicare la diverse nivele ale componentei fonologice și de la prezumţia lor că, în general, regulile ciclice nu se referă la elementele segmentale, am modificat caracterizarea ca reguli ciclice dată până acum unor reguli nerecursive de către Sanda Golopenţia - Eretescu și Em. Vasiliu. Am inclus aceste reguli printre regulile fonologiei nivelului cuvântului, dependente sau independente de analiza în formative, formulându-le ca atare. Din această categorie fac parte următoarele reguli:

(a) regula diftongării lui [é, ó] (4), reformulată ca regulă dependentă de analiza în formative a cuvintelor;

(b) regula trecerii lui [e] la [ə] după labiale, formulată pentru graiurile de tip muntenesc (și pentru limba standard) ca și pentru o parte a graiurilor din Moldova, ca o regulă dependentă de analiza în formative a cuvintelor (6), iar pentru cea mai mare parte a graiurilor de tip moldovenesc - ca o regulă independentă de analiza în formative (6');

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(c) regulile monoftongării lui [ça] la [e] (8a), (9), (10), formulate ca reguli independente de analiza în formative;

(d) regula modificării vocalelor anterioare în vocale centrale după consoane dure (12), formulată ca o regulă independentă de analiza în formative.

6.2.2. Unele fenomene su fost explicate apelând la alte formulări ale regulilor decât cele date până acum; pentru fenomenele nediscutate de alți autori, am adoptat ipoteze explicative proprii. Menționăm în acest sens:

(a) Explicarea monoftongării lui [ça] la [e] în condițiile prezenței unei vocale palatale în silaba următoare nu printr-o regulă de suprimare a lui [a], ci printr-o succesiune de trei reguli: (8a) ([ça] > [çe]), (9) ([çe] > [ę]] (10) ([ę] > [e]). Soluția propusă de noi prezintă avantajul posibilității de exprimare a tuturor notațiilor prezente în *ALR* și al evitării formulării unor reguli reversibile.

(b) Explicarea prin reguli de același tip, considerate variante ale unei reguli generale, (8), modificarea lui [ça] urmat de o silabă conținând un element palatal, la [e], a lui [ça] final la [ę] și a lui [ia] la [ie], dată fiind identificarea unor etape similare în evoluția tuturor acestor secvențe.

(c) Formularea unei singure reguli de modificare a vocalelor anterioare în vocale centrale după *toate* consoanele dure, soluție care prezintă avantajul simplificării sistemului de reguli.

(d) Explicarea diferențelor de tratament care pot interveni în cursul palatalizării labialelor între labialele continue și cele non-continue non-nazale prin aplicarea unei reguli de suprimare a continuelor [f, v], urmate de [h`, y] (reprezentând fonetismele rezultate din modificarea lui iot), (26), înainte de regula trecerii lui [h`, y] în oclusivele palatale [k`, g`] (25). Neaplicarea lui (26) are ca rezultat identitatea tratamentului celor două serii de labiale. Stadiile [ŝ, ẑ], rezultat al aplicării regulii (27), presupun cu necesitate aplicarea în prealabil a regulii (26).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(e) Explicarea existenţei paralele a fonetismelor [pĉ, bĝ] şi [ĉ, ĝ] nu prin formularea unei reguli suplimentare de suprimare a labialelor [p, b] înainte de [ĉ, ĝ], ci prin caracterul opţional al aplicării regulii (29b), după care se ordonează regula (28). Avantajul este, de asemenea, acela al simplificării sistemului de reguli.

(f) Explicarea modificării în [ĉ, ĝ] nu numai a lui [k', g'] primari sau a celor rezultaţi din palatalizarea dentalelor, ci şi a sunetelor rezultate din palatalizarea dentalelor (în anumite localităţi) prin introducerea unei reguli suplimentare (31b), care substituie pe [t', d'] (dentalele palatalizate) prin [k', g'], şi prin ordonarea regulii (28) după această regulă. În felul acesta, am putut justifica absenţa trecerii lui [t', d'] la [ĉ, ĝ] în celelalte puncte care cunosc atât regulile (21) şi (30), de palatalizarea a dentalelor, cât şi regula (28).

(g) Introducerea regulii (31) (a) şi (b) serveşte numai la explicarea situaţiei dintr-un număr limitat de puncte: (31a) se aplică numai în punctele în care nu se notează niciodată oclusivele palatale [k', g'], iar (31b) în condiţiile menţionate sub (f). Nu am formulat regula (31) ca pe o regulă reversibilă, întrucât (31a) şi (31b) nu se aplică niciodată în aceleaşi puncte. (31a) este ordonată disjunctiv în raport cu (28), regulă cu care numai (31b) se află în relaţie directă.

Pentru localităţile în care apar paralel notaţiile [k', g'] şi [t', d'] în aceleaşi poziţii, identificând un raport de variaţie liberă între cele două serii de sunete, nu am introdus reguli care să exprime acest fenomen, date fiind precizările lui M. Halle asupra naturii regulilor fonologice.

6.2.3. Am stabilit o anumită ordonare a regulilor fonologiei nivelului cuvântului care explică formele înregistrate în Moldova, plasând în grupul care precedă regulile (11), (12), reguli aparţinând categoriei (b) a nucleului comun tuturor graiurilor dacoromâne, secvenţa de reguli independente de analiza în formative a cuvintelor (20) - (23), (8), (9), (10), precum şi regula (6'). După regulile (11), (12) au fost plasate regulile (27) şi (32a, b). După regula (32) se aplică

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

regulile (31b) și (28), ultima fiind disjunctiv ordonată în raport cu (31a). Regulile (24) - (26) se aplică în orice caz înainte de regula (27), fără a se putea preciza însă locul lor exact în raport cu celelalte reguli care precedă aplicarea lui (27). Regula (25) se ordonează obligatoriu înainte de (26). De asemenea, se poate afirma că regulile (14), (15), (16) se ordonează după regulile (11), (12), dar nu se poate preciza locul lor în acest grup de reguli.

6.2.4.1. Ordonarea stabilită ne-a permis să precizăm încadrarea tipologică a graiurilor din Moldova; ele se grupează în două subtipuri, în funcție de formularea regulii (6) ca o regulă dependentă sau independentă de analiza în formative a cuvintelor.

Faptul că subtipul A grupează graiurile din 47 de puncte, în timp ce subtipul B grupează numai graiurile din 7 puncte, pune în evidență unitatea graiurilor vorbite în Moldova.

6.2.4.2. Dat fiind locul pe care îl ocupă în ansamblul regulilor prezente în graiurile din Moldova, un rol important în identificarea de varietăți și subvarietăți a revenit regulilor palatalizării labialelor [f, v]. Palatalizarea lui [p, b, m] nu poate constitui un criteriu de clasificare, întrucât ea se realizează în Moldova, în toate localitățile, în aceleași stadii.

Aplicând consecvent criteriul ordonării regulilor în clasificarea tipologică, nu putem atribui fenomenului fricatizării africatelor, utilizat ca bază a repartiției teritoriale a dacoromânei propuse de Emil Petrovici și Romulus Todoran, decât un rol secundar.

6.2.4.3. Ținând seama de *exclusiv* de structura fonologică am putut aduce o confirmare a ipotezei lui Iorgu Iordan, în conformitate cu care graiul din fostul județ Putna și, în general, graiurile din sud-vestul și sudul Moldovei aparțin tipului dialectal moldovenesc, respingând caracterizarea lor ca graiuri de tranziție, dată de Gr. Rusu.

Am putut, de asemenea, să precizăm faptul că nu numai Bucovina, așa cum afirmase G. Weigand, ci întregul nord al Moldovei

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

reprezintă o regiune de "mozaic dialectal", întrucât aici se întâlnesc graiuri aparţinând la diferite varietăţi şi subvarietăţi.

Am stabilit că aria cea mai unitară care poate fi identificată în Moldova este aceea din partea ei de sud-est (estul judeţului Bacău, sudul judeţului Vaslui, nodul şi centrul judeţului Galaţi).

6.2.4.4. Referitor la stratigrafia ariilor dialectale identificate, putem afirma că:

(a) Aria reprezentată de graiurile aparţinând subtipului B este mai conservatoare decât aceea a graiurilor aparţinând subtipului A, aşa cum rezultă din ordonarea regulii (6) printre regulile dependente de analiza în formative a cuvintelor. Graiurile din subtipul B nu au participat la una dintre inovaţiile apărute în cea mai mare parte a ariei moldoveneşti, fapt care s-ar putea explica prin situaţia lor geografică: ele sunt plasate în imediata vecinătate a ariei munteneşti. Dezacordul dintre poziţia în spaţiu a graiurilor din subtipul B şi caracterul lor iniţial conservator explică situaţia aparte a acestor graiuri.

(b) Aria reprezentată de centrul Bucovinei este inovatoare în raport cu aria celorlalte graiuri aparţinând subtipului A, întrucât, în această parte a Moldovei, palatalizarea lui [v] se exprimă cu ajutorul regulii (25). Regula (25) se ordonează după (26), regula prezentă în celelalte graiuri ale subtipului A.

(c) Aria din sud-estul Moldovei este inovatoare în raport cu aceea a celorlalte graiuri aparţinând varietăţii Aa, întrucât, în ultima arie menţionată, regula (25) nu se aplică în palatalizarea labialelor continue, fenomenul fiind exprimat cu ajutorul regulilor (26) şi (27).

*   *
*

Verificarea concluziilor cercetării noastre ar putea fi realizată dacă am dispune de suficiente date istorice, referitoare la fiecare dintre localităţile de al căror grai ne-am ocupat. În orice caz, perspectiva sociolingvistică ar putea aduce explicaţii interesante constatărilor la care a ajuns cercetarea noastră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

a) Lucrări de referință

Avram, 1962	Andrei Avram, *Despre dialectologia structurală,* LR, 1962, nr. 6, p. 617-626
Barthes, 1965	Roland Barthes, *Eléments de sémiologie* in *Le degré zéro de l'écriture,* Paris, 1965, p. 79 - 176
Belchiță, 1967	Anca Belchiță, *Morpheme Structure Rules in the Generative Grammar of the Romanian Language* (I), RRL, 1967, nr.6, p. 507-522
Belchiță, 1968 a	Anca Belchiță, *Morpheme Structure Rules in the Generative Grammar of the Romanian Language* (II), RRL, 1968, nr.1, p. 29-47
Belchiță, 1968 b	Anca Belchiță, *Les semi-voyelles dans la grammaire transformationnelle de la langue roumaine,* CLTA, 1968, V, p. 7-21
Bruneanu, 1913	Ch. Bruneanu, *La limite des dialectes wallon, champenois et lorrain en Ardenne,* Paris, 1913
Cazacu, 1966	B. Cazacu, *Studii de dialectologie română,* București, 1966
Cherry, Halle, Jakobson, 1962	E. Collin Cherry, M. Halle, R. Jakobson, *Toward the Logical Description of Languages in Their Phonemic Aspect,* în Roman Jakobson, *Selected Writings* I, *Phonological Studies,* The Hague, 1962, p. 449 - 463

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Chomsky, 1964 — Noam Chomsky, *Current Issues in Linguistic Theory*, The Hague, 1964

Chomsky, 1965 — Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965

Chomsky - Halle, 1968 — Noam Chomsky and Morris Halle, *The Sound Pattern of English*, New-York, 1968

Cochrane, 1959 — G. K. Cochrane, *The Australian English Vowels as a Diasystem*, "Word", 1959, nr. 1, p. 69-88

Diaconu, 1930 — Ion Diaconu, *ținutul Vrancei. Etnografie. Folclor. Dialectologie*, I, București, 1930; vezi și ediția în două volume, București, 1969

Fourquet, 1957 — J. Fourquet, *Phonologie et dialectologie*, "Bulletin de la Faculté de Lettres de Strasbourg", 1957, nr. 5, p. 293-301

Francescato, 1965 — G. Francescato, *Structural Comparison, Diasystem and Dialectology*, "Zeitschrift für Romanische Philologie", 1965, Band 81, Heft 5/6, p. 484-491

Gheție, 1964 — I. Gheție, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, SCL, 1964 nr. 3, p. 317-346

Giurescu, 1957 — C.C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, București, 1957

Golopenția, 1967 — Sanda Golopenția-Eretescu, *Alternanțe vocalice în gramatica transformațională*, SCL, 1967, nr. 4, p. 407-412

Golopenția, 1969 — Sanda Golopenția-Eretescu, recenzie la Noam Chomsky and Morris Halle, *The Sound of Pattern English*, în "Language Sciences", Bloomington, Indiana, 1969, nr. 7, p. 7-13

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Guțu, 1968	Valeria Guțu-Romalo, *Morfologia structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, București, 1968
Hall jr. 1954	R. A. Hall jr., *The Development of Vowel Pattern in Romance*, "Lingua", 1955, vol. IV, nr. 4, p.394-506.
Halle, 1959	M. Halle *The Sound Pattern of Russian*, The Hague, 1959
Halle, 1962	M. Halle, *Phonology in Generative Grammar*, "Word", 1962, nr. 18, p. 54-72, retipărit în J.A.Fodor and J.J. Katz, *The Structure of Language; Readings in the Philosophy of Language*, New York, 1964, p. 334-352
Heilmann, 1965	L. Heilmann, *Structuralisme et histoire dans le domaine linguistique italien: le vocalisme d'un dialecte typique*, în *Actes du Xe Congrès International de Linguistique et Philologie* Romanes. t. III, Paris, 1965, p. 1091-1102
L. Ionescu, 1968	Liliana Ionescu, *Observații tipologice asupra dacoromânei*, SCL, 1968, nr. 5, p. 501-505
L. Ionescu, 1969 a	Liliana Ionescu, *Unele probleme de fonologie în gramatica transformațională a limbii române*, SCL, 1969, nr. 1, p. 69-74
L. Ionescu, 1969 b	Liliana Ionescu, *Phonological Rules in the Vocalism of the Dialects Spoken in Moldavia* RRL, 1969, nr. 5, p. 459-470
L. Ionescu, 1969 c	Liliana Ionescu, *Palatalizarea labialelor în graiurile din Moldova*, "Fonetică și dialectologie", 1969, vol. VI, p. 49-57
Iordan, 1920	Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e*, Iași, 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Iordan, 1927 — Iorgu Iordan, *Un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a*. "Revista filologică", 1927, I, p. 117-154

Iordan 1968 — Iorgu Iordan, *Graiul putnean, în Scrieri alese*. Bucureşti, 1968, p. 230-247, republicat din "Ethnos", Focşani, 1941, 1, p. 90-117

Ivănescu, 1947 — Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, extras din Buletinul Institutului de Filologie română - Iaşi, vol. XI-XII (1944-1945), Iaşi, 1947 (pe copertă 1948)

Ivić, 1963 — P. Ivić, *Importance des caractéristiques structurales pour la description et la classification des dialectes*, "Orbis", 1963, p.117 sqq

Katz - Postal, 1964 — Jerold J. Katz and Paul M. Postal, *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*, Cambridge, Massachusetts, 1964

Lambrior, 1877 — A. Lambrior, *Du traitement des labiales b, p, v, f, dans le roumain populaire*, "Romania", 1877, VI, p. 443-446

Macrea, 1938 — D. Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, DR, 1936-1938, IX, Bucureşti, 1938, p. 92-160

Macrea, 1965 — D. Macrea, *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române*, Bucureşti, 1965, p. 65-76

Moulton, 1960 — W.G. Moulton, *The Short Vowel System of Northern Switzerland: a Study in Structural Dialectology*
, "Word", 1960, vol. 16, nr. 1, p. 155-182

Moulton, 1962 — W. G. Moulton, *Dialect Geography and the Concept of Phonological Space*, "Word", 1962, vol. 18, p. 23-32

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Paris, 1907 — Gaston Paris, *Les parlers de France*, în *Mélanges linguistiques*, publiés par Mario Roques, fasc. III, *Langue française et notes étymologiques*, Paris, 1907, p. 298-308

Pătruţ, 1943 — I. Pătruţ, *Velarele, labialele şi dentalele palatalizate*, DR, 1943, X, p. II, p. 298-308

Petrovici, 1954 — E. Petrovici, *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza ALR*, LR, 1954, nr. 5, p. 5-17

Petrovici, 1957 — E. Petrovici, *Fenomene de sinarmonism în fonetica istorică a limbii române*, CL, 1957, p. 97-126

Petrovici - Stan 1958 — acad. E. Petrovici şi I. Stan, *Schiţă a sistemului fonologic al graiului tecucean*, CL, 1958, p. 119-134

Petrovici, 1959 — Emile Petrovici, *Les Nouveaux Atlas linguistiques de la Romania Orientale*, în *Actes du Colloque international des civilisations, littératures et langues romanes*, Bucarest, 1959, p. 183-190

Petrovici, 1960 — Em. Petrovici, *Depalatalizarea consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-vestul Transilvaniei şi în dialectul istroromân*, CL, 1960, nr. 1-2, p. 9-27

Philippide, 1928 — Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. al II-lea, *Ce spun limbile română şi albaneză?*, Iaşi, 1928

Popovici, 1927 — Iosif Popovici, *Vocalele româneşti*, Cluj, 1927

Puşcariu, 1934 — Sextil Puşcariu, *Consideraţiuni asupra sistemului fonetic şi fonologic al limbii române*, DR, 1934, VII, p. 1-54

Pulgram, 1964 — E. Pulgram, *Structural comparison, dyasystem and dialectology*, "Linguistics", 1964, 4, p. 66-82

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Results, 1953 — *Results of the Conference of Anthropologists and Linguists,* Memoir 8 of the Int. Journal of American Linguistics, 1953, vol. 19, nr.2, p. 11-42

Rosetti, 1926 — A. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain du XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 107-134

Rosetti, 1968 — Al. Rosetti *Istoria limbii române de la origini până în sec. al XVII-lea,* București, 1968

Rusu, 1957 — Gr. Rusu, *Coexistența mai multor sisteme fonologice în același grai regional (Valea Sebeșului),* CL, 1957, p. 127-138

Rusu, 1961 — Gr. Rusu, *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrâncean în cadrul dacoromânei,* CL. 1961, nr. 1, p. 83-94

Rusu, 1969 — Gr. Rusu, *Statutul fonologic al vocalelor o, e și ă în graiurile dacoromâne.* CL, 1969, nr.2, p. 279-290

Ruwet, 1967 — N. Ruwet, *Introduction à la grammaire générative,* Paris, 1967

Saltarelli, 1966 — M. Saltarelli, *Romance dialectology and generative grammar,* "Orbis", 1966, 15, p. 51-59

Saporta, 1965 — Sol Saporta, *Ordered Rules. Dialect Differences, and Historical Processes,* "Language", 1965, vol.41, nr.2, p. 218-224

Schuchardt, 1928 — *Schuchardt-Brevier. Ein Vademecum der allgemeinen Sprachwissenschaft,* ed. a II-a, Halle a.s. 1928

Scorpan, 1935 — Gr. Scorpan, *O problemă de fonetică veche românească. Diftongul eu urmat de e în textele din sec. XVI,* BPh, II (1935), p. 26-46

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Scorpan, 1944-45 Gr. Scorpan, *Graiul moldovenesc. Tendințe fonetice. Expresivitate.* BPh, XI-XII (1944-45), p. 424-471

Stankiewicz, 1957 Edw. Stankiewicz, *On Discreteness and Continuity in Structural Dialectology.* "Word" 1957, vol. 13, nr.1, p. 44-59

Todoran, 1954 R. Todoran, *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă protonic>a,* SCL, 1954, nr. 1-2, p. 63-85

Todoran, 1956 R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne,* LR, 1956, nr.2, p. 38-50.

Todoran, 1961 R. Todoran, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne,* CL 1961, nr. 1, p. 43-47

Todoran, 1965 R. Todoran, *O problemă de dialectologie istorică: ĉ > ŝ și ĝ > ẑ în graiurile moldovenești,* CL, 1965, nr.1, p. 85-95

Vasiliu, 1965 Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române,* București 1965

Vasiliu, 1966 E. Vasiliu, *Towards a generative phonology of Daco-Rumanian dialects,* "Journal of Linguistics", 1966 vol. 2, nr. 1, p. 79-98

Vasiliu, 1967 a Em. Vasiliu, *Transformational vs. Biunique Phonemic Typology,* în *Phonologie der Gegenwart,* Graz-Wien-Köln, 1967, p. 254-261

Vasiliu, 1967 b Em Vasiliu, *Considérations typologiques sur la phonologie transformationnelle des parlers dacoroumains,* "Cahiers de linguistique théorique et appliquée" 1967, IV, p. 254-261

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Vasiliu, 1968 — Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968

Vasiliu-Golopenția 1969 — E. Vasiliu-Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969

de Vincenz, 1965 — A. de Vincenz, *La méthode structurale et la géographie linguistique*, în *Actes du Xe Congrès Intern. de Linguistique et Philologie Romanes*, t. III, Paris, 1965, p. 1019-1027

Weigand, 1902 — Gustav Weigand, *Die Dialekte der Moldau und Dobroudscha*, WJb, 1902, IX, p. 138-236

Weigand, 1908 — G. Weigand, *Despre dialectele românești*, "Convorbiri literare", 1908, nr. 4, p. 441-448

Weinreich, 1954 — Uriel Weinreich, *Is a Structural Dialectology Possible?*, "Word", 1954, vol. 10, nr. 2-3, p. 388-400.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

b) Surse de material

ALR I *Atlasul lingvistic român,* partea I, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942

ALR II *Atlasul lingvistic român,* partea II, vol. I, Sibiu, Leipzig, 1940

ALRM I *Micul atlas lingvistic român,* partea I, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942

ALRM II *Micul atlas lingvistic român,* partea II, vol. I, Sibiu, Leipzig, 1940

ALR s.n. IV *Atlasul lingvistic român. Serie nouă,* partea II, vol. IV, București, 1965

ALRT II Emil Petrovici, *Texte dialectale.* Supliment la ALR II, Sibiu, Leipzig, 1943

APE Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, I-III, Bucureşti, 1966

GN I, II I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. Sperantia, *Graiul nostru*, I, Bucureşti, 1906, II, Bucureşti, 1908

ŢV Ion Diaconu, *Ţinutul Vrancei*, I, II, Bucureşti, 1969

Weigand 1902, Gustav Weigand *DieDialekte der Moldau und Dobrudscha,* WJb, 1902, p. 138-236

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ANEXĂ

Indice de reguli

Vocalism

(1) Vocale precedate de apendice asilabic:

$$[\ ]\ \begin{bmatrix} +dif \\ \begin{Bmatrix} \alpha\ grav \\ \alpha\ bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix}\ /\ \left\{ \begin{array}{l} \textit{(a) în poziție accentuată:} \\ ____ \begin{bmatrix} +acc \\ \begin{Bmatrix} \alpha\ grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \\ \textit{(b) în poziție neaccentuată, la inițială} \\ \textit{sau după consoane:} \\ \begin{Bmatrix} \# \\ [+cons] \end{Bmatrix} ____ \begin{bmatrix} -comp \\ \begin{Bmatrix} -grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} \\ \textit{(c) în hiat:} \\ ([-cons] ____) \begin{bmatrix} +dif \\ \begin{Bmatrix} -grav \\ +bem \end{Bmatrix} \end{bmatrix} (____ [+comp]) \end{array} \right.$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(2) Modificarea vocalelor în semivocalele corespunzătoare. Formulare generalizata, convențională:

$$[\ ] \rightarrow [\text{-voc}] \ / \ ([\text{-cons}]) \begin{bmatrix} \left\{ \begin{matrix} [-grav] \\ [-bem] \\ \begin{bmatrix} +grav \\ +dif \end{bmatrix} \end{matrix} \right\} \\ -\underline{cons} \end{bmatrix} ([\text{-cons}])$$

(3) Suprimarea lui [i] după consoane palatalizate:

$$\begin{bmatrix} -cons \\ -voc \\ -grav \\ +dif \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \ / \ [\text{+diez}] \ \rule{2em}{0.4pt}$$

(4) Diftongarea lui [é] și [ó] la [éa] și [óa]:

$$[\ \ ] \rightarrow \begin{bmatrix} -cons \\ +comp \end{bmatrix} / \begin{bmatrix} -dif \\ +acc \\ \left\{ \begin{matrix} -grav \\ +bem \end{matrix} \right\} \end{bmatrix} \rule{2em}{0.4pt} \ \ldots + \begin{bmatrix} -dif \\ -bem \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(5) Deplasarea accentului din secvențele [éa] și [óa] pe [a]:

$$\begin{bmatrix}-comp\\+acc\end{bmatrix}\begin{bmatrix}+comp\\-acc\end{bmatrix}\to\begin{bmatrix}-comp\\-acc\end{bmatrix}\begin{bmatrix}+comp\\+acc\end{bmatrix}$$

(6) Trecerea lui [e] la [∂] după labiale:

- dependentă de analiza în formative a cuvintelor:

$$[\,\text{-grav}\,]\to[\,\text{+grav}\,]\;/\;\begin{bmatrix}-voc\\-comp\end{bmatrix}\text{———}\ldots+\left\{\begin{matrix}\begin{bmatrix}-cons\\ \left\{\begin{matrix}+comp\\+grav\\+bem\end{matrix}\right\}\end{bmatrix}\\ \#\end{matrix}\right\}$$

- independentă de analiza în formative a cuvintelor:

$$(\,6`\,)\;[\,\text{-grav}\,]\to[\,\text{+grav}\,]\;/\begin{bmatrix}-voc\\-comp\end{bmatrix}\text{—}\;\ldots\left\{\begin{matrix}\begin{bmatrix}-cons\\ \left\{\begin{matrix}+comp\\+grav\\+bem\end{matrix}\right\}\end{bmatrix}\\ \#\end{matrix}\right\}$$

(7) Labializarea lui [a] în secvența [oa]:

$$[\;\;]\to[\,\text{+bem}\,]\;/\;[\,\text{+bem}\,]\begin{bmatrix}+comp\\+acc\\ \text{———}\end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(8) Anteriorizarea lui [a] în secvențele [ea], [ia]:

$$[\;] \rightarrow [\text{-grav}] \left\{ \begin{array}{l} [-grav] \begin{bmatrix} +comp \\ +acc \\ \text{———} \end{bmatrix} \left\{ \begin{array}{l} \textit{(a) urmat de o silabă} \\ \textit{conținând un [e,i]:} \\ \textit{....[-grav]} \\ \textit{(b) la finală:} \\ \# \end{array} \right. \\ \textit{(c) [ia] precedat de o vocală sau inițial:} \\ \left\{ \begin{array}{l} [+voc] \\ \# \end{array} \right\} \begin{bmatrix} -grav \\ +dif \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ \text{———} \end{bmatrix} \end{array} \right.$$

(9) Eliminarea lui [e] din secvența [ee̯]:

$$\begin{bmatrix} -cons \\ -comp \\ -grav \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \;/\; \text{———} \begin{bmatrix} -cons \\ +comp \\ -grav \end{bmatrix}$$

(10) Modificarea lui [e̯] în [e]:

$$[\text{ +comp }] \rightarrow [\text{ -comp }] \;/\; \begin{bmatrix} -grav \\ -dif \\ \text{———} \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(12) Modificarea vocalelor anterioare după consoane dure:

$$[\text{-grav}] \rightarrow [\text{+grav}] \ / \ \left\{ \begin{matrix} \begin{bmatrix} +cont \\ -grav \\ +comp \end{bmatrix} \\ [+strid] \\ \begin{bmatrix} +cons \\ +voc \\ -cont \end{bmatrix} \end{matrix} \right\} \begin{bmatrix} -cons \\ ____ \end{bmatrix}$$

(13) Eliminarea lui [∂] din secvența [∂a]:

$$\begin{bmatrix} +grav \\ -dif \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \ / \ ____ \begin{bmatrix} -cons \\ +comp \end{bmatrix}$$

(14) Închiderea timbrului vocalelor neaccentuate de apertură medie:

$$[\text{-dif}] \rightarrow [\text{+dif}] \ / \ \left\{ \begin{matrix} (a)[e] > [i]: \\ \begin{bmatrix} -grav \\ -acc \\ ____ \end{bmatrix} \\ (b)[\partial]final > [\text{[illegible]}]: \\ \begin{bmatrix} +grav \\ ____ \end{bmatrix} \# \\ (c)[o] > [u]: \\ \begin{bmatrix} +bem \\ -acc \\ ____ \end{bmatrix} \end{matrix} \right.$$

(15) Închiderea timbrului lui [a] neaccentuat:

$$[\text{+comp}] \rightarrow \begin{bmatrix} +grav \\ -comp \end{bmatrix} \ / \ \begin{bmatrix} -acc \\ ____ \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(16) Deschiderea timbrului lui [ə] protonic medial:

$$\begin{bmatrix} +grav \\ -comp \end{bmatrix} \rightarrow [\,+\text{comp}\,] \;/\; \ldots \;\text{———}\; \ldots [\,+\text{acc}\,]$$

(17) Adăugarea lui [i] la finala formativelor dominate de nodul *Nominal*:

$$[\quad] \rightarrow \begin{bmatrix} -grav \\ +dif \end{bmatrix} \;/\; + \ldots [\,\text{-cons}\,] \begin{bmatrix} +voc \\ -cont \end{bmatrix} \;\text{———}\; \#\, \Big\}\,\text{Nominal}$$

(18) Eliminarea lui [i] final devocalizat:

$$\begin{bmatrix} (-voc) \\ -cons \\ -sonor \\ +dif \\ -grav \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \left\{ \begin{matrix} [+diez] \\ \begin{bmatrix} (-voc) \\ -cons \\ +dif \\ -grav \end{bmatrix} \\ \begin{bmatrix} +cont \\ -grav \\ +comp \end{bmatrix} \\ [+strid] \end{matrix} \right\} \text{—}\; \#$$

(19) Adăugarea lui [u] la finală de cuvânt:

$$[\quad] \rightarrow \begin{bmatrix} +dif \\ +bem \end{bmatrix} \;/\; [\,+\text{cons}\,] \;\text{———}\; \#$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Consonantism

(11) Depalatalizarea lui [ʃʾ , jʾ]:

$$[+\text{diez}] \rightarrow [+\text{comp}] \; / \begin{bmatrix} +cont \\ -grav \\ ____ \end{bmatrix}$$

(21) Consoanele urmate de iot devin diezate:

$$[\quad] \rightarrow [+\text{diez}] \; / \begin{bmatrix} +cons \\ ____ \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -cons \\ -grav \end{bmatrix}$$

- Palatalizarea labialelor:

(20) Introducerea unui element constrictiv palatal între labială şi iot:

$$[\quad] \rightarrow \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \end{bmatrix} \; / \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \; ____ \; \begin{bmatrix} -cons \\ -grav \end{bmatrix}$$

(22) Acomodarea elementului constrictiv palatal sub aspectul sonorităţii:

$$[\quad] \rightarrow [\alpha \text{ sonor}] \; / \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ \alpha \;\; sonor \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

(23) Acomodarea elementului constrictiv palatal sub aspectul nazalităţii:

$$[\quad] \rightarrow [+\text{nazal}] \; / \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ +nazal \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \\ +sonor \\ ____ \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(24) Modificarea continuei nazale palatalizate în oclusivă:

$$\begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +sonor \end{bmatrix} \rightarrow [\text{ -strid }] \; / \; \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ +nazal \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +diez \\ +nazal \\ \underline{\hspace{2em}} \end{bmatrix}$$

(25) Modificarea continuelor non-nazale palatalizate în oclusive:

$$[\text{ +cont }] \rightarrow [\text{ -cont }] \; / \; \begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ \underline{\hspace{2em}} \end{bmatrix}$$

(26) Suprimarea lui [f, v] înainte de continuele non-nazale palatalizate:

$$\begin{bmatrix} +cons \\ -comp \\ +cont \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \; / \; \underline{\hspace{2em}} \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ +diez \end{bmatrix}$$

(27) Modificarea lui [h', y] în [ŝ, ẑ]:

$$[\text{ +diez }] \rightarrow [\text{ -grav }] \; / \; \begin{bmatrix} +comp \\ +cont \\ \underline{\hspace{2em}} \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(28) Substituirea oclusivelor palatale prin africate prepalatale:

$$[+\text{grav}] \rightarrow [-\text{grav}] \ / \ \begin{bmatrix} -cont \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

(29) Eliminarea labialelor din grupurile consonantice apărute prin palatalizare:

$$\begin{bmatrix} +cons \\ -comp \end{bmatrix} \rightarrow \varnothing \ / \ \begin{cases} (a) \text{Eliminarea lui } [m]: \\ ____ \begin{bmatrix} -strid \\ +diez \\ +nazal \end{bmatrix} \\ (b) \text{Eliminarea lui } [p, b, f, v]: \\ ____ \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ -cont \end{bmatrix} \end{cases}$$

(30) Modificarea lui [t^{v}, d^{v}] în oclusive palatale:

$$[\quad] \rightarrow [+\text{comp}] \ / \ \begin{bmatrix} -grav \\ -strid \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

(31) (a) Substituirea lui [k', g'] prin [t', d']:

$$[+\text{grav}] \rightarrow \begin{bmatrix} -grav \\ -strid \end{bmatrix} \ / \ \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ ____ \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(b) Substituirea lui [t`, d`] prin [k`, g`]:

$$\begin{bmatrix} -grav \\ -strid \end{bmatrix} \rightarrow [\ +\text{grav}\ ]\ /\ \begin{bmatrix} +comp \\ +diez \\ \rule{2em}{0.4pt} \end{bmatrix}$$

(32) Fricatizarea africatelor:

$$[\ -\text{cont}\ ] \rightarrow [\ +\text{cont}\ ]\ /\ \begin{cases} (a)[\hat{c}],[\hat{g}]: \\ \begin{bmatrix} -grav \\ +diez \\ \rule{2em}{0.4pt} \end{bmatrix} \\ (b)[\c{d}] \\ \begin{bmatrix} +strid \\ +son \\ \rule{2em}{0.4pt} \end{bmatrix} \end{cases}$$

33) Modificarea lui [v] inițial inițial în [h] înainte de [o, u]:

$$\begin{bmatrix} -comp \\ +son \end{bmatrix} \rightarrow [\ +\text{comp}\ ]\ /\ \#\ \begin{bmatrix} +grav \\ +cont \\ \rule{2em}{0.4pt} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -cons \\ +bem \end{bmatrix}$$

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUPRINS

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

VERIFICAT 2007

VERIFICAT 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 264/1996 la
Tipografia Editurii Universității din București

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ISBN 973-575-100-3

Lei 3320

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro